

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ»

“Νέο-τιμωρητικότητα” :

ιδεολογία

ή

ορθολογισμός;

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΑΚΑΡΟΥΧΑΣ Σταύρος
Α.Μ. 3220Μ008

Αθήνα
Σεπτέμβριος, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Χριστίνα Ζαραφονίτου, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Ιάκωβος Φαρσεδάκης, Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Ελένη Κοντοπούλου, Διδάκτωρ Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Σταύρος Κακαρούχας, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Η παρούσα εργασία δεν αποτελεί -εν όλω ή εν μέρει- προϊόν κλοπής πνευματικής ιδιοκτησίας και κανένα τμήμα της ούτε στο σύνολό της έχει υποβληθεί προς απόκτηση άλλου πτυχίου ή τίτλου σ' αυτό ή οποιοδήποτε άλλο πανεπιστήμιο ή εκπαιδευτικό ίδρυμα της ημεδαπής ή αλλοδαπής.

Αθήνα, 30 Σεπτεμβρίου 2022

Κακαρούχας Σταύρος

Πίνακας περιεχομένων

<i>Εισαγωγή</i>	9
<i>Μέρος Α' - Εννοιολογική οριοθέτηση, ιστορική επισκόπηση και θεωρητικό υπόβαθρο</i>	11
<i>Κεφάλαιο I - Εννοιολογική οριοθέτηση</i>	11
<i>Τιμωρητικότητα</i>	11
<i>Κεφάλαιο II - Ιστορική προσέγγιση</i>	14
<i>Μετάβαση στη μετανεωτερική εποχή</i>	14
<i>Κεφάλαιο III - Εννοιολογική προσέγγιση της νέο-τιμωρητικότητας</i>	21
<i>Η προβληματική της νέο-τιμωρητικότητας</i>	21
<i>Κεφάλαιο IV – Θεωρητικό υπόβαθρο</i>	27
<i>Διακρίσεις Τιμωρητικότητας & Νέο-Τιμωρητικότητας</i>	27
<i>Σκοποί και λειτουργίες ποινής</i>	32
<i>Θεωρίες Συναίνεσης & Σύγκρουσης</i>	38
<i>Ομάδες πίεσης και κοινωνικά κινήματα</i>	43
<i>Κεφάλαιο V - Επιστημονικές προσεγγίσεις νέο-τιμωρητικότητας</i>	46
<i>Ιδεολογία</i>	46
<i>Ορθολογισμός</i>	47
<i>Θεωρήσεις της τιμωρητικότητας του κοινού</i>	49
ο <i>Συμβολική</i>	49
<i>Λαϊκιστική Τιμωρητικότητα & Ποινικός Λαϊκισμός</i>	50
<i>M.M.E. & Ηθικοί Πανικοί</i>	52
ο <i>Εργαλειακή</i>	54
<i>Φόβος του εγκλήματος</i>	55
<i>Θυματοποίηση</i>	56
<i>Μέρος Β' - Φαινομενολογία & εμπειρική διάσταση “νέο-τιμωρητικότητας”</i>	58
<i>Κεφάλαιο VI – Κουλτούρα Ελέγχου</i>	59
<i>Κεφάλαιο VII - Εμπειρική διάσταση</i>	66
<i>Καναδική έρευνα - 1982</i>	66
<i>Ελληνικές έρευνες</i>	67
<i>Αθήνα - 2006</i>	67
<i>Αθήνα - 2009</i>	68
<i>EKE - 2010</i>	70
<i>Γερμανική έρευνα - 1991</i>	71
<i>Μέρος Γ' - Ειδικότερες κατηγορίες εγκλημάτων</i>	72
<i>Κεφάλαιο VIII – Κατηγορίες εγκλημάτων</i>	72
<i>Ενδοοικογενειακή Βία</i>	74

“Γυναικοκτονίες”.....	78
Κακοποίηση ζώων.....	82
Οπαδική Βία – Χουλιγκανισμός.....	84
<i>Συμπεράσματα</i>	87
<i>Επίλογος</i>	105
<i>Βιβλιογραφία</i>	110

Γραφήματα

Γράφημα 8.1 Καταγγελέντα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας 2014-2021	77
Γράφημα 8.2 Ανθρωποκτονίες γυναικών από άνδρες δράστες	80

Περίληψη

Στην παρούσα διπλωματική εργασία προσεγγίζεται η έννοια της “νέο-τιμωρητικότητας” (“*new punitiveness*”) και πλαισιώνεται η προβληματική της, μέσα από την ιστορική εξέλιξη της τιμωρητικότητας, από την εποχή του Διαφωτισμού και κατά τη μετάβαση από την εποχή της νεωτερικότητας στην ύστερη νεωτερικότητα που διανύουμε. Η εργασία υποστηρίζεται από βιβλιογραφική θεωρητική επισκόπηση και δευτερογενή ανάλυση εμπειρικών δεδομένων, σε συνδυασμό με ειδησεογραφικές πηγές και συναφές νομοθετικό πλαίσιο.

Ειδικότερα, παρουσιάζονται οι παράγοντες που διαμορφώνουν το φαινόμενο της νέο-τιμωρητικότητας και τα διακριτά χαρακτηριστικά με τα οποία αναδύθηκε, στις δυτικού τύπου νεοφιλελεύθερες κοινωνίες. Μέσα από τις θεωρήσεις περί των λειτουργιών της ποινής, αποκαλύπτεται το κατά πόσο η νέα αυτή τάση είναι προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης του εγκληματικού φαινομένου ή της ελαχιστοποίησης του αισθήματος ανασφάλειας που σχετίζεται με το έγκλημα, ενώ στο ίδιο πλαίσιο, οι θεωρίες συναίνεσης και σύγκρουσης δίνουν την ερμηνεία τους για την πρόσληψη της τιμωρίας. Κρίσιμο στοιχείο, προκειμένου να γίνει κατανοητή η ένταση της υπερβολής της αντίδρασης προς το εγκληματικό φαινόμενο και ο τρόπος διαχείρισής του, θεωρείται η αλληλόδραση των “νέο-τιμωρητικών” στάσεων του κοινού και των αντίστοιχων τάσεων της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης. Σημαντική προκύπτει να είναι η επιρροή και η συνεισφορά των κοινωνικών κινημάτων ως ομάδων πίεσης στη διαμόρφωση της ποινικής τιμωρίας.

Η παράθεση των επιστημονικών προσεγγίσεων της νέο-τιμωρητικότητας καθίσταται αναγκαία για να αναδειχθεί ο βαθμός στον οποίο η έννοια αυτή συναρτάται με την κοσμοθεωρία των μελών μιας κοινωνίας ή κατά πόσο είναι απόρροια των διαστάσεων του εγκλήματος και της γνώσης τους γύρω από αυτό. Η συμβολική και εργαλειακή θεώρηση της τιμωρητικότητας του κοινού αναδεικνύουν τις μεταβλητές που επηρεάζουν τις νέο-τιμωρητικές στάσεις, με τους εξηγητικούς παράγοντες να κατανέμονται σε δύο βασικές κατηγορίες ανάλογα με την οντολογική αφετηρία τους, ήτοι ως απόρροια ιδεολογικο-φιλοσοφικών συνιστωσών ή ως διαδικασία ορθολογισμού. Λαμβάνοντας υπ’ όψιν ότι οι στάσεις του κοινού επηρεάζουν το σύνολο της αντεγκληματικής πολιτικής, οι αναλύσεις και τα εμπειρικά δεδομένα αναζητούν κάθε φορά τον βαθμό σύγκλισης της προσφυγής του κοινού στις νέες αυτές τιμωρητικές επιλογές και της υιοθέτησης συναφών θέσεων και τάσεων από την ποινολογία. Η εξέταση των ανωτέρω φαίνεται να διαφοροποιείται στο μακροεπίπεδο και μικροεπίπεδο, καθώς επίσης και στη βάση ειδικότερων κατηγοριών εγκλημάτων.

Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, επιχειρείται η κριτική προσέγγιση της υπό εξέταση θεματικής και των προβληματισμών που γεννιούνται από τη συνολική ανάπτυξη του θεωρητικού πλαισίου και σκιαγραφείται η περίσκεψη με την οποία, λόγω των ιδιαιτεροτήτων που συνοδεύουν τη νέο-τιμωρητικότητα, η αντεγκληματική πολιτική πρέπει να χαράσσεται και να εφαρμόζεται για τη μείωση του εγκληματικού φαινομένου.

Λέξεις-κλειδιά: Τιμωρητικότητα, Νέο-τιμωρητικότητα, Ιδεολογία, Ορθολογισμός, Κουλτούρα ελέγχου, Μηδενική Ανοχή

“New punitiveness”: Ideology or Rationality?

Kakarouchas Stavros

Abstract

In this thesis, the concept of "new punitiveness" is approached and its problematic is framed, through the historical evolution of punitiveness, from the Enlightenment era and during the transition from the era of modernity to the late modernity one that we are going through. The paper is supported by a literature review and secondary analysis of empirical data, combined with news sources and relevant legislative framework.

In particular, the factors shaping the phenomenon of new punitiveness and the distinct characteristics with which it emerged in Western-type neoliberal societies. Through considerations of the punishment's functions, it is revealed whether this new trend is in the direction of dealing with the criminal phenomenon or minimizing the feeling of insecurity related to crime, while in the same context, the theories of consent and conflict give their interpretation of the perception of punishment. A crucial element, in order to understand the intensity of the exaggeration of the reaction to the criminal phenomenon and the way it is managed, is considered the interaction of the "neo-punitive" attitudes of the public and the corresponding trends of the official social reaction. The influence and contribution of social movements as pressure groups in shaping criminal punishment appears to be important.

The citation of the scientific approaches of new punitiveness becomes necessary to highlight the extent to which this concept is related to the worldview of the members of a society or whether it is a consequence of the dimensions of the crime and their knowledge about it. The symbolic and instrumental view of punitiveness of the public highlight the variables that influence neo-punitive attitudes, with the explanatory factors being divided into two main categories according to their ontological starting point, i.e. as a result of ideological-philosophical components or as a process of rationalization. Taking into account that public attitudes influence the whole of anti-crime policy, the analyzes and empirical data seek each time the degree of convergence of the public's recourse to these new punitive options and the adoption of related positions and tendencies by penal law. The examination of the above seems to be differentiated at the macro-level and micro-level, as well as on the basis of more specific categories of crimes.

In the light of the above, a critical approach is attempted to the subject under examination and to the concerns arising from the overall development of the theoretical framework, and the consideration with which, due to the particularities accompanying the new punitiveness, the anti-crime policy must be drawn and be implemented to reduce the criminal phenomenon.

Keywords: Punitiveness, New punitiveness, Ideology, Rationality, Culture of control, Zero Tolerance

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται την έννοια της “νέο-τιμωρητικότητας”, όπως αυτή παρουσιάζεται, στις δυτικού τύπου κοινωνίες τη σύγχρονη εποχή της ύστερης νεωτερικότητας. Για την ανάπτυξη και πλαισίωση της προβληματικής επιλέχθηκε η υποστήριξη της εργασίας μέσω βιβλιογραφικής θεωρητικής επισκόπησης και δευτερογενούς ανάλυσης εμπειρικών δεδομένων, σε συνδυασμό με ειδησεογραφικές πηγές και συναφές νομοθετικό πλαίσιο.

Ειδικότερα, στα κεφάλαια του πρώτου μέρους, πραγματοποιείται η εννοιολογική οριοθέτηση της “νέο-τιμωρητικότητας”, μέσα από την ιστορική εξέλιξη των τιμωρητικών τάσεων από την εποχή του Διαφωτισμού έως σήμερα. Εκτενής αναφορά γίνεται στις διακρίσεις της τιμωρητικότητας και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του φαινομένου της νέο-τιμωρητικότητας. Ακολούθως, για την πληρέστερη κατανόηση των εννοιών, επιλέχθηκε στο θεωρητικό υπόβαθρο η συμπερίληψη των σκοπών και λειτουργιών της ποινής και η αναφορά σε προσεγγίσεις που εξετάζουν την έννοια της τιμωρίας στη βάση των θεωριών συναίνεσης και σύγκρουσης, ενώ ειδικότερη μνεία γίνεται στην επιρροή και τη συνεισφορά των κοινωνικών κινημάτων ως ομάδων πίεσης και της σύνδεσής τους με την ποινική τιμωρητικότητα. Στο τελευταίο κεφάλαιο του πρώτου μέρους αναλύονται οι επιστημονικές προσεγγίσεις της νέο-τιμωρητικότητας και οι θεωρήσεις της τιμωρητικότητας του κοινού, με αντικείμενο εξέτασης τους εξηγητικούς παράγοντες και το κατά πόσο αποτελούν συνάρτηση με την προσωπικότητα και την κοσμοθεωρία των μελών μιας κοινωνίας ή κατά πόσο είναι απόρροια του επιπέδου εγκληματικότητας και της εμπειρίας τους γύρω από το έγκλημα.

Στο δεύτερο μέρος, αναλύονται οι χαρακτηριστικές μορφές της νέο-τιμωρητικότητας με τις οποίες αναδείχθηκε το φαινόμενο την εποχή της μετανεωτερικότητας και παρουσιάζονται τα δημοφιλέστερα μέτρα και οι πολιτικές, μέσα από τις οποίες αναπτύχθηκε μια κουλτούρα ελέγχου στις νεοφιλελεύθερες κοινωνίες. Εν συνεχεία, επιλέχθηκαν ενδεικτικές έρευνες προκειμένου να περιγραφεί η εμπειρική διάσταση του φαινομένου της νέο-τιμωρητικότητας και η σύνδεση της με την κοσμοθεωρία και τον ορθολογισμό.

Στο τρίτο μέρος, μέσα από την ανάλυση ειδικότερων κατηγοριών εγκλημάτων, επιχειρείται η ανάδειξη των διακριτών χαρακτηριστικών της νέας τιμωρητικότητας και

η κριτική προσέγγιση της εξέλιξης του φαινομένου και των προβληματισμών που γεννιούνται.

Στο τελευταίο κεφάλαιο, αποτυπώνονται κάποια γενικά συμπεράσματα από τη συνολική σύνθεση των πληροφοριών, παρουσιάζονται οι απόψεις του συντάκτη και σκιαγραφείται η περίσκεψη με την οποία, λόγω των ιδιαιτεροτήτων που συνοδεύουν το φαινόμενο της νέο-τιμωρητικότητας, η αντεγκληματική πολιτική πρέπει να χαράσσεται και να εφαρμόζεται για τη μείωση του εγκληματικού φαινομένου.

*“Now [after elections] where it goes into violence,
I have a zero tolerance for riots.”*

Rudi Giuliani

Δήμαρχος Νέας Υόρκης 1994 - 2001

(Quote Master, n.d.)

Η ετυμολογία του όρου “νέο-τιμωρητικότητα” φαίνεται να αποτελεί έναν νεολογισμό, ως συνθετική λέξη, που δημιουργήθηκε μεταγενέστερα από την αρχική λέξη “τιμωρητικότητα”. Με τη σύνθεση αυτή, η νέα έννοια της “νέο-τιμωρητικότητας” (ή “νέας τιμωρητικότητας”) φαίνεται να εισάγει μία εξελισσόμενη προβληματική στην αυθεντική έννοια της “τιμωρητικότητας”, μετασχηματίζεται και αποκτά επιπλέον διακριτά χαρακτηριστικά, επιστημονική βασιμότητα και αντικειμενικότητα, αποτελώντας ξεχωριστό δυναμικό κοινωνικό φαινόμενο. Για να γίνει ευκολότερα κατανοητή η προσέγγιση της νέας αυτής σύγχρονης προβληματικής, κρίνεται απαραίτητο να υπενθυμιστεί πρώτα ο εννοιολογικός προσδιορισμός της αρχικής έννοιας “τιμωρητικότητα” και έπειτα, μέσα από την ιστορική μετεξέλιξή της, να πλαισιωθεί η μεταγενέστερη σύγχρονη έννοια της “νέο-τιμωρητικότητας”.

Τιμωρητικότητα

Η εννοιολόγηση του όρου “*τιμωρητικότητα*” (Ζαραφονίτου, 1991:215) γεννήθηκε και καθιερώθηκε μέσω του ακαδημαϊκού συγγραφικού έργου της Καθηγήτριας Ζαραφονίτου Χ. και η χρήση της προστέθηκε στην ελληνική εγκληματολογική ορολογία ως “*απαραίτητη επιστημονική λεξιπλασία*” (Ζαραφονίτου, 2008:21). Διαχρονικό δάνειο από την αρχαία ελληνική, ο “τιμωρητικός” αναφέρεται ως “*ὁ ἔχων τάσιν πρὸς ἐκδίκησιν, πρὸς τιμωρίαν*” (Δημητράκος, 1958:7212), με ετυμολογική προέλευση το ρήμα “τιμωρῶ”, το οποίο με τους μετασχηματισμούς της κοινωνίας στην πάροδο των ετών, από την αρχική του σημασία “βοηθῶ, συντρέχω”, έλαβε στη συνέχεια τις σημασίες “*ἐπιβάλλω τιμωρίαν, ἐκδικοῦμαι,*” (Larousse, 1973:960). Αντίστοιχα κατά τον ίδιο τρόπο και η “τιμωρία” από “*βοήθεια, συνδρομή, ἐπικουρία*”, σήμαινε, κατόπιν, “*παρέχω τινί το δικαίωμα τῆς ἐκδικήσεως*” και τελικά “*περὶ τῆς ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐπιβαλλομένης ποινῆς, περὶ τοῦ ποινικοῦ κολασμοῦ*” (Δημητράκος, 1958:7212).

Στα σύγχρονα κράτη δικαίου, ως αποτέλεσμα μακράς ιστορικής διαδικασίας, κοινωνικών ζυμώσεων και ανακατατάξεων, η επιβολή ποινικών κυρώσεων για την τιμωρία του δράστη και γενικότερα οι μορφές της κοινωνικής αντίδρασης απέναντι στο έγκλημα καθίστανται θεσμικά αναγκαία και κοινωνικά αποδεκτά μέτρα, προκειμένου να συντηρηθεί η συνοχή της κοινωνίας και η εύρυθμη λειτουργία της (Χαλκιά, 2015:2).

Οι μορφές της κοινωνικής αντίδρασης και οι διαβαθμίσεις του επιπέδου της έντασής της, είναι αυτές που υποδηλώνουν την ειδοποιό διαφορά μεταξύ τιμωρίας και τιμωρητικότητας, ενώ η υπέρβαση ενός άρρητου ορίου έντασης καθορίζει τελικά τη μετάβαση στο επίπεδο της τιμωρητικότητας. Η γραμμή που διαχωρίζει και οριοθετεί τις έννοιες της τιμωρίας και της τιμωρητικότητας είναι πολλές φορές ασαφής και υπόρρητη και παρουσιάζει δυσχέρεια στην αναγνώρισή της, με τα όρια να παραμένουν αόριστα και ρευστά, ανάμεσα σε αυτό που θεωρείται ως θεσμοθετημένη ποινή και νομιμοποιημένη παρέμβαση του ποινικού νομοθέτη και σε ό,τι λογίζεται τιμωρητική τάση. Για να μπορέσει, λοιπόν, να ισχυριστεί κανείς την ύπαρξη τιμωρητικότητας ή ακόμα και την αύξηση της έντασής της, είναι απαραίτητο να είναι σε θέση να διακρίνει και να καθορίσει κατά πόσο η αντίδραση στο έγκλημα και ειδικότερα η επιβολή των ποινών εκτρέπεται από τις αρχές που διέπουν το πλαίσιο της εκάστοτε εθνικής έννομης τάξης και συνιστά δυσανάλογες ή υπερβολικές τιμωρίες (Matthews, 2005:179). Η αναλογικότητα του ποινικού δικαίου και η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου αποτελούν τους κυριότερους παράγοντες που οριοθετούν την υπερβολή αυτή και περιορίζουν την αντίδραση. Η αρχή της αναλογικότητας αποτελεί κατάκτηση του δικαίου δυτικού πολιτισμού για την επιβολή πρόσφορων, αναγκαίων και ανάλογων ποινών (Μαγκάκης, 1979:50), ενώ τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι αυτά που αποτελούν σταθερή βάση και κριτήριο για τη διάκριση της τιμωρίας από την τιμωρητικότητα, καθώς η τιμωρία, εφόσον εφαρμοστεί βάσει των κανόνων δικαίου, συνιστά παράγοντα προστασίας των δικαιωμάτων του θύματος, του δράστη και του κοινωνικού συνόλου (Snacken, 2010:275 επ.). Ως εκ τούτου, όταν η τιμωρητικότητα καταλήγει ως η θεσμοθετημένη *κανονικοποίηση του εξαιρετικού* (Pratt, Brown, Brown, Hallsworth, & Morrison, 2005:xi), ακυρώνει την αρχή της αναλογικότητας, διατηρώντας την υπερβολή πάνω από τον κανόνα (Matthews, 2005:179) και προσβάλλει ταυτόχρονα και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Οι Kury, Ferdinand & Obergfell-Fuchs (2003:110) ορίζοντας την τιμωρία αναφέρονται στη ροπή για μία κατ' αναλογία με τα παραπτώματα τιμώρηση των δραστών, είτε για να φυλακιστούν/αποτραπούν από τη διάπραξη νέων αδικημάτων, είτε για να υποφέρουν, πάλι σε αναλογία με το κακό που προξένησαν. Στο ίδιο περίπου πλαίσιο, η τιμωρητικότητα, ως *στάση*¹ (*attitude*), θεμελιώνει περισσότερο μια

¹ Η *στάση* (*attitude*), εξετάζεται ως ψυχο-κοινωνικό φαινόμενο, διαφέρει από τη γνώμη (*opinion*) και προσδιορίζει ατομικές και κοινωνικές καταστάσεις. Στις κοινωνικές επιστήμες, οι *στάσεις* εκλαμβάνονται ως συγκαλυμμένες διαθέσεις που υποβόσκουν των διαμορφωμένων συμπεριφορών και

απάντηση σε λάθος επιλογές και προσβολές που έλαβαν χώρα κατά το παρελθόν, παρά εκλαμβάνεται ως πρόληψη μελλοντικών εγκληματικών πράξεων (Matthews, 2013:352). Χαρακτηρίζεται έντονα από εκδικητικά στοιχεία και εμπεριέχει την οπτική της ανταπόδοσης, με δόσεις υπερβολής, για αυστηρότερες κυρώσεις και αυξημένη διάρκεια τιμωρίας, πέρα από το αναγκαίο και απαραίτητο, ενώ δεν παρουσιάζει καθόλου στοιχεία επανένταξης (Maruna & King, 2009). Για την ορθή εκτίμηση των διαστάσεων που λαμβάνουν οι τιμωρητικές τάσεις, λαμβάνονται υπ' όψιν και άλλες παράμετροι που πιθανόν να καταδεικνύουν υπερβολή της αντίδρασης, όπως η εντατικοποίηση και αυστηροποίηση υφιστάμενων κυρώσεων και η συνεχής ποινικοποίηση και εγκληματοποίηση νέων συμπεριφορών. Συνοπτικά, η έννοια της τιμωρητικότητας επικεντρώνεται στην ένταση και τη διαβάθμιση των αντιδράσεων του κοινού και της πολιτείας απέναντι στο έγκλημα. Ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώθηκε αυτή η τάση και συνεχίζει να μετασχηματίζεται, αλλά και οι παράγοντες που αλληλεπιδράσαν και αλληλεπιδρούν, συνεισφέροντας στη μεταβολή αυτή, αναδεικνύονται μέσα από την ιστορική προσέγγιση.

τάσεων, εκφράζουν συναισθηματικές αντιδράσεις και ένα διαρκή προσανατολισμό σε μια γενική τάση ερεθισμάτων (βλ. Ζαραφωνίτου, 2008:27 · Price, 1996:88).

Μία ιστορική προσέγγιση μπορεί να περιγράψει τη σύνδεση και μετεξέλιξη των εννοιών “τιμωρίας” και “ποινής”, κατά τη μετάβαση από τη μία ιστορική περίοδο στην άλλη. Ορόσημο αποτελεί η εποχή την οποία το κίνημα του Διαφωτισμού και οι απελευθερωτικοί αγώνες εξύμνησαν και ανέδειξαν την απaráμιλλη σημασία της ελευθερίας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Έκτοτε, στην απώλεια του ύψιστου αγαθού της ελευθερίας, μέσω της στερητικής της ελευθερίας ποινής και του θεσμού του εγκλεισμού, αποτυπώνονται οι τιμωρητικές τάσεις και οι κατασταλτικές πολιτικές της εκάστοτε κοινωνίας.

Μετάβαση στη μετανεωτερική εποχή

Ο Beccaria με το έργο του “*Dei delitti e delle pene*” (1764) θεμελίωσε τις βασικές αρχές του σύγχρονου ποινικού δικαίου, μετουσιώνοντας θεωρήσεις του Διαφωτισμού σε αρχές και προτάσεις αντεγκληματικής πολιτικής. Αναφέρθηκε στο ορθολογικό άτομο και σε ένα ορθολογικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης, στο οποίο δεν έχουν πλέον θέση έννοιες, όπως η “θεία δίκη” και η “αμαρτία”, οι οποίες αντικαθίστανται από τον “νομοθέτη” και τη “λειτουργία της ποινής”, αντιστοίχως. Με τη συγκρότηση των πολιτικών κοινωνιών και τη δέσμευση των πολιτών έναντι του κράτους, με αμοιβαίους όρους, τα μέλη της κοινωνίας παραχώρησαν, αυτοβούλως, κάποιες από τις ελευθερίες τους στην Πολιτεία, με αντιστάθμισμα την εγγύηση των φυσικών τους δικαιωμάτων, ελευθερία, ασφάλεια και ειρηνική συμβίωση, για την τήρηση του “κοινωνικού συμβολαίου” (Κουράκης, 2009:141). Η επιβολή κυρώσεων σε παραβάτες κρίθηκε απαραίτητη, για τη συμμόρφωση των πολιτών μιας κοινωνίας που θεμελιώνεται σε δημοκρατικούς θεσμούς, συστήματα και ιδέες και ο θεσμός της δικαιοσύνης ήταν αυτός που αποτέλεσε δεσμό ενότητας επιμέρους συμφερόντων, με τις ποινές να περιορίζονται μέχρι το σημείο που ήταν αναγκαίο για τη διατήρηση αυτού του δεσμού. Κατά τη διάρκεια της Γαλλικής επανάστασης ο Romagnosi με το έργο του “*Genesi del Diritto Penale*” (1791), δημιουργώντας τομή στις θεωρήσεις της Κλασικής Σχολής θα υποστηρίξει ότι η αποστολή του νόμου δεν είναι η ωφελμιστική υπόθεση της διατήρησης του κοινωνικού συμβολαίου αλλά η προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα, προσφέροντας έτσι το ιδεολογικό έδαφος για να αναπτυχθεί μεταγενέστερα η αντίληψη της κοινωνικής αποστολής του ποινικοκατασταλτικού συστήματος (Φαρσεδάκης, 2005:61 επ.).

Η επί μακρόν ταύτιση της σκοπιμότητας των ποινικών κυρώσεων και του αμιγώς τιμωρητικού προσανατολισμού αμφισβητήθηκε έντονα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όπου υιοθετήθηκε ένα ευρύτερα κοινωνικό πλέγμα, με χαρακτηριστικά σωφρονισμού και ένταξης. Κατά την ιστορική αυτή εποχή, η επίτευξη της απαραίτητης κοινωνικής συναίνεσης, για τη διατήρηση της ηγεμονίας του κράτους, εδραζόταν στην πλήρη απασχόληση και την ανάπτυξη και πραγματοποιούνταν μέσα από παροχές και αναγνώριση κοινωνικών δικαιωμάτων, με την ποινή να λειτουργεί ως αντικίνητρο, με στόχο την προστασία του κοινωνικού συνόλου. Το κράτος πρόνοιας, η μεταπολεμική οικονομική ευημερία και οι δεσμεύσεις που επικράτησαν την εποχή της νεωτερικότητας επέτρεψαν την ανάπτυξη ενός στέρεου πολιτισμικού υπόβαθρου και αισθήματος ασφάλειας και κοινωνικής αλληλεγγύης, όπου το έγκλημα και η παραβατικότητα δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως απειλή (Garland, 2001:48). Η πίστη στον ορθό λόγο και την επιστήμη, ως συνέχεια της σκέψης του Διαφωτισμού, δημιούργησαν την πεποίθηση ότι οι κρατικοί φορείς έχουν τη δυνατότητα να ρυθμίζουν τα κοινωνικά φαινόμενα στη βάση του ωφελιμισμού. Οι ανταποδοτικές ποινές θεωρήθηκαν παράλογες και αντιπαραγωγικές, απομεινάρια προ-νεωτερικών πρακτικών, που βασίζονταν στο συναίσθημα, το ένστικτο και τη δεισιδαιμονία. Με επιρροές από τους εκπροσώπους της Ιταλικής Θετικής Σχολής (Lombroso, Garofalo, Ferri), η αντιμετώπιση του εγκλήματος εστιάστηκε στην, κατά το δυνατόν, εξατομίκευση των κυρώσεων στην προσωπικότητα του εγκληματία και στην απόρριψη της φυλακής, ως μέσου σωφρονισμού (Κουράκης, 2009:230). Η ορθή μεταχείριση των δραστών εγκλημάτων απαιτούσε την εφαρμογή ειδικά προσαρμοσμένων κατά περίπτωση διορθωτικών μέτρων, από ειδικούς λειτουργούς, ως αποτέλεσμα επιστημονικής έρευνας. Στις δεκαετίες του 1950, 1960 και 1970 το ιδεώδες της επανένταξης έφτασε στο αποκορύφωμά του. Τόσο οι ειδικοί, όσο και οι νομοθεσίες υποστήριζαν τις κοινωνικές παροχές και τη θεραπευτική μεταχείριση στους παραβάτες, ενώ την ίδια περίοδο είναι που εμφανίζονται και οι πρώτες ριζοσπαστικές κριτικές για τον θεσμό της φυλακής, όπου δίνεται έμφαση σε μέτρα εναλλακτικής αντιμετώπισης. Θεσμοί όπως η υπό όρους απόλυση (conditional discharge), η επιτήρηση (monitoring) και η δοκιμασία (probation) αναπτύσσονται σε χώρες όπως ο Καναδάς, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία, το Βέλγιο και άλλες. Η *ποινική ευημερία* (penal welfare)² ήταν

² Οι θεσμικές ρυθμίσεις που προωθήθηκαν, στην κατεύθυνση του διορθωτισμού, της αποκατάστασης και της επανένταξης του δράστη, και χαρακτήρισαν το ποινικό πεδίο από το 1890 έως το 1970, οι οποίες

επίτευγμα των επαγγελματιών του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης και της πολιτικής μεταρρύθμισης και όχι αποτέλεσμα λαϊκής πίεσης (Garland, 2001:51) και μαζί με την *προοδευτική ποινολογία* (progressive penology)³ (Simon & Feeley, 2017:93) ήταν τα βασικά δομικά στοιχεία του πεδίου της ποινικής πρακτικής, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970. Ήταν ως επί το πλείστον, μια ποινική πολιτική που επιβλήθηκε από πάνω προς τα κάτω. Καθοριστική ήταν η επίδραση των δύο ρευμάτων του κινήματος της κοινωνικής άμυνας, τα οποία εκδηλώθηκαν από το 1954 και μετά. Το πρώτο, με εκπρόσωπο τον Filippo Gramatica (1963), συνίστατο στην αντικατάσταση όλων των μεγεθών του ποινικού δικαίου από μεγέθη ενός “δικαίου κοινωνικής άμυνας”, με την έννοια της αντικοινωνικότητας να θεωρείται ικανή από μόνη της να στοιχειοθετήσει ποινική ευθύνη. Στη θεωρία του περιγράφεται η αντίθεση στις κατασταλτικές πρακτικές και στον τιμωρητικό χαρακτήρα του ποινικού συστήματος και προτείνει την αντιμετώπιση του “επικίνδυνου” αντικοινωνικού ατόμου μέσα από την εφαρμογή μέτρων πρόβλεψης και θεραπείας, με σκοπό την επανακοινωνικοποίησή του. Το δεύτερο και σημαντικότερο ρεύμα συνδέεται με τη σχολή της “Νέας Κοινωνικής Άμυνας” του Marc Ancel. Ο ίδιος στην προσέγγισή του τόνισε την ανάγκη για συστηματική μέριμνα κοινωνικής επανένταξης του εγκληματία. Λόγω των έντονων ανθρωπιστικών στοιχείων που εμπεριείχε, η κίνησή του οδήγησε στη χάραξη μίας *κοινωνικο-ανθρωπιστικής* αντεγκληματικής πολιτικής και τον εξανθρωπισμό του νέου ποινικού δικαίου, με επιδίωξη τόσο την προστασία της κοινωνίας όσο και του ατόμου (γενικής και ειδικής πρόληψης), μέσα από την αντικατάσταση της ανταποδοτικής ποινής με μια ποινική μεταχείριση ανάλογη και ξεχωριστή για την κάθε περίπτωση (Ancel 1995:61).

Η μετάβαση στην εποχή της ύστερης-νεωτερικότητας (ή μετανεωτερικότητας) ταυτίζεται με βαθιές κοινωνικές μεταβολές και αλλαγές στον τρόπο ζωής, που συντελέστηκαν στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, ως αποτέλεσμα των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών μετασχηματισμών. Η ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη, η δραματικά επιταχυνόμενη παγκοσμιοποίηση της αγοράς, η δυναμική της καπιταλιστικής παραγωγής και τα νέα μοντέλα διακυβέρνησης ενέτειναν τις ανισότητες, δημιούργησαν ανισόρροπη και ασύμμετρη ανάπτυξη (Hobsbawm,

αποτελέσαν κοινό τόπο ακαδημαϊκών, πολιτικών και επαγγελματιών του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης (βλ. Garland, 2001).

³ Το μοντέλο αυτό στόχευε στη θεραπεία και την αποκατάσταση των εγκληματιών, μέσω της ατομικής μεταχείρισης των δραστών και του εξανθρωπισμού των ποινών, προήγαγε τη διοικητική ευελιξία και αναζήτησε εναλλακτικές καινοτόμες λύσεις στην ποινική δικαιοσύνη (βλ. Simon & Feeley, 2017).

2008:51) και διαμόρφωσαν μία νέα κοινωνική πραγματικότητα, που σηματοδότησε τη σταδιακή μετάβαση στην εποχή της μετανεωτερικότητας. Ο Garland (2001:154-155), αναφερόμενος κυρίως στο παράδειγμα της κοινωνίας των Η.Π.Α., διατυπώνει ότι πριν ακόμα ξεκινήσουν να συμβαίνουν οι κοινωνικές αυτές μεταβολές, κατά τη μετάβαση από τη μία ιστορική εποχή στην άλλη, προηγήθηκε μια σημαντική αύξηση των δεικτών εγκληματικότητας. Η αύξηση των περιστατικών “εγκληματικότητας του δρόμου” και της προσλαμβανόμενης *κοινωνικής και περιβαλλοντικής αταξίας*⁴, ενέτεινε αντίστοιχα και το αίσθημα της απειλής και του κινδύνου θυματοποίησης, στο πλαίσιο των καθημερινών συμβατικών δραστηριοτήτων, που σωρευτικά συνδέθηκαν με τις ανησυχίες και τις ανασφάλειες της κυρίαρχης μεσαίας κοινωνικής τάξης και κατ’ επέκταση με την τιμωρητικότητά της. Η υψηλή ευαλωτότητα απέναντι στο έγκλημα έγινε από τις σοβαρότερες απειλές του σύγχρονου μεσαίου νοικοκυριού και τα αιτήματα που απαιτούν έλεγχο έναντι των κινδύνων και αντιμετώπιση της ανασφάλειας αποτελούν γόνιμο έδαφος για τη διαμόρφωση μιας κουλτούρας ελέγχου. Θεωρητικοί της κοινωνιολογίας κάνουν λόγο για “*μία νέα ιστορική εποχή, νέα πολιτισμικά προϊόντα και ένα νέο υπόδειγμα διατύπωσης θεωριών για τον κοινωνικό κόσμο*” (Ritzer, 2012:652). Η εποχή της ύστερης νεωτερικότητας χαρακτηρίζεται από κρίση προνοιακών δομών, ανεργία και ελαστικές σχέσεις εργασίας, μεταξύ άλλων (Young, 1999:19) ενώ η *οντολογική ανασφάλεια*⁵ (ontological insecurity) και η *σχετική αποστέρηση*⁶ (relative deprivation) που επικρατούν, ευνοούν τη δημιουργία συνθηκών απανθρωπισμού στην κοινωνία και εξορθολογισμού της χρήσης βίας (Young, 2003:400-403). Η επικρατούσα, μέχρι εκείνη τη στιγμή, κοσμοθεωρία απορρίφθηκε και αμφισβητήθηκαν οι αρχές του Διαφωτισμού και ο ορθός λόγος, καθώς επίσης ασκήθηκε έντονη κριτική στις δεσμεύσεις της κοινωνίας της νεωτερικότητας, τονίζοντας τα ελλείμματα και τις αποτυχίες της. Η υποστήριξη για την ποινική ευημερία και τους θεσμικούς φορείς άρχισε να υποχωρεί και υπήρξε μια ταχεία και

⁴ Η *κοινωνική και περιβαλλοντική αταξία* (social and physical disorder) ή *σημάδια αντικοινωνικότητας* (signs of incivility) αφορούν στα χαρακτηριστικά εκείνα που στοιχειοθετούν την έννοια του “υποβαθμισμένου” φυσικού περιβάλλοντος μιας περιοχής και στην κοινωνική συμπεριφορά εντός αυτής (άστεγοι, επαίτες, δημόσια χρήση ναρκωτικών, πορνεία στον δρόμο σκουπίδια, graffiti, βανδαλισμοί κ.λπ. (βλ. Skogan & Maxfield, 1981 · Sampson & Raudenbush, 1999:604 · Ζαραφονίτου, 2008:108).

⁵ Μια κοινωνική συνθήκη με στοιχεία αβεβαιότητας, αστάθειας, διακινδύνευσης και απρόβλεπτων αλλαγών οδηγεί τα άτομα να αισθάνονται υπαρκτή ανασφάλεια στην καθημερινότητά τους και προσωπική απειλή για τη σταθερότητα της ύπαρξής τους, σε ένα περιβάλλον με στοιχεία κοινωνικής αποδιοργάνωσης (βλ. Young, 1999:14 · Giddens, 1990:139).

⁶ Η ανισότητα στον διαμοιρασμό των πόρων ανάμεσα σε όμοιας αξίας άτομα ή ομάδες ή η εμπειρία δυσαρέσκειας ενός ατόμου όταν στερείται κάτι που πιστεύει ότι δικαιούται (βλ. Young, 1999:9).

αξιοσημείωτη αλλαγή στα ποινικά ιδεώδη, μακριά από τις *ορθοδοξίες του διορθωτισμού* (correctionalism) και της *αποκαταστατικής πίστης*⁷ (Garland, 2001:54). Η δημιουργία πλεοναζόντων πληθυσμών, περιθωριοποιημένων και αποκλεισμένων από τα κεκτημένα δικαιώματά τους και τη δυνατότητα συμμετοχής τους στο κοινωνικό και οικονομικό γίγνεσθαι, έχει ως αποτέλεσμα την απόσυρση της συναίνεσής τους απέναντι στους μηχανισμούς εξουσίας. Η υποχώρηση των κοινωνικών δικαιωμάτων και η αδυναμία του κράτους να ανταποκριθεί στην αυξανόμενη εγκληματικότητα διέρρηξε οριστικά τους υφιστάμενους όρους του κοινωνικού συμβολαίου, που αναπόφευκτα έπρεπε να επαναπροσδιοριστούν. Η ηγεμονική κρίση που δημιουργήθηκε αναζήτησε νέους τρόπους για την επίτευξη της συναίνεσης των κοινωνικών μελών και την επιδίωξη της κοινωνικής συνοχής, κάτι που πολλές φορές επιτεύχθηκε μέσω “*κατασκευασμένων κινδύνων*” (Ritzer, 2012:600) αλλά και ηθικών πανικών πραγματικών κινδύνων. Ο Μανωλεδάκης (2005:60-61) αποτυπώνοντας την προσέγγισή του επισημαίνει ότι όταν μέσα σε ένα κοινωνικό σύνολο η ισότητα συρρικνώνεται και η κοινωνική ανισότητα μεγαλώνει, τότε εντυπώνεται σε ικανό αριθμό μελών του το αίσθημα της ανασφάλειας με αποτέλεσμα την απόσυρση της κοινωνικής και πολιτικής συναίνεσης ενός μικρότερου ή μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού. Ο κίνδυνος που δημιουργείται από μια τέτοια κατάσταση, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, είναι η πιθανή εφαρμογή μέτρων ανελευθερίας, σε βάρος των πολιτών από την πλευρά της πολιτικής εξουσίας, τα οποία νομιμοποιούνται στη βάση της επίκλησης “*κατασκευασμένων*” και ανύπαρκτων αντικειμενικά κινδύνων ή της διόγκωσης υπαρχόντων, με σκοπό την πρόκληση υποκειμενικής ανασφάλειας στους πολίτες, προκειμένου να αποσπάσει τη συναίνεσή τους ή την ανοχή τους για τα ανελεύθερα μέτρα.

Η υπόσχεση της προσωπικής ασφάλειας έρχεται ως απάντηση και εναλλακτική μορφή νομιμοποίησης της κρατικής εξουσίας. Το κοινωνικό κράτος, πρεσβευτής της αντιμετώπισης της κοινωνικής υποβάθμισης και πάροχος κοινωνικών δικαιωμάτων, αντικαταστάθηκε από το ποινικό κράτος, με νέο πολιτικό πρόταγμα την προσωπική ασφάλεια (Bauman, 2007:50) στη βάση ενός διαφορετικού προτύπου πολιτικής. Ο Lagrange επισημαίνει ότι οι πιο αντιπροσωπευτικοί “*πανικοί ασφάλειας*”, με αιτιολογική βάση την άνοδο της εγκληματικότητας, έλαβαν χώρα από τα μέσα της

⁷ Απομάκρυνση από την κεντρική, αξιωματική θέση και ιδεολογία που στηριζόταν στην αποκατάσταση, τη θεραπεία και τον διορθωτισμό/σωφρονισμό του εγκληματία και την κοινωνική επανένταξή του (Garland, 2001:54).

δεκαετίας του 1960 σε χώρες με τις λιγότερο αναπτυγμένες κοινωνικές υπηρεσίες (Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα) και στις χώρες που οι κοινωνικές παροχές περιορίστηκαν δραστικά (ΗΠΑ, Μεγάλη Βρετανία) και συνοδεύτηκαν, κυρίως, από την υιοθέτηση αυστηρών μέτρων δράσης και τη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού των φυλακών (Bauman, 2007:16). Από τη δεκαετία του 1970, είχε αρχίσει να διαφαίνεται ότι όλα τα παραπάνω, σε συνδυασμό με τη διάχυτη αίσθηση της αποτυχίας του ποινικού συστήματος, η οποία τροφοδοτήθηκε από την απότομη αύξηση των ποσοστών εγκληματικότητας, μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1980, σταδιακά άρχισαν να επηρεάζουν την ισορροπία της σχέσης “ελευθερία - ασφάλεια” και θα οδηγούσε τελικά στην επανεξέταση του ρόλου της ποινικής δικαιοσύνης και την αμφισβήτηση της ικανότητας του κράτους να ελέγχει το έγκλημα. Η επικράτηση συντηρητικών κυβερνήσεων σε Η.Π.Α. και Μ.Βρετανία μέχρι το 1990 συνέβαλε στην αλλαγή του προτύπου μεταχείρισης του εγκληματία και του ελέγχου της εγκληματικότητας. Τα έντονα κοινωνικά προβλήματα φτώχειας, αταξίας, φυλετικών διακρίσεων, βίας και ναρκωτικών των αστικών περιοχών αντιμετωπίστηκαν με πολιτικές που απείχαν παρασάγγας από τις φιλελεύθερες αντιλήψεις. Ο συνδυασμός του νεοφιλελευθερισμού της ελεύθερης αγοράς και των νέο-συντηρητικών πολιτικών ανέδειξε μία άγονη κοινωνική πολιτική και σε άλλες χώρες όπως η Νέα Ζηλανδία, ο Καναδάς και η Αυστραλία (Garland, 2001:75). Το πρότυπο ποινικοκατασταλτικού ελέγχου του εγκλήματος άρχισε να αποκτά απήχηση και το δόγμα της σκοπιμότητας έναντι της νομιμότητας της ποινικής τιμωρίας προώθησε τον ανταποδοτικό χαρακτήρα της ποινής, με την κατασταλτική τάση να επηρεάζει και τα ευρωπαϊκά κράτη.

Καταλυτικής σημασίας για την επικράτηση νέο-τιμωρητικών τάσεων και την καθολική ανατροπή της ισορροπίας “ελευθερία – ασφάλεια” ήταν οι τρομοκρατικές επιθέσεις στη Νέα Υόρκη το 2001. Από αυτό το χρονικό σημείο, η ελευθερία και η ασφάλεια παύουν να θεωρούνται ως απαραβίαστα κεκτημένα δικαιώματα, όπως αυτά λογίζονταν στο πλαίσιο του προγενέστερου κοινωνικού συμβολαίου. Οι πολιτικές ασφαλείας και οι εξαγγελίες για κήρυξη πολέμου κατά της τρομοκρατίας επανέφεραν τα άτομα σε μια προκοινωνική κατάσταση, με τον φόβο του εγκλήματος να κυριαρχεί και το ψευδοδίλημμα “ελευθερία ή ασφάλεια” να σχετικοποιεί τα ατομικά δικαιώματα και τη συνταγματική νομιμότητα, μέσω ενός μοντέλου καθολικού κοινωνικού ελέγχου. Με επίκληση τα συλλογικά συναισθήματα και με το πρόσχημα ότι εξέφραζαν τιμωρητικές στάσεις των πολιτών, νομιμοποιήθηκαν ανταποδοτικές και εκδικητικές τάσεις της επίσημης πολιτικής που ρύθμιζε τις απαντήσεις στο εγκληματικό φαινόμενο

και την τιμωρία (Garland, 2001:9). Η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίστηκε από έντονη λαϊκιστική τιμωρητικότητα, ποινικό λαϊκισμό και μια “νέα τιμωρητικότητα” (new punitiveness) (Pratt et al., 2005).

Η ολοένα και περισσότερη επέκταση των τιμωρητικών κυρώσεων αποτελεί ιστορικά *ενδημικό* χαρακτηριστικό του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης (Matthews, 2005:175). “Παλαιά” ή “νέα”, η τιμωρητικότητα στις σύγχρονες κοινωνίες συνιστά προβληματική, που κατέχει σημαντική θέση στη δομή της πολιτικής και κοινωνικής ζωής και διαμορφώνει την καθημερινότητα των πολιτών.

Η προβληματική της νέο-τιμωρητικότητας

Τα πρότυπα των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών σχέσεων που αναδύθηκαν στο τελευταίο τρίτο του 20^{ου} αιώνα έφεραν μαζί τους ένα σύμπλεγμα κινδύνων και ανασφάλειας, που, σε συνδυασμό με τις *κοινωνικές αναπαραστάσεις*⁸ αυξημένης ανησυχίας για την αναποτελεσματικότητα του κοινωνικού ελέγχου και της παραδοσιακής ποινικής δικαιοσύνης, καθόρισαν την αλλαγή της κατεύθυνσης της αντίδρασης στο έγκλημα. Η κοινωνική επανένταξη, που χαρακτήρισε το θεραπευτικό πρότυπο της μεταπολεμικής περιόδου και έθετε ως υποχρέωση της πολιτείας τη βελτίωση και αποκατάσταση του εγκληματία, δέχθηκε έντονη κριτική, στη σύγχρονη εποχή, κυρίως για το γεγονός ότι δεν φάνηκε να παρουσιάζει αξιοσημείωτα αποτελέσματα, παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις και καθόλου στην υποτροπή (Garland, 2001:58). Η διαμόρφωση αιτημάτων τιμωρητικών μέτρων και η προσφυγή σε νέες επιλογές, όπως είναι η εξουδετέρωση, η αποτροπή και η διαχείριση κινδύνων, αποτέλεσε το χαρακτηριστικό του νέου προτύπου. Σε αυτή την τιμωρητική στροφή, συναντούνται αυστηρότερες ποινές, αυξημένη φυλάκιση και ένας μακρύς κατάλογος μέτρων και πολιτικών, υποδηλωσή μιας νέας ποινολογίας που υποβαθμίζει τις ατομικές ελευθερίες και τα δικαιώματα των παραβατών και των “επικίνδυνων κοινωνικών ομάδων”⁹, με αντίβαρο την προστασία της κοινότητας. Ο Pratt (2002:177) στη διατύπωσή του, για την προσέγγιση της νέας τιμωρίας, εσωκλείει την αναγέννηση παλαιότερων αταβιστικών τιμωριών, αλλά και την εμφάνιση νέων δυνατοτήτων και

⁸ Ο όρος των *κοινωνικών αναπαραστάσεων* διατυπώθηκε από τον S.Moscovici και σύμφωνα με τον οποίο τρία είναι τα στοιχεία που συνθέτουν μια κοινωνική αναπαράσταση: οι στάσεις, οι πληροφορίες και το πεδίο της αναπαράστασης. Βασική διάσταση της έννοιας αποτελεί η αλληλοδράση των ατόμων προκειμένου να προσεγγισθούν “*όψεις ταυτόχρονα ατομικές και κοινωνικές που συνδυάζονται στις συλλογικές πρακτικές*” (βλ. Moscovici, 1976 · Orfali, 2000:24 · LeBouedec, 1995:277 όπως παραπέμπονται από Ζαραφονίτου, 2008:28-29)

⁹ Οι πλεονάζοντες πληθυσμοί, περιθωριοποιημένων και αποκλεισμένων από τα κεκτημένα δικαιώματά τους και το κοινωνικο-οικονομικό γίγνεσθαι, θεωρήθηκαν από το ποινικό σύστημα ως επικίνδυνοι για την κοινότητα (Bauman, 2002:30).

μορφών τιμώρησης, που μέχρι πρόσφατα θεωρούνταν προσβολή για τον πολιτισμένο κόσμο.

Οι πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές των τελευταίων τριών έως πέντε περίπου δεκαετιών, που έχουν λάβει χώρα στις σύγχρονες κοινωνίες, δημιούργησαν μια νέα κουλτούρα μισαλλοδοξίας και νέο-τιμωρητικότητας. Η κατεύθυνση της νομικής τιμωρίας φαίνεται να κινείται πέρα από τις καθιερωμένες παραμέτρους που είχαν τεθεί μέχρι τώρα στη σύγχρονη κοινωνία και να βασίζεται σε στρατηγικές ελέγχου του εγκλήματος που έχουν περισσότερη συγγένεια με προμοντέρνες κοινωνίες (Pratt, 1999:2). Ως “νέα τιμωρητικότητα” περιγράφονται και κατανοούνται “οι μορφές τιμωρίας που φαίνεται να παραβιάζουν τις παραγωγικές, συγκρατημένες και λογικές αρχές της σύγχρονης πειθαρχικής τιμωρίας και ξαναγυρίζουν πίσω, με διαφορετικούς τρόπους, στα συναισθηματικά και καταστρεπτικά ζητήματα της απόλυτης τιμωρίας” (Pratt et al., 2005:xii-xiii). Δεν παρατηρείται κάτι νέο στους σκοπούς της ποινής και τις λειτουργίες της τιμωρίας, με την έννοια του καινοφανούς, αλλά ένα πισωγύρισμα σε παλαιότερες θεωρήσεις. Υπό αυτό το πρίσμα, η “νέα τιμωρητικότητα” συνιστά μια κατάσταση, η οποία είχε αντικατασταθεί για καιρό από μία ηπιότερη προσέγγιση, αλλά η ένταση και οι μορφές της επανεμφάνισης αυτής προσλαμβάνονται ως νέες. Συνιστά κάτι περισσότερο από ένα σύνολο απαντήσεων που αφορά σε εγκλήματα σημαντικής βαρύτητας (πχ. σεξουαλικούς δράστες κατά ανηλίκων), αφού εκφράζεται μέσα από την αυστηροποίηση της ποινικής νομοθεσίας, ακόμη και σε ήσσονος βαρύτητας αξιόποινες συμπεριφορές και την επέκταση του κοινωνικού ελέγχου σε μορφές αντικοινωνικοτήτων και αταξίας (Landreville, 2005:1464). Αντανακλά μέτρα και νέες μορφές τιμωρίας και ελέγχου του εγκλήματος εντός ενός ευρύτερου συνόλου ποινικών ρυθμίσεων.

Ο Simon (2001:130) παρατηρεί ότι οι νέες μορφές τιμωρίας γίνονται ολοένα και πιο σκληρές, αναχρονιστικές και στιγματιστικές και ότι τα ποινικά μέτρα στρέφονται δυσανάλογα προς τους φτωχούς και τις εθνοτικές μειονοτικές ομάδες (Carlow & Simon, 1999:66), δημιουργώντας μια περιστρεφόμενη πόρτα που τα μέλη των “επικίνδυνων” κοινωνικών ομάδων περνούν επανειλημμένα από τη φυλακή κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Επιπλέον, καταγράφεται η τάση επίτασης της ποινικής καταστολής μέσα από την αυστηροποίηση των ορίων φυλάκισης και τον περιορισμό των δικαιωμάτων των εγκλείστων, καθώς επίσης και στη διαμόρφωση αιτημάτων για θέσπιση νόμων και εφαρμογή κυρώσεων που με όρους φιλελεύθερου ποινικού δικαίου θεωρούνται αντισυνταγματικοί και μέχρι πρόσφατα απέρριπτε ο δυτικός πολιτισμός.

Το παραδοσιακό κράτος πρόνοιας μετασχηματίζεται ραγδαία σε ένα ποινικό-τιμωρητικό κράτος που εστιάζει στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και τα απείθαρχα κοινωνικά στρώματα. Στις πολυδιασπασμένες και αποπροσανατολισμένες καπιταλιστικές κοινωνίες της ύστερης νεωτερικότητας, η προσφυής διατύπωση “*the rich get richer and the poor get prison*” (Reiman, 1994) αποκτά δραματική επικαιρότητα.

Οι γενεσιουργοί παράγοντες των σημερινών νέο-τιμωρητικών πρακτικών και ρυθμίσεων προσδιορίστηκαν από τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες, από τις οποίες ακόμα εξαρτώνται, και οι οποίοι συγκεντρώνονται σε ένα άθροισμα συνόλου από το οποίο δεν λείπουν οι αυξημένοι δείκτες εγκληματικότητας, η οικονομική και κοινωνική αποδιοργάνωση, τα άγχη της σύγχρονης εποχής, οι πολιτισμικοί παράγοντες και η λαϊκή υποστήριξη για ενίσχυση της τιμωρητικότητας (*popular punitivism*) απέναντι σε εγκληματικές συμπεριφορές (Hinds, 2005:49). Ο Garland (2001), στην ανάλυσή του, εμπνευσμένος από τον Foucault, συμπυκνώνει τις νέες ποινικές πεποιθήσεις και πρακτικές και δομεί εκ νέου το παρόν, βασίζόμενος στην προσέγγιση της ιστορικής αποδόμησης του παρελθόντος (“*a history of the present*”) (Foucault, 1977:31):

Ιστορικά, υπήρξαν μετασχηματιστικές δυνάμεις με απότομες ασυνέχειες, τις τελευταίες δεκαετίες, που ανασύνθεσαν τις αντιδράσεις μας στο έγκλημα με απροσδόκητο τρόπο και διαμόρφωσαν την εγκληματολογική σκέψη, την αντεγκληματική πολιτική και τις στάσεις του κοινού. Ενώ ο πολιτισμός και ο εξορθολογισμός φαίνονταν βαθιά εδραιωμένοι, οπισθοδρόμησαν πολύ γρήγορα με την έκφραση των πρώτων πολιτικών τιμωρητικών εξαγγελιών και πρακτικών. Οι θεσμικές ρυθμίσεις της “ποινικής ευημερίας”, από την εποχή του Διαφωτισμού μέχρι τη δεκαετία του 1970, κλονίστηκαν στις ρίζες τους, αφού οι σύγχρονες πρακτικές αστυνόμευσης, δίωξης, καταδίκης και ποινικής κύρωσης επιδιώκουν νέους στόχους, ενσωματώνουν νέα κοινωνικά συμφέροντα και βασίζονται σε νέες μορφές γνώσης, οι οποίες κρίνονται ως αντιφατικές με τις ορθοδοξίες που επικράτησαν στο μεγαλύτερο μέρος του περασμένου αιώνα (Garland, 2001:3).

Ποινολογικά, μέχρι το 1970, οι επαγγελματίες και λειτουργοί που ασχολούνταν με το πεδίο του ελέγχου του εγκλήματος μοιράστηκαν ένα σύνολο κοινά αποδεκτών πεποιθήσεων, εντός καθορισμένων ορίων, σχετικά με το πλαίσιο διαμόρφωσης της ποινικής δικαιοσύνης και πρακτικής. Στη σύγχρονη εποχή η ανάπτυξη πολιτικής εμφανίζεται εξαιρετικά ασταθής, με πρωτοφανή ποινικό πληθωρισμό, σημαντική απόκλιση στις πεποιθήσεις ανάμεσα στις τάξεις των εμπειρογνομόνων και δυσχέρειες

στη σύγκλιση αξιακού πλαισίου και κουλτούρας μεταξύ ειδικών και πολιτικών. Η οριοθέτηση της όποιας σχετικής συζήτησης είναι αδύνατη, αφού οι αλλαγές είναι ταχύτατες χωρίς να είναι κανείς σίγουρος τι είναι μεταρρυθμιστικό και τι αντιδραστικό¹⁰. Οι πολυάριθμες και συνεχείς εξελίξεις οδηγούν σε άγνωστο έδαφος, αφού οι προηγούμενες κυρίαρχες πεποιθήσεις θεωρούνται αναξιόπιστες και οι νέες ιδεολογικές γραμμές δεν είναι καθόλου σαφείς (Garland, 2001:4).

Κοινωνιολογικά, οι θεσμοί ελέγχου του εγκλήματος και της ποινικής δικαιοσύνης έχουν προκαθορισμένη ύπαρξη, ως μέρος ενός δικτύου διακυβέρνησης των σύγχρονων κοινωνιών. Το σχετικά αυτόνομο πεδίο του ελέγχου του εγκλήματος επηρεάζεται και μετεξελίσσεται από τους πολιτισμικούς, πολιτικούς και οικονομικούς μετασχηματισμούς, στους οποίους ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος άλλοτε είναι αντιδραστικός και άλλοτε προσαρμοστικός. Ταυτόχρονα ο άτυπος, ως “σημαντικός άλλος”, επηρεάζεται από τις συνέπειες των κοινωνικών μεταβολών και ασκεί πιέσεις στον επίσημο. Ένα αναδιαμορφωμένο πεδίο ελέγχου του εγκλήματος που δεν περιλαμβάνει απλώς μια αλλαγή στην αντίδραση της κοινωνίας στο έγκλημα, αλλά συνεπάγεται, επίσης, νέες πρακτικές ελέγχου συμπεριφοράς και απονομή δικαιοσύνης και αναθεωρημένες αντιλήψεις για την κοινωνική ευταξία (social order) και τον κοινωνικό έλεγχο, μέσα από πολιτικές επιλογές και διοικητικές αποφάσεις, που στηρίζονται σε μια νέα δομή κοινωνικών σχέσεων (Garland, 2001:5).

Λαμβάνοντας υπ’ όψιν την εξέλιξη του εγκληματικού φαινομένου και της αντιμετώπισής του, σχετικά με το ποινικό πλαίσιο που ίσχυε μεταπολεμικά και μέχρι και τη δεκαετία του 1970, θα μπορούσε να ερμηνευτεί αναδρομικά (retrospective interpretation) ότι οι εμπειρογνώμονες της ποινικής δικαιοσύνης είχαν επιτρέψει την ανάπτυξη μιας κουλτούρα ανεκτικότητας και επιείκειας, η οποία δεν έφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα και τελικά υποχώρησε μπροστά σε ένα νέο σύνολο στρατηγικών, στο πλαίσιο της δυναμικής μιας νέας τιμωρίας (Pratt, 1999:8), με αφετηρία μια τελείως διαφορετική ιδεολογική βάση. Αυτή η νέα τιμωρία αποτελεί μέρος μιας πιο εκτεταμένης αλλαγής στο πεδίο της ποινικής έννομης τάξης, όπου διαφαίνεται μια αξιοσημείωτη απόκλιση από τη δεδομένη διαδρομή που είχε ακολουθηθεί στην κοινωνία για τουλάχιστον έναν αιώνα. Στο σημείο αυτό κρίνεται

¹⁰ Ο ταχύς ρυθμός ανάπτυξης πολιτικών χωρίς σύνδεση και συνέπεια και η υπερβολική νομοθετική δραστηριότητα δυσχεραίνουν την κατανόηση για το ποιες θέσεις και μέτρα συνίστανται μεταρρυθμιστικά στην κατεύθυνση μίας προοδευτικής αλλαγής και ποια αντιδραστικά, χωρίς συγκεκριμένους στόχους ή αναμορφωτική προοπτική (Garland, 2001).

σκόπιμο να σημειωθεί ότι οι θεωρητικές και εφαρμοσμένες διαφοροποιήσεις της νέο-τιμωρητικότητας είναι πολλές, καθώς δεν αποτέλεσε ομοιόμορφο και καθολικό φαινόμενο στις χώρες του δυτικού πολιτισμού που εμφανίστηκε, αντιθέτως, ήταν πολλές και διαφορετικές οι εναλλακτικές μορφές αντιμετώπισης του εγκλήματος που συστήθηκαν και οι οποίες, εκτός της αυστηροποίησης των ποινικών κυρώσεων και της αυξημένης προσφυγής στις στερητικές της ελευθερίας ποινές, δεν εστίασαν αποκλειστικά στη δημιουργία πόνου και αισθημάτων αποδοκιμασίας και ντροπής (reintegrative shaming) (Makkai & Braithwaite, 1994) στον δράστη, αλλά ασχολήθηκαν και με τη διαχείριση ¹¹ (managerialism) των ζητημάτων του εγκληματικού φαινομένου, της παραβατικότητας και την ποινική πολιτική (Matthews, 2005:178). Για παράδειγμα, οι μορφές σύγχρονης κανονικοποίησης των συμπεριφορών, με τεχνολογικές εφαρμογές συμπεριφορικής επιτήρησης και χωρικού ελέγχου των ατόμων, μπορεί να μην εμπεριέχουν την τιμωρητική προοπτική, αλλά διευρύνουν το δίκτυο πειθαρχίας (net widening) (Muncie, 2013:282) και την επέκταση του κοινωνικού ελέγχου, κυρίως στους “προβληματικούς πληθυσμούς”, μέσα από προληπτικές πολιτικές, με πολυδιάστατη σημασία και συνέπειες για το σύνολο των μελών της κοινωνίας και όχι μόνο όσους εμπλέκονται με την εγκληματικότητα. Τα μέτρα και οι πολιτικές αυτές ενισχύουν, ταυτόχρονα, τη νέο-τιμωρητική τάση και την ποινική διαχείριση της εγκληματικότητας, ως επιπρόσθετα μέτρα αντιμετώπισης της ανασφάλειας, διατήρησης της κοινωνικής ευταξίας και ελέγχου του εγκλήματος. Οι επαγγελματίες του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης, μέσω διοικητικών μηχανισμών απασχολούνται στη διαχείριση πληθυσμών, με κριτήριο την επικινδυνότητα και απομακρύνονται από τη γλώσσα της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων και της ατομικά εστιασμένης δικαιοσύνης (Simon & Feeley, 1995:163).

Η βελτίωση των ποινικών κυρώσεων και η εξυγίανση της ποινικής γλώσσας αντικαταστάθηκαν, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, από μια νέα κουλτούρα τιμωρίας, που με την ελάχιστη προφανή ανησυχία αφαιρεί κεκτημένα δικαιώματα και ελευθερίες. Η νέα τιμωρητικότητα, στοιχείο, τόσο των κοινωνικών στάσεων, όσο και

¹¹ Τα περιστατικά μορφών διακινδύνευσης τίθενται υπό κατάλληλη διαχείριση, επιτήρηση και αντεγκληματικό έλεγχο. Στόχος της τάσης αυτής είναι η εξουδετέρωση της επικινδυνότητας και η ρύθμιση του επιτρεπτού επιπέδου της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, κυρίως μέσω της αστυνόμευσης και τη χρησιμοποίηση τεχνικών μεθόδων ελέγχου που ανάγονται σε ρυθμιστικούς παράγοντες εξίσου σημαντικούς με τον ποινικό νόμο. (Βλ. Συκιώτου, Α. (2016). Παγκοσμιοποίηση και Αντεγκληματική Πολιτική. Στο Μ.Γασπαρινάτου (επιμ.), *Εγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης*, 182-213 (202). Αθήνα: Σάκκουλα · Harcourt, B. (2007). *Against Prediction: Profiling, Policing, and Punishing in an Actuarial Age*, Chicago: University of Chicago Press.

της επίσημης αντεγκληματικής πολιτικής, άμεσα ή έμμεσα, επηρεάζει σημαντικά και συνδέεται αρκετά στενά με την ποιότητα ζωής των μελών μιας κοινωνίας, με την ασφάλεια να έχει προβάδισμα έναντι της ελευθερίας (Ζαραφονίτου, 2008:145). Το θυμωμένο κοινό εξαιτίας της απουσίας αποτελεσμάτων, σχετικά με την αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου από τους ειδικούς της ποινικής δικαιοσύνης, επιδιώκει και επιτυγχάνει νέες μορφές εμπλοκής του στις διαδικασίες της τιμωρίας και την εκλαΐκευση της αντεγκληματικής πολιτικής, ως σιωπηρή σύγκλιση συμφερόντων μεταξύ κυβέρνησης και λαού (Bottoms, 1995). Στο ανωτέρω πλαίσιο, ο ρόλος των θυμάτων προβάλλεται αναβαθμισμένος σε όλα τα στάδια απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και τη διαμόρφωση ποινικών πολιτικών, καθώς επίσης, σημαντική θεωρείται και η επίδραση παραγόντων, όπως ο φόβος του εγκλήματος, η ελλιπής ή λανθασμένη πληροφόρηση σχετικά με τις διαστάσεις του εγκλήματος, η κοσμοθεωρία των υποκειμένων και άλλων.

Διακρίσεις Τιμωρητικότητας & Νέο-Τιμωρητικότητας

Σύμφωνα με τους Serrano-Maillo & Kury (2008:322), η τιμωρητικότητα μπορεί να ερμηνευτεί και να αναλυθεί σε περισσότερα επίπεδα, τα οποία διακρίνονται ξεκάθαρα μεταξύ τους, αλλά παραμένουν αλληλοσχετιζόμενα:

- Στο νομοθετικό επίπεδο, αφορά τη θέσπιση νέων νομικών ορισμών εγκληματικών πράξεων και συμπεριφορών, την αυστηρότερη ποινικοποίηση, την επιλογή επιβολής στερητικών της ελευθερίας ποινών στην πλειοψηφία των περιπτώσεων και την επέκταση της δυνατότητας εφαρμογής μέτρων διόρθωσης και πρόληψης. Η νομική τιμωρητικότητα, στην ουσία, είναι η εθνική έννομη τάξη και οι διατάξεις του ποινικού νόμου.
- Στο δικαστικό επίπεδο, σημαίνει αυστηρότερες δικαστικές αποφάσεις, αυξημένες πιθανότητες εγκλεισμού και τάση επιβολής μεγαλύτερου χρόνου φυλάκισης, λιγότερες περιπτώσεις αναγνώρισης ελαφρυντικών στις καταδικαστικές αποφάσεις, μείωση ευεργετικών υπολογισμών του χρόνου των εγκλείστων, μεταξύ άλλων. Η δικαστική τιμωρητικότητα αναφέρεται στην εφαρμογή της ποινικής τιμωρητικότητας μέσω των εισαγγελικών και δικαστικών λειτουργιών.
- Στο αστυνομικό επίπεδο, μεταφράζεται με την αύξηση του αριθμού προσαγωγών και συλλήψεων, τις εκτεταμένες ειδικές αστυνομικές επιχειρήσεις και κατασταλτικές δράσεις κ.ά. Η επιχειρησιακή (operational) τιμωρητικότητα σχετίζεται, κυρίως, με τις στάσεις και τις πράξεις της αστυνομίας και λοιπών κρατικών υπαλλήλων του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης.
- Στο ατομικό επίπεδο, αφορά την υποστήριξη επέκτασης των τιμωρητικών μέτρων σε όλα τα παραπάνω επίπεδα. Η τοπική τιμωρητικότητα, διαμορφώνεται στο μικροεπίπεδο και περιλαμβάνει τις στάσεις των πολιτών υπό τις επιδράσεις του συλλογικού αισθήματος της κοινότητας, το οποίο και διαμορφώνει τις επιλογές των πολιτών. Σε αυτό το επίπεδο, σημαντικό ρόλο παίζουν οι προσωπικές πεποιθήσεις, συναισθήματα, αξίες και έννοιες, αλλά και οι υπερατομικές αξίες που σχετίζονται μακροσκοπικά με το σύνολο του πληθυσμού και εμφανίζονται στον κοινωνικό λόγο και στα Μ.Μ.Ε.

Μία σημαντική διάκριση που σχετίζεται με το επίπεδο της έκφρασης της τιμωρητικότητας εκφράζεται από τον Killias (2001), ο οποίος την διακρίνει σε

“υποκειμενική” και “αντικειμενική”, με την πρώτη να αφορά το μικροκοινωνιολογικό επίπεδο και η δεύτερη το μακροκοινωνιολογικό. Η “υποκειμενική” τιμωρητικότητα αντανακλά “την εκφρασμένη επιθυμία [του κοινού] ...οι ποινές και οι απαντήσεις στο έγκλημα, ... να γίνουν αυστηρότερες”, ενώ η “αντικειμενική” αφορά “στην αυστηρότητα των ποινών που μια κοινωνία επιβάλλει στους καταδικασθέντες” (Killias, 2001:399 · Ζαραφονίτου, 2008:22). Κατ’ αναλογία με την προαναφερθείσα διάκριση και συνακόλουθα με τις μορφές της κοινωνικής αντίδρασης:

- Η “άτυπη” τιμωρητικότητα περιλαμβάνει τις τιμωρητικές στάσεις των πολιτών απέναντι στις μορφές του εγκληματικού φαινομένου και την τιμωρία του. Διατυπώνεται με την τάση υπέρβασης του κανόνα και την απαίτηση για συνεχή αύξηση και αυστηροποίηση των μέτρων για την αντιμετώπιση του εγκλήματος.
- Η “επίσημη” πραγματώνεται μέσω του ποινικού νόμου, της ποινής και των δικαστικών αποφάσεων και προσδιορίζεται από το σύνολο των θεσμοθετημένων τιμωρητικών μέτρων της πολιτείας για την αντιμετώπιση της παρέκκλισης και του εγκλήματος. Η διαβάθμιση της επίσημης τιμωρητικότητας διαμορφώνεται, όσον αφορά το είδος (μορφές τιμωρίας) και την έντασή της (σύνολο καταδικαστικών αποφάσεων) (Χαλκιά, 2015:2).

Τα δύο μέρη της διάκρισης συντηρούν μια σχέση αλληλεπίδρασης, στην οποία διαπιστώνεται μία αμφίδρομη συνεχής ανατροφοδότηση συμβολικού και νομιμοποιητικού χαρακτήρα. Το κάθε μέρος διαμορφώνει με διαφορετικά κριτήρια την ένταση της τιμωρητικότητας που υιοθετεί και επικοινωνεί. Από τη μία, η αντικειμενική τιμωρητικότητα αλληλεπιδρά με τις τιμωρητικές στάσεις των πολιτών, είτε προσεγγίζεται ως αντικειμενικό νομοθετικό προϊόν της ασκούμενης κοινωνικής πίεσης, είτε ως πρότυπο ευρείας αποδοχής (Ζαραφονίτου, 2008:22-23). Από την άλλη, η τιμωρητική στάση του κοινού¹² αναλαμβάνει καθοριστικό ρόλο και αναδεικνύεται ως μία από τις σημαντικότερες μεταβλητές των τιμωρητικών τάσεων.

Κατά την επιστημονική προσέγγιση των διαστάσεων και αιτιών των τιμωρητικών στάσεων του κοινού, καταγράφονται δύο γενικές κατηγορίες, σχετικά με τους γενεσιουργούς παράγοντες, χωρίς, ωστόσο, αυτές οι προοπτικές να θεωρούνται αντικρουόμενες (Brown, 2006:305):

¹² Με την έννοια του κοινού συνήθως εννοείται η πλειονότητα των πολιτών και ενίοτε, αυτό ταυτίζεται με τους πολίτες μιας κοινωνίας. Η διαμόρφωση απόψεων του κοινού για συγκεκριμένα ζητήματα απορρέει από τις διαδικασίες πληροφόρησης, επικοινωνίας και διαλόγου που ακολουθούνται στο κοινωνικό πλαίσιο που ανήκει (βλ. Ζαραφονίτου, 2008:24-25)

α) Η τιμωρητικότητα απορρέει από τα στοιχεία της προσωπικότητας του ατόμου και είναι άμεσα συναρτώμενη με την κοσμοθεωρία του και τις γενικότερες στάσεις απέναντι στα κοινωνικά ζητήματα. Σε αυτή την περίπτωση ερευνάται η σχέση της με μεταβλητές και συνιστώσες ιδεολογικής, πολιτικής, φιλοσοφικής και κοινωνικής υφής, όπως αυτές διαφοροποιούνται, μετά από σημαντικές δομικές αλλαγές της κοινωνικής πραγματικότητας και αναπτύσσονται μέσα σε ένα δεδομένο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο (Garland, 2001:154).

β) Η τιμωρητικότητα ερμηνεύεται στη βάση στενά καθορισμένων απόψεων σχετικών με το έγκλημα και τον έλεγχό του, με προσλαμβάνουσες τις ειδικότερες εκφάνσεις της “καθημερινής εγκληματικότητας”, που εκλαμβάνονται ως άμεσες απειλές από το κοινό (Ζαραφονίτου, 2011β:1825). Σημαντική είναι η επίδραση παραγόντων όπως ο αυξημένος φόβος του εγκλήματος, η ανασφάλεια, η ελλιπής ή λανθασμένη πληροφόρηση σχετικά με τις ποιοτικές και ποσοτικές διαστάσεις του εγκληματικού φαινομένου, η θυματοποίηση κ.λπ.

Η αλληλεπίδραση των γενεσιουργών παραγόντων της τιμωρητικότητας, σε συνδυασμό με τα ιδιαίτερα ατομικά χαρακτηριστικά, διαμορφώνουν το εξηγητικό πλαίσιο των νέο-τιμωρητικών στάσεων του κοινού, με πρωταρχική σημασία να αποδίδεται στις κοινωνικές αναπαραστάσεις που διαμορφώνουν την υποκειμενική τιμωρητικότητα (Killias, 2001:399).

Οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις τιμωρητικές τάσεις και τις νέο-τιμωρητικές και αντίστοιχα στην τιμωρία και τη νέα τιμωρία είναι ενδεικτικές της δυναμικής των εννοιών. Η ρευστή οριοθέτηση ανάμεσά τους ίσως δεν επιτρέπει τη διάκρισή τους επακριβώς και εξαντλητικά, και δεδομένου ότι το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο αναπτύσσονται, μεταβάλλεται, οι έννοιες αυτές μετεξελίσσονται. Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι η νέο-τιμωρητικότητα, εδραζόμενη στην τιμωρητικότητα, διασταλτικά εμπεριέχει τις βασικές διακρίσεις της τιμωρητικότητας που προαναφέρθηκαν (υποκειμενική - αντικειμενική, άτυπη - επίσημη), ανεξάρτητα από τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά της. Ο Pratt (2000:131-134) θεωρεί ότι τα βασικά στοιχεία για τα οποία διακρίνεται η νέα τιμωρητικότητα είναι:

- Ο απανθρωπισμός της τιμωρίας, η επιστροφή στην εφαρμογή αυστηρών και δυσανάλογων ποινών και ο έλεγχος πληθυσμών, που δικαιολογούνται από τη μόνιμη “κατάσταση έκτακτης ανάγκης” που βρίσκονται οι σημερινές κοινωνίες,

- η ποινική ρητορική κάλυψη, σε συνδυασμό με το αφήγημα περί ασφάλειας της κοινότητας και αχρήστευσης του δράστη και
- η υποχώρηση των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών απέναντι στα οφέλη και τα συμφέροντα της κοινότητας.

Ο Garland (1990b), μέσα από την ανάλυση των μετασχηματισμών του παρελθόντος και της προβολής τους στο παρόν, θεωρεί την τιμωρητικότητα, όπως αυτή εμφανίστηκε κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, ως ένα επαίσχυντο συναίσθημα κατευθυνόμενο από θυμό, αφού ήδη από τον προηγούμενο αιώνα, συναφείς εκδικητικές τάσεις θεωρούνταν αντίθετες με τις ισχύουσες πολιτισμικές αξίες. Προκειμένου να υποστηριχτούν οι κακές συνθήκες διαβίωσης των εγκλείστων, η αυστηρότητα των ποινών και η υπεράσπιση της θανατικής ποινής, ανάμεσα σε άλλα τιμωρητικά μέτρα και πολιτικές, αυτά δικαιολογήθηκαν μέσα από ωφελμιστικούς όρους, ακόμα και όταν ήταν προφανές ότι η αυστηρή μεταχείριση ήταν το επιδιωκόμενο και όχι τα “χρήσιμα αποτελέσματα” (Garland, 1990b:66). Οι κοινωνικές ανασφάλειες που συνδέονται με το έγκλημα, αποτελούν απόρροια μιας σύνθετης αλληλεπίδρασης ατομικών, πολιτικών, κοινωνικών και επικοινωνιακών παραγόντων και εμπλέκουν ευρύτερα ζητήματα κοινωνικής αποδιοργάνωσης, που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση νέο-τιμωρητικών στάσεων και στην εφαρμογή αυστηρών και ανταποδοτικών ποινικών πολιτικών.

Για τους θιασώτες της ανταπόδοσης (retributivists), ο Kant στη θεώρησή του περιέγραψε ότι η τιμωρία δεν αποτελεί το μέσον για την επίτευξη κάποιου άλλου στόχου της ποινής αλλά τον ίδιο τον στόχο της (Newburn, 2007:558). Η εκδικητική τάση που εμπεριέχεται στον πυρήνα της νέο-τιμωρητικότητας, νομιμοποιείται στη βάση της θεώρησης “just deserts” (ο δράστης παίρνει αυτό που του αξίζει), χωρίς να εμπεριέχει καμία προοπτική πρόληψης εγκληματικών πράξεων και συνίσταται στην ανταπόδοση (retribution) του εγκληματικού κακού με άλλο ισάξιο και στην επιστροφή των νόμων του αντιπεπονητότος (Newburn, 2007:558). Η νεοκλασική σκέψη και το μοντέλο “just deserts” υπηρετούν την ιδέα της δικαιοσύνης, αντί άλλων, μέσα από την οποία δικαιολογούνται οι αυστηροποιήσεις της ποινικής τιμωρίας και η τάση της τιμωρητικότητας (Δημόπουλος, 1990:83). Υπό αυτό το πρίσμα, στηρίζεται η πολιτειακή χρησιμότητα της ποινικής τιμωρίας, με όλα τα μειονεκτήματα και τις υπερβολές που εμπεριέχονται, αφού τα όρια της καθορίζονται από την πολιτεία για την εξυπηρέτηση διαφόρων πρακτικών σκοπών.

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις της έννοιας της νέο-τιμωρητικότητας και οι σύγχρονες αναλύσεις των πολιτισμικών μετασχηματισμών χαρακτηρίζονται από ένα συγκεκριμένο σύνολο στάσεων και πεποιθήσεων στο μακροεπίπεδο, που ο Garland (2001:163) ονομάζει ως “εγκληματικό σύμπλεγμα” (“*crime complex*”):

- Η υψηλή εγκληματικότητα των σύγχρονων κοινωνιών θεωρείται ως ένα φυσιολογικό κοινωνικό φαινόμενο. Η σύνθετη διάσταση της εμπειρίας αυτής, άμεση ή έμμεση, διαμορφώνει τις στάσεις και τις αντιλήψεις, καθώς και τον τρόπο σκέψης που αναπτύσσονται από τη συναισθηματική επένδυση στο έγκλημα και την ανασφάλεια.
- Εξαιτίας της ανεπάρκειας και της αναποτελεσματικότητας του ποινικού κράτους, προωθείται η ρητορική πολιτικής εκμετάλλευσης του εγκλήματος και ο ποινικός λαϊκισμός, προς όφελος, κυρίως, των εκάστοτε πολιτικών και εκλογικών στόχων. Η αυστηροποίηση και η υπερβολή που χαρακτηρίζει τη νέο-τιμωρητικότητα συνδέεται άμεσα με την αδυναμία του κράτους να ελέγξει επαρκώς το έγκλημα και να παράσχει ασφάλεια στους πολίτες του (Garland, 1996:460).
- Ανησυχίες για θυματοποίηση και δημόσια ασφάλεια κυριαρχούν στη δημόσια πολιτική και στις προβολές των M.M.E., με φοβικές πολιτισμικές αναπαραστάσεις (φόβος και καχυποψία σε οποιονδήποτε είναι διαφορετικός στο χρώμα, τη φυλή, τη θρησκεία κ.λπ.), που εξυπηρετούν τη γιγάντωση της αγοράς γύρω από την ατομική ευθύνη προστασίας.

Υπό το πρίσμα αυτό, η προτεραιότητα στις σύγχρονες κοινωνίες δίνεται στο πρόταγμα για ασφάλεια και περιορισμό κάθε είδους κινδύνου. Οι ποινικές πολιτικές δείχνουν έντονο ενδιαφέρον για την προστασία του κοινού και καμία ανησυχία για τις προσβολές των πολιτικών ελευθεριών των υπόπτων και των δικαιωμάτων των κρατουμένων, με την έμφαση να δίνεται στην αποτελεσματική επιβολή του ελέγχου μέσα από μια διαδικασία χάραξης πολιτικής, βαθιά πολιτικοποιημένης (politicized) και έντονα λαϊκιστικής (populist). Οι πολιτικές δεσμεύσεις εμφανίζεται να κατασκευάζονται με τρόπο ώστε να προωθούν το πολιτικό πλεονέκτημα, χωρίς να εκτιμούν τις απόψεις των ειδικών και τα στοιχεία της έρευνας.

Παρ’ όλ’ αυτά, η κοινωνική αντίδραση δεν πρέπει να αποτιμάται αποκλειστικά και οριζόντια ως νέο-τιμωρητική, αφού η προβολή των ανωτέρω προσεγγίσεων παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις στο μικροεπίπεδο, ενώ δεν αποκλείεται και η καταγραφή μη τιμωρητικών πρωτοβουλιών παράλληλα με τις νέο-τιμωρητικές τάσεις.

Στη σύγχρονη κοινωνία της ενίσχυσης και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στην αντίθετη κατεύθυνση, παρατηρείται η χάραξη και η εφαρμογή προτύπου μιας συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής και η σχεδίαση προγραμμάτων εναλλακτικών ποινικών πολιτικών, όπως είναι η αποκαταστατική δικαιοσύνη, που έχουν, μεν, αποκτήσει αρκετούς υποστηρικτές, αλλά ακόμα φαίνεται να προτείνονται ως εναλλακτικές και συμπληρωματικές εφαρμογές.

Σκοποί και λειτουργίες ποινής

Είναι αδιαμφισβήτητο ότι ιστορικά οι κοινότητες οργανώθηκαν βάσει ενός άγραφου κώδικα ηθικής, τιμής και συμπεριφοράς, ο οποίος προέκυπτε από αυτές και επενεργούσε σε αυτές, καθορίζοντας ποιες ενέργειες είναι αποδεκτές και ποιες τιμωρητές. Ο κώδικας αυτός, ως έκφραση και απόρροια του λαϊκού περί δικαίου αισθήματος, ενίοτε παρουσίαζε και παρουσιάζει, κάποιες φορές, ακόμα και σήμερα, σημαντικότερη βαρύτητα από τους θεσμικούς νόμους. Μαζί, άγραφοι και γραπτοί κανόνες, αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο όλων των κοινωνιών από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, απαραίτητο για τη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας του συνόλου. Από τη σκοπιά αυτή και λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι η απάντηση μιας οργανωμένης κοινωνίας στην εγκληματική δράση και στον δράστη επιτυγχάνεται μέσω της ποινικής κύρωσης, η ποινή θεωρείται κατεξοχήν ως λειτουργία που πηγάζει από την κοινωνική δομή και αποκαλύπτει, σε δεύτερο επίπεδο ανάλυσης, την παθολογία της κοινωνικής ζωής (Μανωλεδάκης, 1998:3).

Η ιστορική προσέγγιση των τρόπων επιβολής της τιμωρίας και των μορφών της ποινής αποδίδει στη διάσταση του χρόνου και του τόπου τους θεμελιώδεις παράγοντες διαμόρφωσής της. Η αρχική σημασία του όρου της ποινής, με ρίζες στον θεσμό της διαιτησίας στην αρχαία Ελλάδα, εμπεριείχε, μεν, την έννοια της εκδίκησης για το διαπραχθέν έγκλημα, μέσω της καταβολής αντιτίμου *“για το αίμα που είχε χυθεί”*, είχε ως στόχο, δε, την επίτευξη του κοινωνικού οφέλους και την επαναφορά της ισορροπίας στις σχέσεις των εμπλεκομένων (Φαρσεδάκης, 1990:18). Η ποινή δεν αποτελούσε μια απλή εκδίκηση αλλά είχε ως στόχο την επίτευξη κοινωνικού οφέλους. Σημειώνεται, επίσης, ότι στην αρχαιότητα κυριάρχησαν οι ποινές που προκαλούσαν σωματικό πόνο ή θάνατο, ως αντεκδίκηση για την εγκληματική πράξη, προκειμένου να ικανοποιηθεί το κοινό αίσθημα, κάτι που οι στερητικές της ελευθερίας ποινές δεν ήταν εφικτό να επιτελέσουν, επαρκώς, τον σκοπό αυτό (Γαρδίκας, 2001:1-2). Από τις αρχές του 7^{ου} αιώνα και όταν πλέον οι κοινωνίες άρχισαν να στηρίζονται στην αγροτική

καλλιέργεια για την οικονομική τους ανάπτυξη, άρχισε να φθίνει ο αυταρχικός χαρακτήρας της ποινής και οι χρηματικές αποζημιώσεις αντικατέστησαν τις σκληρές κεφαλικές ποινές. Στους πρώιμους Μέσους Χρόνους η θρησκεία διείσδυσε σε όλες τις πλευρές της κοινωνικής ζωής και οι λειτουργοί της επιφορτίστηκαν με το έργο της τιμωρίας, με σκοπό την επιβολή της “ηθικής τάξης” και την προστασία της κοινωνίας, από οτιδήποτε βρισκόταν έξω από τα όρια της ηθικής, όπως αυτή οριζόταν κάθε φορά από μία ομάδα ανθρώπων (Blomberg & Lucken, 2006:12-16). Από τον 11^ο αιώνα και μετά η ευθύνη για την τιμωρία της εγκληματικής συμπεριφοράς πέρασε ολοκληρωτικά στην οργανωμένη κοινωνία, η οποία ανέλαβε τη διασφάλιση του “κοινού καλού” (Κουράκης, 2009). επικράτησε η αντίληψη ότι μόνο η κεντρική εξουσία οφείλει και έχει την αρμοδιότητα της επιβολής ποινών, μέσω των λειτουργών της, οι οποίοι κρίνουν, αξιολογούν και αποφασίζουν ποιες συμπεριφορές είναι παράνομες και πρέπει να τιμωρούνται. Από το σημείο αυτό και έπειτα, το έγκλημα έλαβε τη μορφή δημόσιας αξίωσης με κυρώσεις δημόσιου χαρακτήρα που διατηρείται μέχρι σήμερα (Δασκαλάκης, 1985:4). Στην ιστορία της ποινής εξέχοντα ρόλο διαδραμάτισε τον 18^ο αιώνα ο Διαφωτισμός, κατά τη διάρκεια του οποίου επικράτησε η άποψη ότι η στερητική της ελευθερίας ποινή παρουσιάζει περισσότερα πλεονεκτήματα σε σχέση με τις άλλες ποινές, που στην πλειονότητά τους ήταν ποινές πρόκλησης σωματικού πόνου. Από εκείνη την ιστορική εποχή και ύστερα, η καταλυτική διαφοροποίηση στον τρόπο σκέψης, που αποτυπώθηκε και στο ποινικό σύστημα, οφείλεται στις σοβαρές προσπάθειες για περιορισμό των αυθαιρεσιών και της αυστηρότητας του ποινικού νόμου, όπως και για ακριβή και σαφή καθορισμό των αξιόποινων πράξεων και των ποινών τους, οι οποίες έπρεπε να είναι απαλλαγμένες από προκαταλήψεις και να επιβάλλονται σε σύντομο χρονικό διάστημα (Valier, 2002:7). Μεταπολεμικά, η αναμόρφωση του εγκληματία, ως βασική σκοπιμότητα της ποινής, αποτέλεσε κυρίαρχη ποινική φιλοσοφία. Οι ειδικοί και η επιστήμη ανέλαβαν την αναμόρφωση των ποινικών πρακτικών, ώστε να γίνουν πιο ανθρώπινες, πιο δίκαιες και πιο αποτελεσματικές (Landreville, 2005:1462).

Οι μορφές που λάμβανε κάθε φορά η ποινή πέρασε από σημαντικές αλλαγές, ιστορικά, οι οποίες διαφοροποιήθηκαν με την πάροδο των ετών και συμπαρασύρθηκαν από τις ευρύτερες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες και τα εκάστοτε ιδεολογικά ρεύματα της κάθε εποχής. Η τιμωρία δεν αποτελεί ανεξάρτητο στοιχείο αλλά προσεγγίζεται ως άρρηκτα συνδεδεμένη με την κοινωνία και την εξέλιξή της μέσα στον χρόνο και προκειμένου να νομιμοποιείται η επιβολή της, έπρεπε να είναι

σύστοιχη με την κυρίαρχη ιδεολογία, που αφορούσε το σχήμα “έγκλημα-τιμωρία”. Από τη στιγμή που η ποινική τιμωρία που αποδίδει το κράτος προκαλεί πόνο στο υποκείμενο που τη λαμβάνει, απαιτείται μία πλήρης και λογικά συγκροτημένη επιχειρηματολογία νομιμοποίησης, μέσα από την οποία εξασφαλίζεται η αποδοχή της από τους πολίτες (ή, έστω, από την πλειονότητά τους), και εφαρμόζεται ως εύλογη, ηθική και η καλύτερη δυνατή εναλλακτική (Μαγγανάς, Λάζος, & Σβουρδάκου, 2008:90). Η διαρκής προβληματική που απασχολεί θεωρητικούς και νομοθέτες είναι με ποιον τρόπο θα διαμορφωθεί το περιεχόμενο της ποινής και η εφαρμογή της ώστε να αποδώσει το “*optimum*” της δραστηριότητάς της στην καταπολέμηση της εγκληματικότητας (Δασκαλάκης, 1973:9) και κατ’ επέκταση για το κοινωνικό σύνολο, αφού επηρεάζει άμεσα και έμμεσα όλα τα μέλη της κοινωνίας και όχι μόνο όσους την υφίστανται. Η εξελικτική της πορεία αναδεικνύει την οικουμενικότητα και διαχρονικότητά της, καθότι, παρόλες τις διαφοροποιήσεις ανά εποχή και κοινωνία, διέγραψε μία σχεδόν κοινή πορεία. Από ένα αρχικό στάδιο, που εμφανιζόταν με τη μορφή της άμετρης αντεκδίκησης και ηθική υποχρέωση εκδίκησης μεταξύ των ατόμων, έφτασε σε ένα τελικό στάδιο, αποκτώντας δημόσιο χαρακτήρα, επιβαλλόμενη από τα αρμόδια πολιτειακά όργανα, στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας.

Διάφορες θεωρίες και προσεγγίσεις επιχειρούν να δικαιολογήσουν την επιβολή της ποινής και τις πολύπλευρες διαστάσεις της. Σύμφωνα με τις μαρξιστικού τύπου προσεγγίσεις, η ποινή ταυτίζεται με την “κρατική τιμωρία”, λειτουργεί ως μέσο διακυβέρνησης και διαμορφώνεται από τις οικονομικές περιστάσεις της εκάστοτε ιστορικής περιόδου. Για άλλες θεωρίες, η ποινή εκφράζει τη “συλλογική ηθική” της οργανωμένης κοινωνίας ή αποτελεί ένα “σύμβολο” που βοηθάει στη συγκρότηση της κοινωνικής ταυτότητας (Garland, 1990b:286-287). Ειδικότερα για τη συμβολική διάσταση της τιμωρίας, ο Garland (1990a:11) υποστηρίζει ότι “η τιμωρία είναι ένα σοβαρό και συμβολικό θέμα σε κάθε κοινωνία, διότι σχετίζεται άμεσα με τις ρίζες της κοινωνικής ευταξίας (*social order*)..”, ενώ ο Halas (2002:359) συμπληρώνει ότι “η διαδικασία συμβολοποίησης [...] είναι παραγωγική για την κοινωνική διαδικασία από τη στιγμή που [...] εκφράζει νόημα και ελέγχει τις δράσεις.”. Οι συμβολικές διαστάσεις της ποινής συνίστανται στις “εκφραστικές” λειτουργίες που επιτελούνται και οι οποίες πηγάζουν από τη δυνατότητα που παρέχεται στους πολίτες να εκφράζονται με τιμωρητικά συναισθήματα. Η εκτόνωση στην επιθυμία εκδίκησης που προσφέρεται διαμέσου της τιμωρίας, αποσυμπιέζει τα συναισθήματα μίσους που προκαλούνται από

τη διαπραχθείσα εγκληματική πράξη (Duff, 2001:23-24). Η ποινή, υπό αυτή την έννοια, υπερβαίνει τα όρια της απλής επιβολής κυρώσεων και εκφράζει την αποδοκιμασία του κοινωνικού συνόλου.

Στην κλασική ποινική θεωρία οι σκοποί της τιμωρίας και οι διάφορες μορφές της κινούνται προς δύο διακριτές κατευθύνσεις: στις ωφελμιστικές (utilitarian) προσεγγίσεις, που προβάλλουν τα αποτελέσματα της ποινής στο μέλλον (αναμόρφωση / rehabilitation, αποτροπή / deterrence) και στις ανταποδοτικές (retributivist), που αναφέρονται στο παρελθόν (ανταπόδοση/retribution) (Hudson, 1996:3).

▪ Στην πρώτη κατηγορία συναντούμε τις θεωρίες της κοινωνικής άμυνας (Ancel, 1995), που η γενική τους θέση υποστηρίζει ότι η μόνη νομιμοποίηση της τιμωρίας βρίσκεται στην κοινωνική χρησιμότητά της. Η κοινωνική αντίδραση, μέσω της ποινής, συνιστά επίσης τρόπο άμυνας μιας ενοποιημένης και συνεκτικής κοινωνικής συλλογικότητας, απέναντι σε κάθε τάση διαφοροποίησης και ανομοιογένειας, ως προς τη συλλογική συνείδηση των μελών της (Vold, Bernard, & Snipes, 2002:103). Γενικότερα, μέσα από μια ωφελμιστική οπτική, η ποινή αποτελεί ένα όπλο κοινωνικής άμυνας (Φαρσεδάκης, 2005:61), με απώτερο στόχο την μείωση του εγκλήματος. Κατά τη θεώρηση αυτή, η τιμωρία δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά μέσο πρόληψης, γενικής και ειδικής, και επικεντρώνεται στις συνέπειες που απορρέουν από την επιβολή της, με πρωταρχικό στόχο την προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα, μέσω της αποτροπής, της αχρήστευσης και της μεταχείρισης του εγκληματία (Pollock, 2016:394). Η μεγάλη αυστηρότητα των ποινών καθιστά το κόστος της επιβαλλόμενης τιμωρίας δυσανάλογα μεγαλύτερο από το όφελος του διαπραττόμενου αδικήματος και αποβλέπει αποκλειστικά στον εκφοβισμό ολόκληρου του πληθυσμού (Foucault, 1989:11), καθώς επίσης, στόχο αποτελεί και η επανένταξη του δράστη, μέσα από ένα σύνολο μέσων για την αναμόρφωσή του και τη συγκράτησή του από την τέλεση νέου εγκλήματος. Επειδή ο σκοπός είναι εξωτερικός¹³ στην τιμωρία, για αυτό και οι θεωρίες αυτές συνιστούν “σχετικές” (relative) ποινικές θεωρίες (Mathiesen, 1990:17). Στο πλαίσιο της θεώρησης της κοινωνικής άμυνας, για να είναι αποτελεσματική μια ποινή πρέπει να διαθέτει ορισμένα γνωρίσματα, τα οποία προσδιορίζονται ως εξής: α) βεβαιότητα ότι θα επιβληθεί, β) ταχύτητα κατά την επιβολή της, γ) βαρύτητα ανάλογη προς το έγκλημα και δ) πληροφόρηση του κοινού για την επιβολή της (Αλεξιάδης, 2004:301).

¹³ Η τιμωρία δεν έχει αξία από μόνη της αλλά μόνο ως μέσο προστασίας της κοινωνίας από το έγκλημα.

▪ Στην άλλη κατηγορία, των “απόλυτων” (absolute) ποινικών θεωριών, διαπιστώνεται ότι η ποινή ταυτίζεται με την ανταπόδοση, με την κοινωνικο-προληπτική διάσταση να είναι αδιάφορη. Η αντίληψη που βλέπει την ποινική τιμωρία ως ανταπόδοση έλκει την καταγωγή της από τις αρχαίες νομοθεσίες με την εφαρμογή της “ταυτοπάθειας” -lex talionis, οδόντα αντί οδόντος, Κώδικας Χαμμουραμί- και αναφέρεται στην πρώτη ενστικτώδη αντίδραση του ατόμου να ανταποδώσει το κακό, ποσοτικά και ποιοτικά ανάλογα προς την τελεσθείσα πράξη (Κουράκης, 2009:17). Με βάση την ανταποδοτική θεώρηση, σκοπός της τιμωρίας δεν είναι η εξυπηρέτηση κάποιου εξωτερικού στο δίκαιο σκοπού, αλλά αυτή καθαυτή η διατήρηση των αρχών του δικαίου και η ενίσχυσή του (Mathiesen, 1990:17). Τα ειδικά επώδυνα τιμωρητικά θεάματα που υλοποιήθηκαν, κυρίως, σε παλαιότερες εποχές, για την *απενεργοποίηση/αχρήστευση* (incapacitation) του δράστη προς διασφάλιση του “κοινού καλού”, ανέδειξαν την επίδειξη ισχύος ως μέσο για τη διατήρηση των εξουσιών. Στις ώριμες κοινωνικά και πολιτικά *Πόλεις* χρησιμοποιούσαν τη θανατική ποινή ως όπλο για τη διαίωνιση της ηγεμονικής αυθεντίας (Φαρσεδάκης, 1991:42). Βασικός υποστηρικτής της θεωρίας της ανταπόδοσης ήταν ο Kant, ο οποίος πίστευε στην απόλυτη δικαιοσύνη, χωρίς καμιά κοινωνική σκοπιμότητα (Δασκαλάκης, 1973:14). Η αρχή της ανταπόδοσης (principle of retaliation), κατά τον Kant (1972:104), αναφέρει ότι για να αποκατασταθεί η δικαιοσύνη θα πρέπει να επιβληθεί εκείνη ακριβώς η τιμωρία που αξίζει στον δράστη και όχι οποιαδήποτε. Η έννοια της αναλογικότητας μεταξύ παράβασης και ποινής, όπως εισάγεται από τον Αριστοτέλη στα “*Ηθικά Νικομάχεια* (βιβλίων Πέμπτον)”, όταν ο ίδιος αναφέρεται στο δίκαιο της ανταπόδοσης, είναι αυτή που θα αποτελέσει μέτρο ισότητας και θα διασφαλίσει την ισορροπία της πολιτείας, συνιστώντας σημαντικό παράγοντα στην ποινική θεωρία και προϋπόθεση της δικαιοσύνης (von Hirsh, 1992:56).

Κατά τις θεωρήσεις της κοινωνικής άμυνας, η επιτυχία ενός ποινικού προγράμματος κρίνεται με βάση τα αποτελέσματά του στη μείωση της εγκληματικότητας, ενώ με βάση τις θεωρήσεις της ανταπόδοσης κρίνεται με το εάν αυξάνει την εσωτερική συνοχή και εγκυρότητα του δικαίου. Κανένα ποινικό σύστημα δεν ακολουθεί με πληρότητα το ένα ή το άλλο μοντέλο απόδοσης δικαιοσύνης, αλλά έναν πρόσκαιρο συμβιβασμό μεταξύ τους, ο οποίος διαμορφώνεται από τον συσχετισμό των δυνάμεων που υποστηρίζουν την ανταπόδοση και την κοινωνική άμυνα. Επικρατούσες στη σύγχρονη εποχή φαίνεται να είναι οι *ενωτικές θεωρίες*, οι οποίες αποτελούν συγκεκριμένο όλων των παραπάνω και θεωρούν πως ο σκοπός της

ποινήs είναι τόσο η πρόληψη όσο και η ανταπόδοση. Οι μικτές αυτές θεωρίες αποπειρώνται να φέρουν κοντά τα λειτουργικά μέρη των προαναφερθεισών προσεγγίσεων και να υποσκελίσουν τα λιγότερο λειτουργικά. Η συμβολή τους είναι σημαντική για την πληρέστερη κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας μέσα από τη σύνθεση και όχι τον διαχωρισμό των εννοιών (Κουράκης, 2009:12).

Η μορφή της ποινής, λοιπόν, δεν προκύπτει τυχαία αλλά εξαρτάται απόλυτα από τους επιμέρους σκοπούς που επιτελεί, οι οποίοι διαφοροποιούνται ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εκάστοτε ιστορικής φάσης. Ένας επιπλέον σκοπός της ποινής θεωρείται και η *αποκατάσταση/επανόρθωση* (restoration) του διαπραττομένου εγκλήματος, που αφορά, κυρίως, περιπτώσεις αδικημάτων ελάσσονος σημασίας, για τα οποία μπορεί να υπάρξει αποκατάσταση από τον ίδιο τον δράστη, όπως τροχαία ατυχήματα χωρίς θύματα, μικροκλοπές, πρόκληση μικροφθορών κ.λπ. Η κατεύθυνση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (restorative justice) (Braithwaite, 1999:25), στην ευρύτερη της διάσταση, συνιστά προσέγγιση της έννοιας της τιμωρίας, χωρίς όμως να θεωρείται κατ' ουσίαν τιμωρητική και προσθέτει μία νέα οπτική, με την έννοια ότι δεν εστιάζει ούτε στην πρόληψη και την αποτροπή, αλλά ούτε και στην καταστολή. Στην ουσία, ακολουθείται μια θυματοκεντρική πολιτική που επικεντρώνεται στο θύμα και την αποκατάσταση της βλάβης από το ίδιο το κράτος ή τον δράστη και οι διαδικασίες που ακολουθούνται αφορούν τη σχέση μεταξύ δραστών, θυμάτων και κοινότητας. Τα επιχειρήματα υπέρ της αποκαταστατικής πολιτικής, εντάσσονται κυρίως στο ενδιαφέρον για τα δικαιώματα των θυμάτων, σε αντιδιαστολή με τους οικονομικούς προϋπολογισμούς που προορίζονται για τη μεταχείριση των εγκληματιών. Ωστόσο, ανακύπτουν διάφοροι περιορισμοί ως προς το εύρος των εγκλημάτων που μπορεί να εφαρμοστεί η αποκαταστατική δικαιοσύνη και ως προς τον κίνδυνο αναγωγής των αδικημάτων σε ένα τελικά "ιδιωτικό δίκαιο". Στο πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης αναδεικνύεται ο ρόλος των θυμάτων και ενισχύονται οι εξωποινικές διαδικασίες συνδιαλλαγής και επιδιόρθωσης της βλάβης και των ρωγμών, που προκαλούνται από το έγκλημα.

Επιπλέον, ανάμεσα στις εγκληματολογικές θεωρήσεις για την τιμωρία συναντούμε και την καταργητική προσέγγιση που δίνει μία διαφορετική κατεύθυνση στη σχέση εγκλήματος-τιμωρίας και προσφέρει χώρο για την ανάπτυξη έντονου σκεπτικισμού γύρω από τις θέσεις που πρεσβεύει, σχετικά με τη γενικότερη έννοια του εγκλήματος και κατ' επέκταση με την αναγκαιότητα και νομιμοποίηση της τιμωρίας (Hudson, 1996:12). Η αναγκαιότητα της κατάργησης των ποινικών και σφραγιστικών

θεσμών υπαγορεύτηκε από τη διαπίστωση ότι οι θεσμοί αυτοί απέτυχαν στον κοινό σκοπό τους, την αντιμετώπιση του εγκλήματος (Δημόπουλος, 1990:16), κάτι που αποτέλεσε γόνιμο έδαφος για την ανάπτυξη της καταργητικής τάσης, με πρόταγμα την απο-εγκληματοποίηση, την απο-ποινικοποίηση, καθώς και την προώθηση μέτρων παράκαμψης της ποινικής διαδικασίας, μέσω άλλων διοικητικών μηχανισμών. Η καταργητική προοπτική αποτελεί ένα νέο παράδειγμα στην εγκληματολογική έρευνα και συνιστά επιστημονική θέση των υποστηρικτών της κριτικής εγκληματολογίας. Αντικείμενο έρευνας συνιστά η κατάργηση ολόκληρου του ποινικού συστήματος ως μέσου καταπολέμησης του εγκληματικού φαινομένου και η αντικατάστασή του από άλλο πρότυπο κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος (Δημόπουλος, 1990:41). Οι υποστηρικτές της καταργητικής θεωρίας (T. Mathiesen, L. Hulsmann, N. Christie, H. Biangi κ.α.) αναφέρονται στην κατάργηση του ποινικού συστήματος, το οποίο θεωρείται “κοινωνικό κακό” και όχι του δικαιοκούς συστήματος (Νικολόπουλος, 1997:12). Ένα από τα βασικότερα επιχειρήματα, το οποίο σχετίζεται με τις φιλοσοφικές προσεγγίσεις της τιμωρίας, υποστηρίζει ότι η τιμωρία δικαιολογείται σε θεωρητική βάση, αλλά οι ισχύουσες ποινικές πρακτικές ούτε καν προσεγγίζουν το ιδεατό επίπεδο και πάσχουν δικαιολόγησης, κατ’ επέκταση και η τιμωρία (Duff, 2005:352). Η κριτική κατά του καταργητισμού έγκειται στο γεγονός ότι δεν αποτελεί ένα ολοκληρωμένο εναλλακτικό πρότυπο παραδείγματος, δεν διαθέτει πληρότητα και οι θέσεις του παρουσιάζουν αποσπασματικό χαρακτήρα, καθώς απευθύνονται σε συγκεκριμένα πεδία της θεσμοποιημένης αντεγκληματικής πολιτικής και έρχεται σε ορισμένη μορφή ρήξης με τα καθιερωμένα (Δημόπουλος, 1990:40).

Θεωρίες Συναίνεσης & Σύγκρουσης

Οι πρώτες θεωρίες για την κοινωνική συναίνεση ως θεμέλιο νομιμοποίησης της πολιτικής εξουσίας εντοπίζονται τον 16^ο αιώνα με την έννοια του “κοινωνικού συμβολαίου” (Rousseau, 2004). Ο John Locke και ο Jean Jacques Rousseau αποτελούν τους βασικότερους εκπροσώπους και θεμελιωτές της πολιτικής θεωρίας, σχετικά με την προέλευση της πολιτικής εξουσίας, με βασική παραδοχή τους ότι η νομιμοποίηση των σχέσεων εξουσίας θεμελιώνεται μόνο στη συναίνεση των συμβαλλόμενων μερών, δεδομένου ότι το κράτος δεν αποτελεί φυσικό προϊόν. Η συναίνεση στο “κοινωνικό συμβόλαιο” (“social contract”) δεν μπορεί να θεωρείται ποτέ δεδομένη, αλλά αντιθέτως, βρίσκεται υπό τη συνεχή αίρεση της ιστορικής ανατροπής (Τσουκαλάς, 2010:47) και όταν αυτή διαρραγεί, τη θέση της παίρνει η κοινωνική σύγκρουση, μέχρι

να διαμορφωθεί μια νέα μορφή κοινωνικής ή/και πολιτικής διευθέτησης, από την οποία θα αναδειχθεί και πάλι η κοινωνική συναίνεση. Τα κοινωνικά συστήματα στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες στηρίζονται στην κοινωνική συναίνεση και την αναγνώριση της νόμιμης κυριαρχίας, προκειμένου να επιτευχθεί η συνοχή, η ολοκλήρωση και η αναπαραγωγή τους (Craib, 2011:108) και χαρακτηρίζονται από ένα δίκτυο πολλαπλών διαμεσολαβήσεων μεταξύ κράτους και πολίτη (Gramsci, 1971).

Οι θεωρίες της συναίνεσης, εκφραζόμενες κυρίως από τη Δομολειτουργική Σχολή, παρομοιάζουν την κοινωνία με ένα ζωντανό οργανισμό, αλληλοεξαρτώμενων μερών, τα οποία είναι αναγκαίο να διατηρούνται σε λειτουργική ισορροπία (Craib, 2011:47). Σε αυτό το πλαίσιο, σημαντική κρίνεται η εγκληματολογική θεωρητική προσέγγιση της τιμωρίας του Durkheim (1984), η οποία εστιάζει, κυρίως, στις ηθικές και κοινωνικο-ψυχολογικές ρίζες της τιμωρίας καθώς και στη συμβολή της στην ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεγγύης (social solidarity). Στην προοπτική της συναίνεσης η κοινωνία θεμελιώνεται πάνω σε κοινούς κανόνες και αξίες και οι κανόνες του ποινικού δικαίου και είναι η αντανάκλαση της συλλογικής συνείδησης (collective conscience) (Durkheim, 1984). Το συναινετικό πρότυπο υποστηρίζει τη συναινετική δημιουργία και θεμελίωση του ποινικού νόμου. Σε αυτό το πρίσμα η πρωτογενής εγκληματοποίηση συμπίπτει με τη γενική θέληση και το ποινικό δίκαιο έρχεται να οριοθετήσει την ηθική ανοχή της κοινωνίας (Δημόπουλος, 1990:50). Οι πράξεις και οι συμπεριφορές που ποινικοποιούνται είναι αυτές που παραβιάζουν τις αξίες και θίγουν τα συναισθήματα της κοινωνίας και ως εκ τούτου τα μέλη της απαιτούν την τιμώρησή τους, ως κοινωνικά ανεπίτρεπτες που ξεπερνούν τα ηθικά όρια της κοινωνίας (Erikson, 1966). Τονίζεται ο διττός χαρακτήρας της τιμωρίας, που αφορά την έκφραση του ψυχικού συναισθήματος των μελών της κοινωνίας, από τη μία και της συλλογικής κοινωνικής ηθικής (social morality), από την άλλη (Garland, 1990b). Η τιμωρία αναλύεται ως συναισθηματική αντίδραση απελευθέρωσης ψυχικής ενέργειας, απέναντι στην παραβίαση των κυρίαρχων κοινωνικών αξιών, μέσα από την οποία ενισχύεται και εκφράζεται η συλλογική συνείδηση, συντηρείται η κοινωνική συνοχή και νομιμοποιείται η κοινωνική αντίδραση κατά πράξεων ανομίας και αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Λαμβάνεται ως αξίωμα ότι κοινό χαρακτηριστικό όλων των εγκλημάτων είναι πως αυτά συνίστανται από πράξεις που αποδοκιμάζονται καθολικά από τα μέλη της κοινωνίας. Βασικό σημείο της προσέγγισης είναι ότι μπορεί το κράτος να κατέχει το μονοπώλιο της επιβολής της τιμωρίας, η δυναμική της πλειονότητας των μελών της κοινωνίας, όμως, είναι αυτή που θα παρέχει στο κράτος την κοινωνική

υποστήριξη και τη νομιμότητα στην εξουσία, προκειμένου να επεμβαίνει και να επιβάλλει την τιμωρία (Garland, 1991:122). Η προσέγγιση του Durkheim επικεντρώνεται στη λειτουργική διάσταση της τιμωρίας, ενώ παραβλέπει τη συγκρουσιακή οπτική της δυναμικής των αντικρουόμενων κοινωνικών δυνάμεων, οι οποίες συμβάλλουν στη διαμόρφωση της τιμωρίας.

Η ύπαρξη κοινών συναινετικών κεντρικών αξιών σε κάθε ανθρώπινη κοινωνία, δεν σημαίνει, αυτομάτως, ότι ταυτόχρονα δεν μπορεί να υπάρχουν και συγκρουόμενες αξίες ανάμεσα σε άτομα και ομάδες. Οι θεωρίες της σύγκρουσης υποστηρίζουν ότι τα κοινωνικά σύνολα, που είναι εσωτερικά διαιρεμένα και τείνουν να μεταβάλλονται, θεμελιώνονται στη σύγκρουση των συμφερόντων των υποκειμένων και των ομάδων. Παράγοντες όπως ο εξειδικευμένος καταμερισμός εργασίας, η κοινωνική διαστρωμάτωση, η αυξημένη κοινωνική κινητικότητα, η μετανάστευση και οι πολιτισμικές ετερότητες, μεταξύ άλλων, προοικονομούν τη δημιουργία πολλαπλών συμφερόντων, ανάλογων των κοινωνικών ρόλων, που αναλαμβάνει και των κοινωνικών ομάδων, που ανήκει το κάθε άτομο. Οι παράγοντες αυτοί προσδιορίζουν και εξειδικεύουν το γενικό πλαίσιο των αξιών σε ειδικό, διαφοροποιημένο ανάλογα με τον εκάστοτε ρόλο και την κάθε κοινωνική ομάδα. Καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει το κράτος, το οποίο μετριάξει τις συγκρούσεις και παραθέτει τις κοινές αξίες και τα κοινά συμφέροντα του κοινωνικού συνόλου (Vold et al., 2002:227). Το σύνολο των κανονισμών και διατάξεων διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο, ως προς τις αξίες που καλείται να υποστηρίξει, καθώς ανάμεσα στις αξίες που διαμορφώνουν οι κοινωνικές ομάδες και τις μεταξύ τους διαφοροποιήσεις, είναι αυτό που μπορεί να καθορίσει τον ορισμό και τη διαμόρφωση της έννοιας του εγκλήματος.

Ο Quinney (1970:9, 15), παρατηρώντας στις αρχές της δεκαετίας του 1970 το ενδιαφέρον να στρέφεται στις διαδικασίες νομοθέτησης, υποστήριξε ότι η θέσπιση των ποινικών νόμων και η εφαρμογή τους από το ποινικοκατασταλτικό σύστημα, αποτελούν προϊόντα σύγκρουσης ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες και συνιστούν διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα σε ένα συγκεκριμένο πολιτικό πλαίσιο, εντός του οποίου ετερογενείς άτομα και ομάδες διεκδικούν τα συμφέροντά τους. Με τη θεωρία της κοινωνικής πραγματικότητας του εγκλήματος ισχυρίστηκε ότι η ικανοποίηση των συμφερόντων τους εξαρτάται από το βαθμό ισχύος και οργάνωσης που έχουν οι εν λόγω κοινωνικές ομάδες. Το έγκλημα σε αυτή την περίπτωση αποτελεί μια πολιτική διαδικασία που προωθεί συγκεκριμένες αξίες και συμφέροντα αναλόγως με την ισχύ των ομάδων. Η σύγκρουση αποτελεί μια ουσιαστική κοινωνική διαδικασία και

θεμελιώνει τη λειτουργία της κοινωνίας, αφού η επικρατούσα κάθε φορά τάξη πραγμάτων δεν αποτελεί κοινή συνείδηση όλων των μελών του κοινωνικού συνόλου (Vold et al., 2002:228-229). Συγκρουόμενες ομάδες, με αντιτιθέμενα συμφέροντα, διεκδικούν δικαιώματα και ανταγωνίζονται διαδραστικά για να βελτιστοποιήσουν τους όρους της κοινωνικής τους ζωής. Η επιβολή των συμφερόντων της επικρατούσας ομάδας εδραιώνεται μέσα από την παγίωση κανόνων δικαίου, που αφορούν όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής. Το έγκλημα, ως δράση που αναπτύσσεται και επηρεάζει όλα τα επίπεδα των κοινωνικών δραστηριοτήτων, οριοθετείται σύμφωνα με τις νοηματοδοτήσεις, τους προσδιορισμούς και τα συμφέροντα που εξυπηρετούν τις κυρίαρχες ομάδες και την καθεστηκία τάξη.

Οι υποστηρικτές της εγκληματολογικής θεωρίας της σύγκρουσης βασίζουν τις θέσεις τους στον νομικό ορισμό του εγκλήματος και στην εγκαθίδρυση του θεσμοθετημένου δικαίου, αναδεικνύοντας τη μη οντολογική ύπαρξη του εγκλήματος, ως φαινομένου και την άρρηκτη σύνδεσή του με το κοινωνικοπολιτικό πεδίο και τον συλλογικό βίο, αφού συνιστά απόρροια της συγκρουσιακής προσπάθειας για την επικράτηση των συμφερόντων του ισχυρότερου. Το έγκλημα εξετάζεται διττά, ως αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης μεταξύ των υποκειμένων και μεταξύ υποκειμένων και κοινωνικών δομών. Καταλυτική ήταν η επίδραση του έργου “Outsiders” του Becker (1966), στο οποίο αναπτύχθηκε η *θεωρία της ετικέτας* (labelling approach) και ανέδειξε τον χαρακτηρισμό κάποιου ως αποκλίνοντα και τη δημιουργία κανόνα, ως μέρη μιας ευρείας πολιτικής διαδικασίας. Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, η δημιουργία ποινικών κανόνων αποτελεί μια διαδικασία εγκληματοποίησης και γενικότερα μια κοινωνική διαδικασία που δεν αφορά αποκλειστικά τη νομοθέτηση. Περιλαμβάνει μια σταυροφορία ηθικής που στόχο έχει να πείσει για την ανάγκη δημιουργίας ενός κανόνα, επιστρατεύοντας μια ρητορική περί κοινωνικής ηθικής και γενικού καλού, δημιουργώντας ταυτόχρονα μια νέα ομάδα περιθωριοποιημένων. Με δεδομένο ότι ο χαρακτηρισμός κάποιου ως εγκληματία είναι συνέπεια μιας ποικιλίας σχέσεων αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε αλληλοσυγκρουόμενες κοινωνικές ομάδες με διαφορές στην κατανομή της εξουσίας, είναι σφόδρα πιθανό η ιδιότητα του εγκληματία να απονέμεται και να κατανέμεται άνισα στην κοινωνία. Οι σχέσεις εξουσίας συνιστούν παράγοντα που επηρεάζει καταλυτικά τη νομοθέτηση και επομένως την τυποποίηση μιας πράξης ως εγκληματική. Η σύγκρουση όμως δεν οδηγεί πάντα σε εγκληματοποίηση, αφού μπορεί να αφορά και την αποποινικοποίηση και απεγκληματοποίηση συμπεριφορών, όπως έχει συμβεί πολλές φορές στο παρελθόν (βλ.

άμβλωση, ομοφυλοφιλία, μοιχεία κ.α.). Προς επίρρωση της θέσης αυτής, η μαρξιστική κοινωνιολογική θεώρηση αναφέρει τη σύγκρουση ως κοινωνική σταθερά και απαραίτητη για την κοινωνική αλλαγή.

Στη συγκρουσιακή προοπτική η εγκληματοποίηση και το ποινικό δικαιο, κατ' επέκταση, δεν αποτελεί έκφραση της γενικής θέλησης αλλά ένα όργανο που επιτρέπει στους κατέχοντες την εξουσία να διασφαλίζουν τα συμφέροντά τους (Δημόπουλος, 1990:53), οικονομικά, πολιτικά, ιδεολογικά, πολιτιστικά κ.λπ., ενώ είναι συχνό το φαινόμενο της παρέμβασης των άλλων επιπέδων - κυρίως του οικονομικού - στο νομικό επίπεδο, μέσω των ποινικών δομών. Ο Parsons (1951:7), στο ίδιο πλαίσιο και για την επίτευξη της διασφάλισης της συναίνεσης, συμπλήρωσε στη λειτουργία της κοινωνικής σύγκρουσης την αξία του κοινωνικού ελέγχου. Ο Foucault (1977) θεωρεί ότι οι λειτουργίες της τιμωρίας και της φυλακής, αλλά και άλλων ολοπαγών ιδρυμάτων, σε συνδυασμό με πολυμορφικές τεχνικές για την επίτευξη υποταγής, επιτελούν τον σκοπό του ελέγχου των υποκειμένων και τη διατήρηση της εξουσίας μέσα στο κοινωνικό σώμα. Το ποινικό πλαίσιο εντάσσεται στις ευρύτερες στρατηγικές κοινωνικού ελέγχου, ειδικότερα των χαμηλών κοινωνικών τάξεων, ως μηχανισμός ρύθμισης της πάλης των τάξεων και ιδεολογικός μηχανισμός διευθέτησης των συμφερόντων της άρχουσας τάξης. Επί των ανωτέρω, ο Elias (1997) εισάγει την έννοια του πολιτισμού στην ανάλυση της ιδεολογίας και της εξουσίας για την κατανόηση και ερμηνεία της τιμωρίας και των μετασχηματισμών. Οι πολιτισμικοί κανόνες, οι στάσεις και οι συμπεριφορές που συναντώνται στο εσωτερικό της κοινωνικής συγκρότησης εντάσσονται σε έναν στρατηγικό σχεδιασμό της κυρίαρχης τάξης με σκοπό την άσκηση ιδεολογικής επιρροής και ελέγχου (Elias, 1997:165). Ο προσανατολισμός των συγκρουσιακών προσεγγίσεων διεύρυνε τη μελέτη της τιμωρίας πέραν της εγκληματικότητας και τη συνέδεσε με την κρατική πολιτική διαχείρισης των “προβληματικών” ομάδων από την άρχουσα τάξη.

Σύνθεση των συναινετικών και συγκρουσιακών προσεγγίσεων αποτελεί το πλουραλιστικό πρότυπο, το οποίο αναγνωρίζει, μεν, τη σύγκρουση των κοινωνικών ομάδων, αλλά θεωρεί, δε, ότι αυτή μετριάζεται μέσα από ένα *αξιολογικά ουδέτερο* δικαίκο σύστημα, για το οποίο δύναται να υπάρξει γενική συμφωνία (Δημόπουλος, 1990:50-51). Το πρότυπο αυτό αποτελεί ένα άθροισμα των βασικών αρχών του συναινετικού και του συγκρουσιακού για την εγκληματοποίηση, έχοντας οικειοποιηθεί τη γενική θέληση από το πρώτο και τις συγκρουσιακές καταστάσεις από το δεύτερο.

Ομάδες πίεσης και κοινωνικά κινήματα

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, που ενέχει σύγκρουση στον κοινωνικό βίο, είναι η δράση των κοινωνικών κινήματων. Από το 1960 και μετά, εκτός από τις ομάδες πίεσης, που απαρτίζονται από άτομα με κοινές ιδέες και στόχους λόγω της κοινής επαγγελματικής τους ενασχόλησης (εργατικά συνδικάτα, αγροτικοί συνεταιρισμοί κ.α.), μια ποικιλία νέων συλλογικών δράσεων αναδύθηκε, με βασικό χαρακτηριστικό την αμφισβήτηση και την κοινωνική δυσαρέσκεια απέναντι στους παραδοσιακούς θεσμούς διαμεσολάβησης συμφερόντων (πολιτικά κόμματα, εργατικά συνδικάτα κ.α.), προκειμένου να βρουν λύσεις σε σύγχρονα προβλήματα. Ο Blummer (1995:60) σημειώνει ότι η δράση των κοινωνικών κινήματων, στα αιτήματά τους για μια νέα διάρθρωση της κοινωνικής ζωής, ξεκινά από την απογοήτευση της ισχύουσας μορφής της κοινωνικής ζωής και από την ελπίδα για εγκαθίδρυση ενός νέου συστήματος τρόπου διαβίωσης. Τη στιγμή που στην πολιτική σκηνή άλλαζαν οι παραδοσιακοί τρόποι επηρεασμού και λήψης αποφάσεων, η αναγκαιότητα εδραίωσης μιας νέας σχέσης μεταξύ πολίτη και κράτους, πέρα από το παραδοσιακό μοντέλο αντιπροσώπευσης, οδήγησε σε κινητοποιήσεις που περιγράφηκαν ως «Νέα Κοινωνικά Κινήματα», «Κοινωνία των Πολιτών», «Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις», «Κοινωνικά Φόρουμ», μεταξύ άλλων. Ο Giddens (2002:65) ορίζει τα κοινωνικά κινήματα ως συλλογικές προσπάθειες προώθησης κοινών συμφερόντων, εκτός της σφαίρας των κατεστημένων θεσμών, οι οποίες προασπίζονται ευάλωτων ομάδων και μειοψηφιών, επιζητώντας την τροποποίηση του κοινωνικού και πολιτικού καθεστώτος και την καθιέρωση μιας νέας διάρθρωσης δομών και θεσμών της κοινωνικής ζωής, μέσα από μεταβολές υφιστάμενων και προσθήκες νέων αξιών και νοημάτων. Βασικά χαρακτηριστικά των σύγχρονων αυτών συλλογικών δράσεων είναι ότι τα μέλη και οι ακόλουθοί τους συνδέονται με μία χαλαρή οργανωτική δομή, μοιράζονται μια βασική ιδεολογική αρχή που τη λαμβάνουν ως αξίωμα και έχουν κοινούς στόχους και κοινή πεποίθηση για την αντανάκλαση των αξιών που υπερασπίζονται. Αυτές οι ενώσεις προσώπων λειτουργούν ως άλλες “ομάδες πίεσης” (pressure groups), στην προσπάθειά τους να επηρεάζουν τα όργανα της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας, επιδιώκοντας ευνοϊκές για τα μέλη της ή/και για το κοινωνικό σύνολο, αποφάσεις. Εκφράζουν, στην ουσία, παράγοντες αντιπροσώπευσης και νέους τρόπους πολιτικής δράσης, κοινωνικής ευαισθητοποίησης και κινητοποίησης των πολιτών και των θεσμών, ενώ, όταν οι καταστάσεις το απαιτούν, συγκρούονται με

κρατικούς φορείς ή ανταγωνιστικές ομάδες, επιστρατεύοντας, κυρίως, νόμιμα μέσα για την επίτευξη των στόχων τους (διαμαρτυρίες, εκδηλώσεις, επισκέψεις σε πολιτικά πρόσωπα κ.α.).

Στο πεδίο των κοινωνικών συγκρούσεων, αναδεικνύουν κοινωνικά ζητήματα, επισημαίνουν τις κοινωνικές αδικίες και επαναπροσδιορίζουν ζητήματα θεσμικού χαρακτήρα και κοινωνικά φαινόμενα όπως το έγκλημα. Οι ορισμοί του εγκλήματος και των εγκληματικών συμπεριφορών δύνανται να μεταβληθούν, προσδιοριστούν και νοηματοδοτηθούν μέσα από συγκρούσεις πολιτισμικού χαρακτήρα, από ενέργειες κοινωνικών κινημάτων και ανάλογα με την επιρροή που αυτά μπορούν να ασκήσουν στη διαδικασία του ορισμού τους. Για την εξασφάλιση της πρόσβασης στα κέντρα λήψης αποφάσεων του κοινωνικού συστήματος, πολλά από τα κινήματα αυτά αναπτύσσουν έντονη πολιτική παρουσία και καταφέρνουν την ενσωμάτωση των βασικών αιτημάτων τους στην επίσημη κρατική πολιτική (προστασία περιβάλλοντος, δικαιώματα γυναικών, προστασία ζώων, προστασία μειονοτήτων κ.α.). Λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι η ποινική νομοθέτηση δεν συνιστά απλά μια διαδικαστική πολιτική πράξη, αλλά μια πολυδιάστατη κοινωνική διαδικασία που βασίζεται στη διάδραση κοινωνικών δομών και ομάδων, με απώτερο στόχο την επικράτηση προασπιζόμενων συμφερόντων και την κατοχή εξουσίας, πολλές είναι οι φορές που οι κοινωνικές αυτές ομάδες εκδηλώνουν με διαφωνίες, τις ιδεολογικές, κοινωνικές και πολιτικές τους θέσεις, προσδίδοντας υψηλό βαθμό πολιτικοποίησης στις ποινικές ρυθμίσεις.

Ο Schumaker (1975:494-495) ορίζει πέντε βασικά κριτήρια από τα οποία καθορίζεται η επιτυχία των κοινωνικών κινημάτων, ως εξής:

- Η πρόσβαση στους θεσμούς
- Η εισαγωγή των αιτημάτων στην πολιτική ατζέντα
- Η χάραξη πολιτικής
- Το αποτέλεσμα
- Η επίδραση και οι αλλαγές στους θεσμούς, τις στάσεις και τις κοινωνικές αξίες.

Για την επίτευξη των ανωτέρω απαιτείται η ανάπτυξη πολιτικών συμμαχιών και η υποστήριξη από ισχυρούς μεσολαβητές, κάτι που προϋποθέτει την καλλιέργεια της αναγνώρισής τους από το κοινωνικό σύνολο. Η κοινή γνώμη συνιστά έναν ισχυρό διαμεσολαβητή ανάμεσα στα κοινωνικά κινήματα και την εξουσία. Στο πλαίσιο της προσπάθειάς τους για υποστήριξη μη προνομιούχων ομάδων και αντιμετώπιση μορφών ανισότητας και αδικίας, απευθύνονται προς την κοινή γνώμη με σκοπό να την

αφυπνίσουν, επιδιώκοντας να καταστήσουν τον στόχο τους αντικείμενο δημοσίου διαλόγου. Πρωταρχικό σκοπό αποτελεί η υποστήριξη της κοινής γνώμης για την αναγνώριση των αιτημάτων τους και δευτερευόντως η κινητοποίηση των μη προνομιούχων ομάδων. Τα πολιτικά κόμματα, θέλοντας να διατηρήσουν ή να αποκτήσουν την εξουσία, δύνανται να ανταποκριθούν θετικά στις προσδοκίες και τα αιτήματα της κοινής γνώμης. Τα νέα κοινωνικά κινήματα, μέσω των θεσμοποιημένων εκφράσεών τους, εκμεταλλεύονται τις πολιτικές ευκαιρίες και δημιουργούν πολιτικές συμμαχίες, ενώ συχνά προσεταιρίζονται κόμματα της αντιπολίτευσης, κάτι που φαίνεται να ευνοεί και τις δύο πλευρές, αφού με την αλληλοστήριξή τους, τα κόμματα αναπτύσσουν το εκλογικό τους σώμα και τα κινήματα καταφέρνουν τη μεταφορά των αιτημάτων τους στη θεσμική ατζέντα.

Η ένταση της τιμωρητικότητας, που διαμορφώνεται από την αλληλόδραση αντικειμενικής και υποκειμενικής τιμωρητικότητας, για να γίνει κατανοητή και να ερμηνευτεί επιστημονικά πρέπει να προσεγγιστεί μέσα από τις εννοιολογήσεις της και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κοινωνικών στάσεων, από τις οποίες απορρέει και τις οποίες χαρακτηρίζει. Οι σύγχρονες επιστημονικές προσεγγίσεις διακρίνουν δύο βασικές κατηγορίες, σχετικά με τους γενεσιουργούς παράγοντες της νέο-τιμωρητικότητας του κοινού, όπως αυτές εδράζονται και απορρέουν από τη θεωρητική βάση του φαινομένου της τιμωρητικότητας. Υπενθυμίζεται ότι οι προοπτικές αυτές δεν θεωρούνται αντικρουόμενες και αφορούν:

α) στην οπτική εκείνη, που αναλύει τις τιμωρητικές στάσεις ως στοιχείο της προσωπικότητας των ατόμων, συνδέοντάς την άμεσα με την ιδεολογία και την κοσμοθεωρία τους και

β) σε εκείνη, κατά την οποία η τιμωρητικότητα εξετάζεται ορθολογικά, μέσα από συγκεκριμένες και εμπειριστατωμένες απόψεις, συναρτώμενες άμεσα με το έγκλημα και τον έλεγχό του.

Ιδεολογία

Ως ιδεολογία μπορεί να θεωρηθεί ένα σύνολο πεποιθήσεων, ιδεών και αξιών, που καθορίζει θεωρητικά τον ιδανικό τρόπο ζωής για όλη την κοινωνία και την αντιμετώπιση γενικότερων ζητημάτων. Η συνολική αυτή άποψη για τον κόσμο υπαγορεύει κοινωνικούς κανόνες ζωής και συλλογικές αναπαραστάσεις αποδεκτής συμπεριφοράς (Lapinski & Rimal, 2005:129), συμπεριλαμβανομένων των αξιών, των εθίμων και των παραδόσεων. Η κοσμοθεωρία των ατόμων διαμορφώνεται ανάλογα με τα βιώματα, την παιδεία και τις πολιτισμικές προσλαμβάνουσες του κάθε ατόμου, υπό τις επιδράσεις των κοινωνικο-πολιτισμικών χαρακτηριστικών του πλαισίου στο οποίο ανήκει. Η τιμωρητικότητα του κοινού σε αυτή την περίπτωση εξετάζεται ως απόρροια των στοιχείων της προσωπικότητας του ατόμου και σε συνάρτηση με τις αξίες και τις στάσεις ζωής του απέναντι στα μεγάλα κοινωνικά και υπαρξιακά ζητήματα, μέσα από μεταβλητές και συνιστώσες ιδεολογικής, πολιτικής, φιλοσοφικής και κοινωνικής υφής, όπως αυτές διαφοροποιούνται μετά από σημαντικές κοινωνικές μεταβολές (Garland, 2001:154). Η άποψη αυτή φαίνεται να παρουσιάζει την τιμωρητικότητα ως μία στάση του κοινού (a state of mind) και της κοσμοθεωρίας του (world-view), σύμπτωμα

ελεύθερων αιωρούμενων αγχών (*free-floating anxieties*) και ανασφαλειών, που συνδέονται περισσότερο με τη γενικότερη κοινωνική αλλαγή, παρά ως λογική αντίδραση στα ζητήματα της εγκληματικότητας (Maruna, Matravers, & King, 2004:277).

Σύμφωνα με αυτή την άποψη, τα τελευταία 30-50 χρόνια, η τιμωρητικότητα, όπως υποστηρίζει ο Giddens, προέκυψε ως αποτέλεσμα των άστατων κοινωνικοπολιτικών συνθηκών και της επιθυμίας να ασκηθεί κάποια μορφή ελέγχου σε έναν *αχαλίνωτο (runaway world), παγκοσμιοποιημένο και εκτός ελέγχου κόσμο* (Ritzer, 2012:600). Αυτή η εμπειρία δημιούργησε μεταβολές στη ρυθμιστική κανονιστική διαδικασία και συνέβαλε στην αυξανόμενη υποστήριξη για σκληρό κοινωνικό έλεγχο, μια προσπάθεια εστιασμένη, πρωτίστως και παραδοσιακά, στα περιθωριοποιημένα μέλη της κοινωνίας και σε μια αίσθηση στέρησης δικαιωμάτων από το κράτος πρόνοιας.

Σε κάθε κοινωνία παρατηρείται μια επικρατούσα ιδεολογία, η οποία αποτελεί τη βάση της κοινής γνώμης και πολλές φορές παραμένει υπόρρητη στα περισσότερα μέλη της κοινωνίας. Κατά κανόνα οι αξίες που συνιστούν την επικρατούσα ιδεολογία δεν επιδέχονται αμφισβήτηση, ενώ οι θεωρίες που αποκλίνουν από αυτή θεωρούνται αυτοδικαίως, ριζοσπαστικές. Οι ιδεολογίες έχουν την τάση να περιλαμβάνουν αφηρημένες έννοιες προς εφαρμογή στον πραγματικό κόσμο και για τον λόγο αυτό συναντώνται πολύ συχνά στο πεδίο της πολιτικής. Πολιτικά κόμματα, οργανώσεις και άλλες ομάδες, που αγωνίζονται για την απόκτηση εξουσίας ή βρίσκονται στα κέντρα λήψης αποφάσεων, προκειμένου να ισχυροποιήσουν τις απόψεις που προεβούσαν, προσπαθούν να επηρεάσουν την ιδεολογία του κοινωνικού συνόλου και να οδηγήσουν τα μέλη του προς την επιθυμητή κατεύθυνση. Συνακόλουθα με την προσέγγιση αυτή, η τιμωρητικότητα συναρτάται θετικά με συντηρητικές πολιτικές τοποθετήσεις, μικροαστικά περιβάλλοντα και τον φόβο άμεσων αλλαγών και αφορά πιο αφηρημένα ζητήματα, όπως για παράδειγμα τη θανατική ποινή και όχι συγκεκριμένες παραμετροποιήσεις στην ποινική αντιμετώπιση ανά κατηγορία εγκλημάτων.

Ορθολογισμός

Ο ορθολογισμός δεν συνιστά ιδεολογία, ούτε δόγμα. Είναι "*ή σκέψις, κρίσις κατά τον όρθον λόγον*" (Larousse, 1973:810) για την ανάλυση και αντιμετώπιση ζητημάτων με επιστημονική μέθοδο. Ορθολογική ήταν και η αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου, μεταπολεμικά, η οποία είχε εδραιωθεί και κανένας δεν μπορούσε να

προβλέπει ότι θα μπορούσε να κλονιστεί στις ρίζες της. Οι εγκληματολογικές ιδέες που διαμόρφωσαν την πολιτική της εποχής ήταν μια σύνθεση ψυχολογικών και κοινωνιολογικών θεωριών με έννοιες όπως η ανομία, ο υποπολιτισμός, η σχετική αποστέρηση και άλλες. Η λύση για το έγκλημα βρισκόταν στην ατομική διορθωτική μεταχείριση και πρόνοια, που υποστηριζόταν, παράλληλα, από ένα πλαίσιο μέτρων κοινωνικής μεταρρύθμισης. Η εγκληματολογική επιστήμη ήταν προσαρμοσμένη στην εξατομικευμένη διαδικασία της ποινικής δικαιοσύνης και στον κοινωνικό ορθολογισμό του κράτους πρόνοιας. Η ποινική κουλτούρα της νεωτερικότητας είχε θέσει τις παραμέτρους για την εφαρμογή της τιμωρίας σύμφωνα με τις αρχές της επιστημονικής γνώσης, από εμπειρογνώμονες της ποινικής δικαιοσύνης και όχι με συναισθηματικά κριτήρια του δημοσίου αισθήματος. Η τιμωρία προοριζόταν να είναι παραγωγική και χρηστική, ήτοι ποια είδη κυρώσεων θα οδηγούσαν σε σημαντική μείωση των ποσοστών καταδίκης, παρά εκδικητική, και με αυτόν τον τρόπο στον σύγχρονο κόσμο συνδέθηκε με το αφήγημα της μεταρρύθμισης, της προόδου και του ανθρωπισμού (Pratt, 1999:4).

Η επιστημονική προσέγγιση αποτελεί βασική παράμετρο για την ορθολογική οργάνωση των κοινωνικών απαντήσεων απέναντι στο έγκλημα, δεδομένης της συμβολής της αντεγκληματικής πολιτικής στην κοινωνική ευρυθμία. Επιπλέον, οι τιμωρητικές αντιδράσεις του κοινού είναι δυνατόν να στηρίζονται και αυτές, εν μέρει, σε μια ορθολογική διαδικασία σκέψης, που να απορρέει από τα υψηλά επίπεδα εγκληματικότητας, την ένταση της θυματοποίησης και τη γνώση σχετικά με το φαινόμενο. Ο Η.Δασκαλάκης (1985:21) θεωρεί ότι οι καλύτερες δυνατές λύσεις στα προβλήματα που θέτει το εγκληματικό φαινόμενο οργανώνονται ορθολογικά από την επιστήμη και προσθέτει ότι η αντεγκληματική πολιτική αφορά την αντίδραση κατά του εγκλήματος που δεν υπακούει σε τυφλούς συγκινησιακούς μηχανισμούς, δεν εκδηλώνεται αποκλειστικά με τη χρήση δύναμης, αλλά αρχίζει να διαπλάθεται ορθολογικά, ως δράση προσανατολισμένη σε συγκεκριμένους στόχους. Τη διάσταση της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου προσθέτει ο Ι.Φαρσεδάκης (2005:132) ως βασικό κριτήριο στη χάραξη στρατηγικών και μέτρων αντεγκληματικής πολιτικής, που στοχεύουν στον έλεγχο της εγκληματικότητας, σε ανεκτά όρια. Οι προρρηθείσες οριοθετήσεις αναδεικνύουν τη σημαντικότητα του ορθού σχεδιασμού της αντεγκληματικής πολιτικής, σύμφωνα με τα δεδομένα των εμπειρικών ερευνών και τα επιστημονικά πορίσματα, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα τα δικαιώματα του ανθρώπου και περιορίζοντας τις τιμωρητικές τάσεις.

Θεωρήσεις της τιμωρητικότητας του κοινού

Μια γενικότερη θέση θα ήταν ότι η ποινική παράδοση μιας χώρας συναρτάται με τις στάσεις απέναντι στην τιμωρία (Kury & Smartt, 2003). Η θεωρητική προσέγγιση της τιμωρητικότητας του κοινού μπορεί να διακριθεί σε δύο βασικές κατευθύνσεις, τη συμβολική και την εργαλειακή (Φαρσεδάκης, 2005:21,63), οι οποίες, μπορεί στο περιβάλλον της κοινωνικής πραγματικότητας να αλληλεπιδρούν, η κάθε μία, όμως, από αυτές εστιάζει σε συγκεκριμένους παράγοντες διαμόρφωσης των στάσεων αυτών. Οι παράγοντες αυτοί, εκτός από τη διαμόρφωση των στάσεων του κοινού, συμβάλλουν και στη γενικότερη οργάνωση της αντεγκληματικής πολιτικής.

ο Συμβολική

Η συμβολική (symbolic, expressive, relational) προσέγγιση, ως προς την ερμηνεία των τιμωρητικών στάσεων, επιχειρεί τη μετάβαση από το εγκληματικό ζήτημα καθ' εαυτό, στην επικέντρωση σε έξω-εγκληματικούς παράγοντες, που σχετίζονται με έτερα ευρύτερα κοινωνικά ζητήματα και συνδέουν, με συμβολικό τρόπο, το έγκλημα και την τιμωρία με τα άλλα κοινωνικά φαινόμενα (Halas, 2002:356 επ.). Η εγκληματική πράξη δεν συνιστά απλώς παράβαση ενός νομικού κανόνα, αλλά προσβολή των κοινωνικών αξιών, που είτε θέτει σε κίνδυνο τη συνοχή των κοινωνικών δεσμών, είτε εκφράζει τη διάρρηξή τους. Απάντηση στην προσβολή και βασικό μέσο διασφάλισης των κοινωνικών αξιών συνιστά η τιμωρία, που εμπεριέχει το μήνυμα της αποκατάστασης της κοινωνικής ευταξίας (Durkheim, 1912:331). Η προσβολή των κοινωνικών αξιών, έτσι όπως τις έχει εσωτερικεύσει η συλλογική συνείδηση, προκαλεί στα μέλη της κοινωνίας έντονες συναισθηματικές αντιδράσεις, που παρέχουν στην εξουσία τη δυνατότητα παρέμβασης (Durkheim, 1984). Για τον Durkheim τα συναισθήματα αυτά υποκινούν την τιμωρία, τιθασεύονται από αυτή και εκφράζονται με θεσμοθετημένο τρόπο μέσα από δημόσιο λόγο, σύμφωνα με τις επικρατούσες κοινωνικές αξίες, συμβάλλοντας στην κοινωνική αλληλεγγύη και συνοχή. Στην ίδια σύνδεση, κοινωνικής αλληλεγγύης και συναισθημάτων, αναφέρεται και ο Mead, τονίζοντας την καθοδήγηση των αρνητικών συναισθηματικών αντιδράσεων προς τις ομάδες και τα άτομα εκείνα που λειτουργούν κοινωνικά ως “αποδιοπομπαίοι τράγοι” (Mead, 1918), ούτως ώστε να επιρριφθεί σε αυτούς η ευθύνη της διάρρηξης της κοινωνικής συνοχής.

Στο συμβολικό αυτό πλαίσιο, που ορίζεται από τη σχέση τιμωρίας και αλληλεγγύης, τα αιτήματα για αυξημένη τιμωρία γίνονται όλο και πιο ακραία, ειδικότερα όταν αυξάνουν οι ανησυχίες για διάρρηξη της κοινωνικής συνοχής. Η

συμβολική θεώρηση, ακριβώς επειδή εμπεριέχει ισχυρά συναισθήματα επιθετικότητας, από την πλευρά της άτυπης κοινωνικής αντίδρασης προς όσους παραβιάζουν τις αξίες της κοινωνίας, εγείρει αυξημένες απαιτήσεις τιμώρησης. Η συμβολική προσέγγιση για την ερμηνεία των τιμωρητικών στάσεων εστιάζει στην προοπτική της υποκειμενικής απόδοσης νοήματος και ερμηνείας μέσα στο εκάστοτε θεσμικό πλαίσιο και κοινωνική δομή. Οι απαιτήσεις του κοινού για αποτελεσματική τιμωρία και η ανοχή του προς μία ενισχυόμενη κουλτούρα ελέγχου μετασχηματίζονται σε νέο-τιμωρητικές απαντήσεις και συνιστούν κυρίως μια συναισθηματική συμβολική αντίδραση, απέναντι στην εικόνα παθογένειας που εκπέμπεται από το εγκληματικό φαινόμενο, ενώ παράλληλα ωθεί τον πολιτικό διάλογο προς την κατεύθυνση της αυστηροποίησης της αντεγκληματικής πολιτικής με χαρακτηριστικά λαϊκισμού και πολιτικοποίησης του εγκλήματος, αναβαθμίζοντας τη θέση των θυμάτων και υποβαθμίζοντας το ενδιαφέρον για τον δράστη (Garland, 2001:140 επ.).

Λαϊκιστική Τιμωρητικότητα & Ποινικός Λαϊκισμός

Οι τιμωρητικές στάσεις της κοινής γνώμης συχνά χαρακτηρίζονται από έντονο λαϊκισμό και καταφέρνουν να επηρεάζουν σημαντικά την αντιμετώπιση του εγκλήματος. Ο Bottoms (1995) σκιαγραφεί την έννοια της λαϊκιστικής τιμωρητικότητας (populist punitiveness), ως έναν από τους κύριους παράγοντες διαμόρφωσης των ποινών και της ποινικής πολιτικής, η οποία οριοθετείται από τον Bottomley (2002:644) ως *“η απρόοπτη συναρμογή της κοινής γνώμης με ένα πολιτικό περιβάλλον που τροφοδοτεί και συνδουλίζει τους φόβους και τα συναισθήματα του κοινού, αντί να επιδιώκει την ενημέρωσή του και τον κατευνασμό των αντιδράσεων που προκαλούν τα εγκλήματα, ειδικότερα όπως αυτά παρουσιάζονται στους κεντρικούς τίτλους των Μ.Μ.Ε.”*. Στο πλαίσιο της συναρμογής, διατηρεί αίολο τον προσδιορισμό της αλληλουχίας των συνιστωσών, δηλαδή το κατά πόσο η κοινή γνώμη επιδρά στο πολιτικό περιβάλλον ή το πολιτικό περιβάλλον κατευθύνει την κοινή γνώμη προς την λαϊκιστική τιμωρητικότητα. Ο Garland (2001) υποστηρίζει ότι η ποινική πολιτική υφίσταται σημαντικές επιρροές λαϊκιστικής τιμωρητικότητας, που προκύπτουν από το ανικανοποίητο του κοινού και υπερκαλύπτουν τη φωνή των ειδικών και των επαγγελματιών του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Σε παράλληλη τροχιά, αναφέρεται στην έννοια του ποινικού λαϊκισμού (penal populism), ως αυτόνομη έννοια, συνδεδεμένη με την τιμωρητικότητα, και ενσωματώνει και τις δύο - λαϊκιστική τιμωρητικότητα και ποινικό λαϊκισμό- στη μεταβαλλόμενη φύση του

ελέγχου του εγκλήματος στη σύγχρονη κοινωνία. Ο ποινικός λαϊκισμός, συναφής έννοια που συνυπάρχει με τη λαϊκιστική τιμωρητικότητα, ορίζεται ως η τιμωρητική πολιτική που αναπτύσσεται πρωτίστως με βάση τη δημοτικότητά της (Roberts, Stalans, Indermaur, & Hough, 2003:64-65), με σκοπό την προσέλκυση ψηφοφόρων και την αντιμετώπιση του εγκλήματος. Σύμφωνα με τον Bottoms (1995), αυτό αποτελεί χαρακτηριστικό και φύση της σύγχρονης δημοκρατίας, αφού η πολιτική δεν στηρίζεται σε κάποια ενιαία θεώρηση πολίτη και κοινωνίας, αλλά επικεντρώνεται σε καιροσκοπικές λύσεις για εύκολα αυτιά και εκλογικές νίκες. Ο ποινικός λαϊκισμός συνδέεται με έναν πολιτικό σχεδιασμό που εστιάζει στη συναισθηματική φόρτιση των πολιτών και τον ανορθολογισμό, με συνεχή μείωση επιρροής των ειδικών. Η διαδικασία χάραξης πολιτικής έχει γίνει βαθιά πολιτικοποιημένη και δημαγωγική και δεν αποτελεί θέμα που ανατίθεται σε επαγγελματίες ειδικούς, αλλά σημαντικό ζήτημα εκλογικού ανταγωνισμού (Garland, 2001:13). Οι πολιτικές δεσμεύσεις και τα μέτρα κατασκευάζονται με τρόπο που φαίνεται να εκτιμούν το πολιτικό πλεονέκτημα και κατ' επέκταση τη δημόσια γνώμη, πάνω από τις απόψεις των ειδικών και τα στοιχεία της έρευνας. Η αντεγκληματική πολιτική, υπό την επίδραση του ποινικού λαϊκισμού προσβλέπει σε πρόσκαιρες λύσεις που επιδιώκει να εκμεταλλευτεί το υψηλό κοινωνικό ενδιαφέρον για το έγκλημα και την ελλιπή γνώση ή παραπληροφόρηση για αυτό.

Η επικράτηση τάσεων αusterοποίησης και ενίσχυσης των μηχανισμών επιτήρησης και καταστολής θεωρείται συχνό φαινόμενο της εποχής μας, στο πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής στο μακροεπίπεδο, ενώ, ταυτόχρονα, το κοινό εκφράζει ανοιχτά πλέον την επιθυμία του για την επιβολή αυστηρότερων ποινών (Pratt et al., 2005:xiv). Ο Pratt (2002:182) ισχυρίζεται ότι η λαϊκιστική τιμωρητικότητα κερδίζει έδαφος μαζί με νεοφιλελεύθερες επιλογές ποινικών πολιτικών προγραμμάτων. Το ευρύ κοινό φαίνεται να μην αντιδρά αρνητικά σε νέο-τιμωρητικά μέτρα αντεγκληματικής πολιτικής, αφού την ίδια στιγμή ενισχύεται η μισαλλοδοξία και η απαίτηση για νέα ή ακόμη μεγαλύτερα κατασταλτικά μέτρα και τιμωρίες (π.χ. νέες μορφές στιγματισμού), θεωρώντας ότι αποτελούν αποτελεσματικές ποινικές πολιτικές μείωσης του εγκληματικού φαινομένου. Την αδυναμία ή ανικανότητα άσκησης ουσιαστικής πολιτικής έρχεται να καλύψει η συναισθηματική φόρτιση, η οποία όχι μόνο είναι επιθυμητή από το πολιτικό σύστημα, αλλά προάγεται, προκειμένου να καλυφθεί η ανορθολογική ή ανεπαρκής διαχείριση σημαντικών κοινωνικών ζητημάτων και χρησιμοποιείται ως νόμιμο κριτήριο, το μοναδικό πολλές φορές, στα κέντρα λήψης πολιτικών αποφάσεων (Ζαραφωνίτου, 2008). Ο ποινικός λαϊκισμός συμβάλλει στη

διοχέτευση των όποιων αμφισβητήσεων εντός και προς όφελος της διατήρησης του συστήματος, διότι δεν ασκεί δομική κριτική, αλλά απευθυνόμενος στη φερόμενη ως λαϊκή θέληση, ακυρώνει τον οποιοδήποτε δημοκρατικό διάλογο σχετικά με τις πιθανές εναλλακτικές δυνατότητες άσκησης πολιτικής (Mouffe, 2004:217-218).

M.M.E. & Ηθικοί Πανικοί

Σημαντικός θεωρείται ο ρόλος των M.M.E. και των ψηφιακών μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ως κυρίαρχες πηγές μαζικής πληροφόρησης, σχετικά με τη διαμόρφωση των στάσεων του κοινού, των κοινωνικών αναπαραστάσεων του εγκληματικού φαινομένου και την επιρροή του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Ανάμεσα στο έγκλημα και την τιμωρία, παρεμβαίνουν ως σημαντικοί διαμεσολαβητές, συμβάλλοντας αποφασιστικά στη δημιουργία, αναπαραγωγή και διατήρηση των κοινωνικών νοημάτων. Επηρεάζουν άμεσα τη συλλογική συνείδηση του κοινωνικού συνόλου, προβάλλοντας πρότυπα συμπεριφοράς και συμβάλλουν έμμεσα στη διαμόρφωση των κοινών αξιών της κοινωνικής οργάνωσης. Υπό αυτή τη σκοπιά, τα M.M.E. μέσω των λειτουργιών τους διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην κατασκευή της εγκληματικότητας και του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Σύμφωνα με τον Dowler (2003:109), η αντίληψη του κοινού για τα θύματα, τους εγκληματίες, τους αποκλίνοντες και τους επίσημους φορείς του κοινωνικού ελέγχου καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από την απεικόνισή τους στα M.M.E., όπως επίσης και το σύνολο των γνώσεων σχετικά με την εγκληματικότητα και την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης. Άλλοτε ακολουθούν και άλλοτε πρωτοστατούν στη διαδικασία που στιγματίζει ως επικίνδυνους, τους φερόμενους ως δράστες. Μια διαδικασία που με ευκολία δύναται να ακυρώνει τα ατομικά δικαιώματα και το τεκμήριο της αθωότητας υπόπτων και κατηγορουμένων. Με τους μηχανισμούς που χρησιμοποιούν, απευθύνονται στην κοινή γνώμη, ως κύρια πηγή από την οποία ορίζεται και απεικονίζεται η κοινωνική πραγματικότητα και δεν είναι λίγες οι φορές που συμβάλλουν στην ενοχοποίηση υπόπτων, πολύ πριν αποφανθεί η δικαιοσύνη τελεσίδικα για την ενοχή τους, ενώ παράλληλα προκαλούν μια κοινωνική αντίδραση, την οποία είναι σε θέση να χειραγωγούν, κατά περίπτωση, φωτίζοντας επιλεγμένα σημεία (πραγματικά, πλασματικά ή υποθετικά) της υπόθεσης, την οποία τα ίδια τα μέσα έχουν προδικάσει. Σε πολλές περιπτώσεις εγκληματικών πράξεων, η διαπόμπευση του φερόμενου ως δράστη και ο αναπόφευκτος στιγματισμός του φαίνεται να ικανοποιεί τις επιθυμίες του κοινού.

Κρίνεται σκόπιμο να σημειωθεί ότι η πλειοψηφία των Μ.Μ.Ε. υπάγεται παράλληλα και στους κανόνες της αγοράς, της ακροαματικότητας και της επιδίωξης κέρδους και ίσως να μην ενεργούν πάντα με μοναδική αφετηρία μία ηθική σταυροφορία για την αναζήτηση της αλήθειας. Έχουν τη δυνατότητα, μέσα από δραματικές αφηγήσεις και συναισθηματικές εξάρσεις, να επιλέγουν τη δημοσίευση στοιχείων που αφορούν, ως επί το πλείστον, βίαια και ειδεχθή εγκλήματα, αφήνοντας στη συσκότιση άλλες κατηγορίες εγκλημάτων. Με αυτόν τον τρόπο καταλήγουν να αναπαριστούν μια ψευδή εικόνα του εγκληματικού φαινομένου και να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία δημιουργίας εγκληματικών στερεοτύπων (Θεολόγη, 2011:46-49). Ένα απλό συμβάν δύναται να επικοινωνείται με δραματοποιημένα στοιχεία τέτοια ώστε να εξάπτεται η φαντασία του κοινού και να ανακαλύπτει πίσω από τα κοινωνικά προβλήματα “κύματα εγκληματικότητας” (Fishman, 1978). Το έγκλημα ως προϊόν (υπο)κουλτούρας διακινείται μέσω των αναπαραστάσεων των Μ.Μ.Ε. καλλιεργώντας την αντίληψη για ένα γενικευμένο εχθρικό περιβάλλον (Πανούσης, 2016:743). Ο συνεχής κίνδυνος που ενυπάρχει στην επιλεκτική πληροφόρηση, που παραποιεί τις πραγματικές διαστάσεις και μορφές της εγκληματικότητας, είναι η άκριτη αποδοχή της από μεγάλη μερίδα κοινού και η διαμόρφωση ανάλογων στάσεων και συμπεριφορών (Ζαραφονίτου, 2002:55).

Η επιλεκτικότητα και η υπερβολή στην παρουσίαση των μορφών και της έντασης της εγκληματικότητας, φυσικά, δεν σημαίνει ότι τα γεγονότα που παρουσιάζουν είναι ψευδή ή φανταστικά αλλά σε συνδυασμό με την επαναληπτικότητα εξυπηρετείται η δημιουργία ενός “*ηθικού πανικού*” (“*moral panic*”) (Cohen, 1972) για αυξημένους δείκτες και ένταση του εγκληματικού φαινομένου, ποσοτικά και ποιοτικά. Πρέπει να τονιστεί στο σημείο αυτό ότι το προσλαμβανόμενο μέγεθος για το εγκληματικό φαινόμενο και ο φόβος του εγκλήματος δεν αποτελεί αποκλειστική συνέπεια της υπερβολής των ηθικών πανικών (Ζαραφονίτου, 2015). Ο T.Newburn αναφέρει χαρακτηριστικά ότι τα κριτικά σχόλια για την προσέγγιση του ηθικού πανικού επικεντρώνονται στον ιδεολογικό χαρακτήρα του και στα στοιχεία της υπερβολής και του ανορθολογισμού που εμπεριέχει (Newburn, 2007:99 επ.). Η προσέγγιση των ηθικών πανικών στηρίζεται στην υπερβολή με την οποία προβάλλονται τα γεγονότα αλλά το κατά πόσο η αντίδραση οφείλεται στη δυσανάλογη προβολή των εγκληματικών περιστατικών από τα Μ.Μ.Ε. χρήζει εμπειριστατωμένης εμπειρικής ανάλυσης κάθε φορά.

Η κατασκευασμένη δημόσια ερμηνεία ως προς την απειλή από μορφές εγκληματικότητας και τον συναφή ηθικό πανικό έρχεται να αντιμετωπιστεί από την τιμωρητικότητα των ποινικών διατάξεων ή/και την αυστηρότητα των δικαστικών αποφάσεων που ικανοποιούν και ηρεμούν την κοινή γνώμη, η οποία επιδεικνύει και αυτή ολοένα και περισσότερο τιμωρητική στάση, ως επακόλουθο ενός υπερβολικού φόβου και πανικού που μπορεί και να μην αντιστοιχεί στις πραγματικές πιθανότητες θυματοποίησης. Ο ηθικός πανικός ορίζεται ως *“δυσανάλογη και εχθρική κοινωνική αντίδραση απέναντι σε μια κατάσταση, πρόσωπο ή ομάδα που ορίζεται ως μια απειλή στις κοινωνικές αξίες, εμπλέκει στερεοτυπικές αναπαραστάσεις των Μ.Μ.Ε. και οδηγεί σε απαιτήσεις για περισσότερο κοινωνικό έλεγχο, ενώ δημιουργεί ένα σπινάλι αντιδράσεων”* (Murji, 2013:271). Τα Μ.Μ.Ε., ως μηχανισμός ιδεολογικής αναπαραγωγής και προώθησης της κυρίαρχης ιδεολογίας δημιουργεί ηθικούς πανικούς, στο πλαίσιο διατήρησης της κατεστημένης ηγεμονίας (Erickson, 1991:221). Στην ίδια προσπάθεια συμμετέχουν, ενίοτε, κοινωνικά καταξιωμένοι ειδικοί προσκείμενοι στην καθεστηκία τάξη. Προβαίνουν σε διαγνώσεις, οι οποίες συμβάλλουν στη δημιουργία του αισθήματος πανικού με σοβαρές και μακροπρόθεσμες συνέπειες και προτείνουν λύσεις μέσα από μεταβολές του νομικού πλαισίου,. Η θεώρηση του ηθικού πανικού συνδέει την προβολή του εγκληματικού φαινομένου από τα Μ.Μ.Ε., με την αντικειμενική και υποκειμενική τιμωρητικότητα (Ζαραφονίτου, 2008:89-90), και κατ' επέκταση με την ανάπτυξη ρητορικών για αυξημένη κοινωνική πειθαρχία και τιμωρία απέναντι σε ορισμένες κοινωνικές ομάδες (Melossi, 1985).

ο Εργαλειακή

Η εργαλειακή (instrumental) προσέγγιση, ερευνώντας τους ένδο-εγκληματικούς παράγοντες, επιχειρεί την άμεση σύνδεση των τιμωρητικών στάσεων των πολιτών και των ζητημάτων που προκύπτουν από το έγκλημα. Στο πλαίσιο αυτό, οι τιμωρητικές αντιδράσεις συνιστούν λογική απάντηση απέναντι στους υψηλούς δείκτες και την ένταση της εγκληματικότητας και της θυματοποίησης, στην πρόσληψη του εγκλήματος ως σημαντικού κοινωνικού προβλήματος, στον φόβο, την ανασφάλεια και άλλα. Σύμφωνα με την άποψη του Garland (1991:157), στη βάση της εργαλειακής θεώρησης υπάρχει η σχέση κόστους - οφέλους, σύμφωνα με την οποία η σύνδεση της αυστηροποίησης των απαντήσεων απέναντι στο έγκλημα συμβάλλει στη μείωσή του, όπως αναλύεται και στην ωφελμιστική προσέγγιση, κυρίως από τον Bentham. Από τους βασικότερους παράγοντες, που συναντούμε στη θεώρηση αυτή και συνδέονται

άμεσα με το εγκληματικό φαινόμενο, θεωρούνται η θυματοποίηση και ο φόβος του εγκλήματος.

Φόβος του εγκλήματος

Ο φόβος του εγκλήματος και το γενικότερο αίσθημα ανασφάλειας γύρω από το εγκληματικό φαινόμενο θεωρούνται από πολλούς συγγραφείς ως οι κινητήριες δυνάμεις για την ανάπτυξη τιμωρητικών στάσεων των πολιτών (Killias, 2001:399). Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο J. Léauté (χ.χ.), ο φόβος του εγκλήματος αποτελεί *“το συλλογικό άγχος των κατοίκων μιας περιοχής ... το οποίο προέρχεται από τον φόβο πιθανής θυματοποίησης ... από βίαιες εγκληματικές επιθέσεις”* (Ζαραφονίτου, 2008:100). Ωστόσο, δεν σχετίζεται άμεσα μόνο με το έγκλημα αλλά και με ευρύτερες κοινωνικές ανησυχίες του ατόμου και των επιμέρους κοινωνικών ομάδων. Μέσα σε αυτή τη συλλογιστική ο φόβος του εγκλήματος προσδιορίζεται ως συνέπεια *“άλλοτε άμεσων ατομικών βιωμάτων και άλλοτε πρόσληψης της εμπειρίας άλλων ατόμων, διαμορφωμένης συχνά μέσω διαφόρων καναλιών πληροφόρησης και μάλιστα πλαισιωμένης από ευρύτερες ανησυχίες σχετικά με το σύγχρονο τρόπο ζωής”* (Lurton & Tulloch, 1999:521). Χρήσιμη είναι και η διάκριση μεταξύ *άμεσου φόβου θυματοποίησης*, όπου ο φόβος προσεγγίζεται ως προσωπική κατάσταση και *πρόσληψης της εγκληματικότητας* ως σοβαρού κοινωνικού προβλήματος, το οποίο δημιουργεί ανησυχία και γενικότερη ανασφάλεια (Furstenberg, 1971). Από τις σημαντικότερες συνέπειες του φόβου του εγκλήματος, σε προσωπικό επίπεδο, θεωρείται η επίδραση στο επίπεδο της ποιότητας της ζωής των ατόμων, από αυτοπεριορισμούς και ατομικές πρωτοβουλίες αυτοπροστασίας και η εμφάνιση ξενοφοβικών τάσεων, μισαλλοδοξίας και τιμωρητικών αντιδράσεων απέναντι στο έγκλημα και τους εγκληματίες. Σε επίπεδο κοινωνικής οργάνωσης, ο φόβος του εγκλήματος και η έντασή του συνιστά ένα από τους σημαντικούς παράγοντες διαμόρφωσης της αντεγκληματικής πολιτικής (Ζαραφονίτου, 2004:2050-2051). Ο Killias (2001), αν και δεν αμφισβητεί τη σύνδεση της τιμωρητικότητας με την ανασφάλεια των κοινωνικών μελών επισημαίνει, ωστόσο, τη διάκριση μεταξύ του αισθήματος ανασφάλειας που εκφράζει το φόβο του εγκλήματος σε ατομικό επίπεδο και του αισθήματος ανασφάλειας που αντανακλά μια γενικότερη ανησυχία για τις διαστάσεις του εγκλήματος. Σε ατομικό επίπεδο, οι παράγοντες που υπεισέρχονται στη δημιουργία άμεσου φόβου του εγκλήματος, εντοπίζονται κυρίως στην καθημερινή εγκληματικότητα του δρόμου και τις εγκληματικές πράξεις μικρής βαρύτητας, από τις οποίες δημιουργείται η πεποίθηση ότι

συνιστούν μια συνεχή προσωπική απειλή και επηρεάζουν τη διαχείριση της καθημερινότητας, με την ανασφάλεια να ωθεί τα άτομα στην ενίσχυση της προσωπικής τους προστασίας σε όλες τις συμβατικές δραστηριότητες των πολιτών. Κάτω απ' αυτό το πρίσμα, οι στάσεις και αντιλήψεις τους σχετικά με την αυστηροποίηση των ποινικών κυρώσεων συνδέονται με την προϋπάρχουσα εμπειρία τους και την πρόσληψη της διακινδύνευσής τους. Από την άλλη, η πρόσληψη της εγκληματικότητας ως σοβαρού κοινωνικού προβλήματος που δημιουργεί μία γενικότερη ανησυχία εστιάζει στην εγκληματικότητα ως κοινωνικό πρόβλημα. Οι ανησυχίες αυτές είναι πιθανό να εντείνονται και από έτερα κοινωνικά φαινόμενα που μπορεί να παρατηρούνται παράλληλα στο ίδιο κοινωνικό πλαίσιο όπως μεταναστευτικές ροές, ανεργία, κοινωνική πρόνοια, κ.λπ. τα οποία σωρευτικά επηρεάζουν σημαντικά την ποιότητα της ζωής (Ζαραφονίτου, 2008:103).

Είναι γεγονός ότι η ύπαρξη ενός φοβισμένου και θυμωμένου κοινού έχει μεγάλο αντίκτυπο στο περιεχόμενο και τις μορφές των μέτρων της αντεγκληματικής πολιτικής. Τα αυξανόμενα αιτήματα για αυστηροποίηση κατασταλτικών μέτρων πολιτικών θα μπορούσαν, εν μέρει, να είναι αποτέλεσμα του αισθήματος φόβου και ανασφάλειας αλλά και της έλλειψης μέτρων αποτελεσματικής αντιμετώπισης. Ο φόβος του εγκλήματος αναδείχθηκε ως αυτόνομο πρόβλημα, διαφορετικό από την ένταση της εγκληματικότητας και τη θυματοποίηση και η θέση αυτή αποτέλεσε γόνιμο έδαφος για την αντιμετώπισή του με την ανάπτυξη αυτοδύναμων πολιτικών που στοχεύουν, κατά προτεραιότητα, στη μείωση των επιπέδων του, παρά στη μείωση της εγκληματικότητας. Στο πλαίσιο ενός συμμετοχικού προτύπου αντεγκληματικής πολιτικής, οι νέες στρατηγικές υπευθυνότητας ανέπτυξαν τη διεταιρικότητα και τις συνέργειες ιδιωτικών και κοινοτικών φορέων για την ενίσχυση του δικτύου ελέγχου του εγκλήματος (όπως προγράμματα παρακολούθησης γειτονιών) στοχεύοντας πρωτίστως στη μείωση του αισθήματος ανασφάλειας και του φόβου του εγκλήματος στην τοπική κοινωνία (Garland, 2001:122).

Θυματοποίηση

Την περίοδο της ποινικής ευημερίας, τα μεμονωμένα θύματα δεν εμφανίζονταν σχεδόν καθόλου στα στάδια της ποινικής διαδικασίας και δεν συμμετείχαν σε πολιτικές αποφάσεις που αφορούσαν μορφές εγκληματικότητας. Κεντρικός είναι πλέον, σε όλα τα στάδια απονομής της ποινικής δικαιοσύνης ο ρόλος των θυμάτων, τα οποία

μετατρέπονται σε σημείο αναφοράς και κινητήρια δύναμη των ποινικών πολιτικών (Landreville, 2005:1463).

Η εργαλειακή θεώρηση, λόγω της άμεσης θεωρητικής της σύνδεσης με το έγκλημα και την πιθανότητα θυματοποίησης, συνδέεται με την “κατάσταση θυματοποίησης” (“*victimization thesis*”), η οποία προσπαθεί να εξηγήσει το φόβο του εγκλήματος μέσα από όρους εγκλήματος (Farrall, Gray, & Jackson, 2007:2). Ο φόβος θυματοποίησης και οι ανησυχίες, που σχετίζονται με το εγκληματικό φαινόμενο, θεωρούνται ότι υποκινούν αυστηρότερες στάσεις απέναντι στην αντιμετώπιση του εγκλήματος με στόχο τη μείωσή του και κατ’ επέκταση τη μείωση των πιθανοτήτων θυματοποίησης. Η συνδεδεμένη με τον αστικό σύγχρονο τρόπο ζωής και τη δομή της κοινωνικής οργάνωσης, αυξημένη πρόσληψη κινδύνων και αταξίας, ενισχύει τη σχετική με το έγκλημα ανασφάλεια κατά οριζόντιο τρόπο, ώστε ακόμα και εκείνοι που δεν ανησυχούν για την προσωπική τους θυματοποίηση, να εκλαμβάνουν, σε σημαντικό βαθμό, την εγκληματικότητα ως ένα από τα σοβαρότερα κοινωνικά προβλήματα (Ζαραφωνίτου, 2008:101).

Η αντεγκληματική πολιτική τα τελευταία περίπου τριάντα χρόνια εμφανίζεται να διαμορφώνεται στη βάση άμεσων απαντήσεων των πολιτικών προς τα θύματα και το κοινό, που συχνά βλέπουν τους εαυτούς τους ως εν δυνάμει θύματα. Από την εξασθένιση του κοινωνικού χαρακτήρα του σύγχρονου κράτους και την προώθηση κατασταλτικών πολιτικών, οι οποίες προβλήθηκαν ως άμεσες απαντήσεις στο οξυμένο αίτημα για περισσότερη ασφάλεια, μια νέα πολιτική ρητορική εμφανίστηκε με επίκεντρο τα θύματα. Αυτή η ρητορική της ποινικής συζήτησης, εφεξής, επικαλείται συχνά τη φιγούρα του θύματος (άμεσου ή έμμεσου), με αφήγημα την ελάφρυνση του πόνου του και την εγγύηση της ασφάλειας, ενώ παράλληλα, οποιαδήποτε προσοχή στα δικαιώματα ή την ελαφρυντική μεταχείριση του δράστη επικοινωνείται ως μείωση σεβασμού προς τα θύματα. Πρόκειται για την πολιτική μηδενικού αθροίσματος (*zero-sum policy*) όπου το κέρδος του δράστη είναι η απώλεια του θύματος, και η υπεράσπιση των θυμάτων αυτομάτως σημαίνει ότι πρέπει να είσαι σκληρός με τους παραβάτες (Garland, 2001:11).

Μεταπολεμικά, η λύση για το έγκλημα βρισκόταν στην ατομική διορθωτική μεταχείριση του εγκληματία και στην υποστήριξή του, συνεπικουρούμενη από ενισχυτικά μέτρα κοινωνικής μεταρρύθμισης και πρόνοιας, με πυρήνα την εκπαίδευση και την απασχόληση. Από τη δεκαετία του 1970 και μετά, ένα διαφορετικό σύνολο εγκληματολογικών προσεγγίσεων αναδύεται και επηρεάζει τις κυβερνητικές επιλογές, με συνολική αμφισβήτηση του εξατομικευμένου προτύπου καταδίκης. Η κριτική αμφισβήτηση στις καθιερωμένες κοινωνικές ιεραρχίες και ηθικές αρχές ενθάρρυνε την ανάπτυξη μιας διαφορετικής κουλτούρας, η οποία έγινε περισσότερο διαδεδομένη και διάχυτη στις δεκαετίες που ακολούθησαν. Από τις πρώτες ενδείξεις της αλλαγής, το μοντέλο της νεωτερικότητας ακυρώθηκε και δημιουργήθηκε η πεποίθηση ότι το πλαίσιο του ποινικού μοντερνισμού¹⁴ αποτελούσε πλέον αδύνατο ιδανικό, παρασύροντας σε απότομη κατάρρευση τη θετικιστική σκέψη και τον ορθολογισμό του επιστημονικού λόγου, ως βασικές αξίες, στις οποίες είχαν στηριχτεί η τιμωρία και οι τιμωρητικές πρακτικές. Οι πολιτικές της ποινικής ευημερίας για την αντιμετώπιση του εγκλήματος και η βασική ικανότητα του κράτους να ελέγχει το έγκλημα τέθηκαν υπό αίρεση, χωρίς όμως να υπάρχει κάποιο ανεπτυγμένο εναλλακτικό πλαίσιο. Το αποτέλεσμα ήταν μια ταραχώδης περίοδος νομοθετικής δραστηριότητας στην οποία ένα συγκρουόμενο πλήθος νέων προγραμμάτων και πολιτικών δημιούργησε ιδεολογικό κενό και ασυνέπεια στη σφαίρα της αντεγκληματικής πολιτικής (Garland, 2001:62 επ.).

¹⁴ Ο ποινικός μοντερνισμός αποτελούσε προσέγγιση της ποινικής δικαιοσύνης που έδινε στους δικαστές απεριόριστη διακριτική ευχέρεια για την επιβολή ποινών, σε ένα πλαίσιο εξατομικευμένης απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, η οποία εδραζόταν στην πίστη για διορθωτισμό και αποκατάσταση του εγκληματία που προέκυπτε από επιστημονικά δεδομένα (βλ. Brown, 2014).

Εδώ και σχεδόν δύο αιώνες, ο τρόπος με τον οποίο τιμωρούνται οι παραβάτες έχει διαμορφωθεί από συγκεκριμένες πολιτισμικές αξίες και κανονιστικά πρότυπα. Οι δυτικού τύπου κοινωνίες, μέσω του τρόπου τιμωρίας και ελέγχου των παραβατών, διακρίθηκαν για την ποιότητα του πολιτισμού, την ευγένεια, την ανεκτικότητα και τον σεβασμό των δικαιωμάτων και ελευθεριών. Η παρακμή του προνοιακού ορθολογικού μοντέλου και η υποτίμηση του θεραπευτικού και αποκαταστατικού ιδεώδους, που είχαν αναπτυχθεί στο πλαίσιο της ποινικής ευημερίας, μετεξελίχθηκαν με απότομο και ταχύ ρυθμό, με βασικό επιχείρημα ότι η διακριτική ευχέρεια των επαγγελματιών της ποινικής δικαιοσύνης οδηγούσε σε μεροληπτική μεταχείριση (Landreville & Lemire, 1985:329). Οι αναφορές του Martinson προσέφεραν το συμπέρασμα ότι μόνο σε κάποιες λίγες εξαιρέσεις το πρότυπο εξατομικευμένης μεταχείρισης, αποκατάστασης και επανένταξης είχε το επιθυμητό αποτέλεσμα, ενώ καμία θετική επιρροή δεν καταγράφηκε στην υποτροπή. Το “*nothing works*”¹⁵ και η διάχυτη αίσθηση της αποτυχίας του ποινικού συστήματος, στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και του 1980, τροφοδοτήθηκαν από την απότομη αύξηση των ποσοστών εγκληματικότητας, που οδήγησε τελικά στην επανεξέταση του ρόλου της ποινικής δικαιοσύνης και στην αμφισβήτηση της ικανότητας του κράτους να ελέγχει το έγκλημα. Η νέα ατζέντα αντιμετώπισης του εγκλήματος είχε ως βάση την αποτρεπτική λειτουργία της ποινής με προσφυγή σε τιμωρητικά μέτρα και επιλογές. Μετάπειση (dissuasion), αποτροπή (deterrence) και διαχείριση κινδύνων (managerialism), αποτέλεσαν τα χαρακτηριστικά του νέου προτύπου (Ζαραφονίτου, 2008:18), που εμφανίστηκε, αρχικά, σε περιβάλλοντα νέο-φιλελευθερισμού της ελεύθερης αγοράς και κοινωνικού συντηρητισμού, όπως Η.Π.Α. και Μεγάλη Βρετανία (Landreville, 2005:1462).

Η αντεγκληματική πολιτική επηρεασμένη από τη νεότερη εγκληματολογική σκέψη αντιμετώπισε το έγκλημα ως συνεχές με την κοινωνική αλληλεπίδραση και προώθησε την αυστηροποίηση των ελέγχων και την ενίσχυση της πειθαρχίας, κάτι που η προβολή τους στο ποινικό περιβάλλον ενίσχυσε τις ανταποδοτικές και αποτρεπτικές πολιτικές ως αντικίνητρα. Η κοινωνική αντίδραση απέναντι στο έγκλημα τα τελευταία σχεδόν πενήντα χρόνια συνοψίζεται στις έννοιες του “ελέγχου του εγκλήματος” και

¹⁵ Μετά από τον ισχυρισμό “nothing works” ο Martinson το 1974, μέσα από εμπειρικά δεδομένα μελετών σχετικά με τη λειτουργία του μοντέλου μεταχείρισης/επανόρθωσης, τροποποίησε την αρχική του θέση υποστηρίζοντας ότι υπό προϋποθέσεις μπορούν να υπάρξουν μεμονωμένες εξαιρέσεις με θετικά αποτελέσματα στη μείωση της υποτροπής (what works in prison reform?) (Garland, 2001:58).

της “ποινικής δικαιοσύνης” και συμπεριλαμβάνει ένα σύνθετο σύνολο πρακτικών και θεσμών, από την ατομική και τη συλλογική κοινοτική συμπεριφορά μέχρι τη θέσπιση και την εφαρμογή ποινικών νόμων με στόχο την κοινωνική ευταξία και τη μείωση του αισθήματος ανασφάλειας. Οι θεωρίες ελέγχου παρουσίασαν την εγκληματικότητα και την παραβατικότητα ως αποτέλεσμα της ανεπάρκειας ελέγχου και οι πολιτικές που προωθήθηκαν, είχαν ως κεντρική αρχή τη δημιουργία των συνθηκών εκείνων που θα εμπόδιζαν το άτομο να προβεί σε αντικοινωνική και εγκληματική συμπεριφορά. Ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος, κυρίως στα αστικά περιβάλλοντα και ανεξάρτητα από τους δείκτες εγκληματικότητας, εστίασε στην αντιμετώπιση της προσφοράς εκείνων των εγκληματογόνων καταστάσεων και ελκυστικών στόχων, οι οποίοι δημιουργούνται, κυρίως, λόγω έλλειψης ελέγχου.

Ένας μακρύς κατάλογος μέτρων και πολιτικών, σηματοδότησαν μια νέο-τιμωρητική στροφή στο σύγχρονο ποινικό σύστημα για την καταπολέμηση της ανασφάλειας και των μορφών αντικοινωνικοτήτων και αταξίας. Με πυρήνα την ανταποδοτικότητα, τον έλεγχο και τον περιορισμό ελευθεριών και δικαιωμάτων, τα νέο-τιμωρητικά μέτρα που εφαρμόστηκαν διακρίθηκαν στη βάση τριών χαρακτηριστικών γνωρισμάτων τους.

- Το πρώτο χαρακτηριστικό ήταν η εμφατική επικοινωνία τους και ο πολύ εκφραστικός τρόπος εφαρμογής των συγκεκριμένων πολιτικών δράσεων, με κύριο στόχο το δημόσιο αίσθημα. Οι “σκληρές με το έγκλημα” (“*tough on crime*”) πολιτικές (Pratt et al., 2005:xi) προωθήθηκαν ως έκφραση των συναισθημάτων του κοινού με την εφαρμογή αυστηρών ποινικών διατάξεων, μακροχρόνιων ποινών φυλάκισης, σκληρών συμβουλίων αποφυλάκισης, ρυθμίσεων που “διευκολύνουν” την αστυνομική έρευνα, καταχρηστικούς ελέγχους μετά την αποφυλάκιση και άλλες. Η αυστηροποίηση της αντικειμενικής τιμωρητικότητας, στο πλαίσιο της αντιμετώπισης της εγκληματικότητας, επικοινωνήθηκε αρχικά και έγινε εμφανής στην αντεγκληματική πολιτική των Η.Π.Α. και της Μεγάλης Βρετανίας. Στη βάση της νέο-τιμωρητικής τάσης βρίσκεται το δόγμα της “μηδενικής ανοχής” (*zero tolerance*) (διατυπωμένο σε θεωρητικό επίπεδο μέσω της θεωρίας των *broken windows*) ως πρότυπο αντεγκληματικής πολιτικής (Wacquant, 2001), το οποίο συνδέθηκε με την πολύ έντονη παρέμβαση της Αστυνομίας για την αντιμετώπιση των αντικοινωνικοτήτων και του εγκληματικού φαινομένου, το οποίο, μπορεί να εφαρμόστηκε αρχικά στη Νέα Υόρκη με πρωτοβουλία του Δημάρχου R.Giulani (1979), επεκτάθηκε, όμως, στο σύνολο της αμερικανικής αντεγκληματικής πολιτικής και στη συνέχεια αναπαράχθηκε σε πολλές

ευρωπαϊκές χώρες ως “ιδεολογία της ανασφάλειας” (Ζαραφονίτου, 2001:196). Στη Μεγάλη Βρετανία, αντίστοιχα, η Θάτσερ (1980) διακήρυττε αντίστοιχα το μέτρο “*Short sharp shock*”¹⁶ για νεαρούς παραβάτες (Shaw, 1985). Στη συνέχεια, τη δεκαετία του 1990, η επικράτηση μη αναλογικών ποινών με την εφαρμογή του μέτρου “*Three strikes and you’re out*” να βρίσκεται στην πρώτη γραμμή, αυξήθηκε σημαντικά η χρονική διάρκεια της φυλάκισης των υπότροπων εγκληματιών (Κουράκης, 2009). Το συγκεκριμένο αποτέλεσε το μακροβιότερο τιμωρητικού τύπου μέτρο, χωρίς όμως να αποδειχθεί η αποτελεσματικότητά του, αντιθέτως, διαπιστώθηκαν περιπτώσεις που οδηγήθηκε σε υπερβολές, όπως 25 χρόνια κάθειρξη ως ποινή για το τρίτο αδίκημα, έστω και εάν επρόκειτο για κλοπή κομματιού πίτσας (Newburn, 2007:520). Συναφείς πολιτικές και πιλοτικά μέτρα εφαρμόστηκαν σε πολλές χώρες χωρίς ιδιαίτερη αποτελεσματικότητα και διάρκεια. Επίσης, από τη δεκαετία του 1990 και μετά, στις Η.Π.Α. και τη Μεγάλη Βρετανία, σε περιβάλλοντα σκληροπυρηνικών νομοθετικών σωματών και ηθικού πανικού, η αύξηση των τιμωρητικών στάσεων επέτρεψε τη θεαματική άνοδο των στρατηγικών “*just deserts*” που λειτουργούσαν στη βάση του δόγματος για ακριβοδίκαιη ανταπόδοση της ποινής και εφαρμογή της τυποποιημένης αντίδρασης “ίδια τιμωρία για ίδιες πράξεις” (Christie, 1986:100). Ως μετεξέλιξη της ανταποδοτικής θεώρησης, το πρότυπο της τιμωρίας “*just deserts*” εστίαζε στη δράση, χωρίς να λαμβάνει υπ’ όψιν τον δράστη, τις περιβάλλουσες συνθήκες και τη συνεκτίμηση τυχόν ελαφρυντικών περιστάσεων. Οι κατευθυντήριες γραμμές για την καταδίκη και την εφαρμογή τυποποιημένων κυρώσεων, συνέβαλαν στην εστίαση της προσοχής στη διαδικασία και όχι στο αποτέλεσμα. Αυτή η ανεξαρτητοποίηση της αξιόποινης πράξης από το σύνολο των κοινωνικών συντεταγμένων, που την περιβάλλουν και τη νοηματοδοτούν, καθώς και των ατομικών χαρακτηριστικών, ψυχικών ιδιοτήτων και πολιτισμικών χαρακτηριστικών του δράστη είχε σαν αποτέλεσμα την ένταση της τιμωρητικότητας της ποινικής δικαιοσύνης (Christie, 1994:138). Η νέα ποινολογία της “ακριβοδίκαιης ανταπόδοσης” δεν είχε στόχο την τιμωρία, τον παραδειγματισμό ή την αναμόρφωση των παραβατών, αλλά τον εντοπισμό και τη διαχείριση των “επικίνδυνων” κοινωνικών ομάδων, λαμβάνοντας υπ’ όψιν ότι οι εμπλεκόμενοι στο ποινικό σύστημα παραβάτες προέρχονται κυρίως από κατώτερα κοινωνικά στρώματα (Feely & Simon, 2003). Το αποτέλεσμα όλων των

¹⁶ Σκληρό και αυστηρό καθεστώς τιμωρίας για νεαρούς εγκληματίες, σε κέντρα κράτησης με αυστηρή πειθαρχία, στρατιωτικές ασκήσεις και χειρωνακτική εργασία, που διαρκούσε μόνο για σύντομο χρονικό διάστημα και αποσκοπούσε σε ένα απότομο σοκ για πρόωρη αφύπνιση.

προαναφερθέντων μέτρων ήταν ο υπερπληθυσμός των φυλακών, ακόμα και από ανήλικους και η κακομεταχείρισή τους, χωρίς σεβασμό στα δικαιώματά τους, εντός φυλακών. Η φυλακή, στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού αντί να αποτραπεί, διακηρύχθηκε με υπερηφάνεια από πολιτικούς παράγοντες και θεωρήθηκε ότι “λειτουργεί” - “*prison works*”, όχι όμως ως μηχανισμός αποκατάστασης, αλλά ως μέσο εξουδετέρωσης και ανταποδοτικής τιμωρίας (Garland, 2001:98), αδιαφορώντας για τον κοινωνικό σκοπό της τιμώρησης και την κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων.

▪ Το δεύτερο σημείο που αποτέλεσε διακριτικό χαρακτηριστικό των νέο-τιμωρητικών μέτρων είναι ότι ήταν λαϊκιστικά (populist) και πολιτικοποιημένα (politicized). Μια νέα σχέση μεταξύ πολιτικών και κοινού προέκυψε, όπου η αξιολόγηση των πολιτικών μέτρων που σχεδιάστηκαν είχαν βασικό σημείο αναφοράς την κοινή γνώμη, με μικρότερη επιρροή από τις απόψεις των ειδικών και εμπειρογνώμωνων της ποινικής δικαιοσύνης (Pillsbury, 1995). Τα ζητήματα ελέγχου του εγκλήματος πολιτικοποιήθηκαν έντονα στις δεκαετίες 1980 και 1990 και η ισορροπία των δυνάμεων άλλαξε από τη λογική της διοίκησης και της έμπειρης λήψης αποφάσεων προς ένα λαϊκιστικό ύφος (Garland, 2001:113). Η πολιτική δράση άρχισε να διαμορφώνεται από επιτροπές και συμβούλους και όχι από επιστημονικό προσωπικό και εμπειρογνώμονες του ποινικού συστήματος και ο ποινικός λαϊκισμός υποστήριζε την έκφραση του δημόσιου συναισθήματος. Η γλώσσα της καταδίκης που χρησιμοποιήθηκε στον επίσημο διάλογο, με emphatic εκφράσεις και ονομασίες αυστηρών ποινικών μέτρων, φάνηκε να ικανοποιεί τα λαϊκά αιτήματα για δημόσια ασφάλεια και σκληρή αντεκδίκηση. Το λαϊκιστικό ρεύμα στη σύγχρονη εγκληματική πολιτική, έως ένα βαθμό, αποτελεί μέχρι σήμερα τακτική για απόκτηση ενός βραχυπρόθεσμου εκλογικού πλεονεκτήματος, θυσιάζοντας τον διοικητικό ορθολογισμό (Garland, 2001:172). Οι ρητές προσπάθειες έκφρασης της δημόσιας οργής και δυσαρέσκειας έχουν γίνει το θέμα της ρητορικής που συνοδεύει την ποινική νομοθέτηση και τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ανεξάρτητα από την ένταση του εγκληματικού φαινομένου και σε απόσταση από τα πραγματικά περιστατικά. Η επίκληση στα συναισθήματα για ενσυναίσθηση της κατάστασης του θύματος, της οικογένειάς του, ή ενός φοβισμένου και αγανακτισμένου κοινού συμβαίνει τακτικά για την υποστήριξη νέων νόμων και ποινικών πολιτικών με προτιμώμενες θεραπείες εφαρμογή μέτρων ελέγχου καταστάσεων. Η ικανοποίηση του κοινού ελαχιστοποιεί το πολιτικό κόστος. Τα δημόσια αιτήματα για αυξημένη τιμωρητικότητα είναι πλέον

καθημερινότητα δείχνοντας ανοχή ή αδιαφορία στα συμφέροντα και τα νομικά δικαιώματα του δράστη που συχνά αγνοούνται. Οι ισχύοντες κανόνες πολιτικής δέσμευσης διασφαλίζουν ότι το νομοθετικό σώμα προσαρμόζεται στις ανησυχίες του κοινού, ιδιαίτερα στο αίσθημα ότι οι παραβάτες τιμωρούνται επιεικώς και οι “επικίνδυνοι” ελέγχονται ανεπαρκώς.

- Το τρίτο χαρακτηριστικό στις νέο-τιμωρητικές στρατηγικές είναι η προνομιακή θέση των θυμάτων, ο αναβαθμισμένος ενεργός ρόλος του, η ενεργή εμπλοκή του στη δικαστική διαδικασία και η ενημέρωση και υποστήριξή του σε όλα τα ποινικά στάδια. Στις χώρες που εφαρμόζεται το αγγλοσαξονικό δίκαιο χαρακτηριστικό μέτρο αποτελεί η “δήλωση επιπτώσεων του θύματος” (*victim impact statement*) που υποβάλλεται στην πορεία της ποινικής διαδικασίας προκειμένου να εξετασθούν οι επιπτώσεις της εγκληματικής πράξης και να φανεί πως επηρεάστηκε το θύμα και τι αντίκτυπο είχε στην προσωπικότητα και την ανθρώπινη οντότητά του (Edwards, 2004:977). Σε κάποιες αμερικανικές Πολιτείες και χώρες της Β. Ευρώπης επιτρέπεται στο θύμα να προβαίνει σε προτάσεις για την ποινή πριν την ανακοίνωση της καταδίκης από τον δικαστή και να καταθέτει τις απόψεις του στο συμβούλιο αποφυλάκισης πριν την απελευθέρωση του δράστη. Επιπλέον, μεμονωμένα θύματα, ενώσεις θυμάτων ή κοινωνικά κινήματα παρεμβαίνουν στις νομοθετικές πρωτοβουλίες και δεν είναι λίγες οι φορές που ζητείται η συμβολή τους στα κέντρα λήψης αποφάσεων. Παραδείγματα μαζικής συμμετοχής πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, αναφορικά με την αντεγκληματική πολιτική, αποτελεί η εφαρμογή του μέτρου “*three strikes and you’re out*” και η θέσπιση των “*Problem-solving courts*”. Ο πρώτος νόμος, αφορά λαϊκιστικού τύπου πολιτική και θεσπίστηκε έπειτα από δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε λόγω της προκληθείσας κοινωνικής έντασης με αιτία τη δολοφονία ενός ανήλικου κοριτσιού, εν μέσω εκλογικής περιόδου και υπό την επιρροή ομάδων πίεσης. Αντιθέτως η θέσπιση των “*problem solving courts*” ήταν αποτέλεσμα πολυετούς διαβούλευσης και αξιολόγησης πιλοτικών προγραμμάτων, που στηρίχθηκε αμιγώς στον ορθολογικό δημόσιο διάλογο (Berman & Feinblatt, 2002). Η συμμετοχή του κοινού σε μέτρα κατά εγκληματιών εντοπίζεται σε πρωτοβουλίες που έχουν σχεδιαστεί για τιμωρίες ως δημόσια θεάματα γελοιοποίησης και ταπείνωσης. Εξ’ ου και οι αμερικανικοί νόμοι για δημόσια κοινοποίηση της ταυτότητας των κατηγορουμένων, το ηπιότερο βρετανικό του ισοδύναμο μητρώο παιδόφιλων, εκτέλεση κοινωφελούς εργασίας στην Αυστραλία με “προστατευτική” μαύρη - πορτοκαλί σαλιάρια, κάνοντας σαφές ότι αυτό το ρούχο έχει σκοπό τη δημόσια

αναγνώριση και διαπόμπευση των ποινικών παραβατών και όχι την προστασία από βιομηχανικούς κινδύνους κ.λπ.(Pratt, 1999).

Η νέα πολιτική επιταγή είναι ότι τα θύματα πρέπει να προστατευτούν, οι φωνές τους να ακουστούν, η μνήμη τους να τιμηθεί, ο θυμός τους να εκφραστεί και οι φόβοι τους να απαντηθούν (Garland, 2001:143) σε μια ρητορική μηδενικού αθροίσματος με τα δικαιώματα του ένοχου δράστη. Κατά την εισήγηση νέο-τιμωρητικών μέτρων, οι αξιωματούχοι επικαλούνται τα συναισθήματα του “θύματος” ως πηγή υποστήριξης και θεσπίζουν μέτρα καταπατώντας βασικά ατομικά δικαιώματα της ιδιωτικής ζωής, υπέρ ευρύτερων κοινωνικών δικαιωμάτων ειδοποίησης και δημοσιότητας. Πολλές περιπτώσεις στις οποίες ποινικοί νόμοι πήραν την ονομασία τους από την ταυτότητα των θυμάτων (όπως Megan’s Law, 1994 - Η.Π.Α., Sarah’s Law, 2000 - Αγγλία και άλλοι) προβλέπουν την τήρηση ειδικού μητρώου για δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων κατά ανηλίκων και ενημέρωση της κοινότητας στην οποία θα εγκατασταθούν μετά την αποφυλάκιση. Ενάντια στους φόβους ότι τέτοιου είδους εγκληματίες μπορεί να εισχωρήσουν σε οποιαδήποτε κοινότητα και να λεηλατήσουν τα πιο ευάλωτα μέλη της, βρίσκεται η ώθηση και το κίνητρο για το νόμο της Megan και άλλων παραγώγων: “εάν οι γονείς της Megan είχαν επίγνωση του παρελθόντος του ανθρώπου που ζούσε απέναντι από αυτούς, θα μπορούσαν να είχαν προειδοποιήσει τη Megan¹⁷. Τέτοιοι κίνδυνοι παγκοσμιοποιούνται, αυτό που μπορεί να συμβεί στη Megan στο New Jersey των Η.Π.Α. ή στη Μυρτώ στη Χρυσή Ακτή στην Πάρο φαντάζει ως μια τρομακτική πιθανότητα στην καθημερινή ζωή για τις οικογένειες των παιδιών στο Παρίσι, τη Μελβούρνη κ.ο.κ.

Ιδιωτικές φυλακές, bootcamps, υπερπληθυσμός κρατουμένων και “*prison works*”, ηλεκτρονική παρακολούθηση παραβατών, προληπτική κράτηση, χημικός ευνουχισμός, κατάργηση της παραγραφής, αστυνόμευση “ποιότητας ζωής”, πολιτικές “νόμου και τάξης” και άλλα πολλά, συναντούνται στο πεδίο ελέγχου του εγκλήματος και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού και δεν προκαλούν σε κανέναν καμία έκπληξη. Το σύνολο των μέτρων και πολιτικών που παρατέθηκε έως τώρα συνιστούν για τον Pratt (2002) εκδηλώσεις της ασυνέχειας της ποινικής πολιτικής στη σημερινή μετανεωτερική κοινωνία σε σχέση με παλαιότερες μορφές της. Αυτά είναι μόνο τα πιο γνωστά παραδείγματα ενός συστήματος ταχείας απόκρισης, που χαρακτηρίζει πλέον

¹⁷ Η επτάχρονη Megan Kanka βιάστηκε και δολοφονήθηκε στο New Jersey από τον δις καταδικασθέντα δράστη σεξουαλικών εγκλημάτων κατά ανηλίκων, ο οποίος μετά την αποφυλάκισή του κατοικούσε στην ίδια γειτονιά (McLarin, 1994).

τη χάραξη πολιτικής στον τομέα αντιμετώπισης και ελέγχου του εγκλήματος, με κύριους στόχους να κατευνάσει τη λαϊκή οργή και να αποκαταστήσει την "αξιοπιστία" του συστήματος, τα οποία αποτελούν πολιτικές παρά ποινολογικές ανησυχίες.

Η άμεση συνάρτηση των κοινωνικών αξιών, των πεποιθήσεων και των κοινωνικών αναπαραστάσεων περί εγκλήματος και τιμωρίας με την αναλογικότητα της αντίδρασης, καθιστούν απαραίτητη τη συμπερίληψη της αποτίμησης των στάσεων του κοινού και της μεταβολής τους στο πέρασμα του χρόνου, στις εκάστοτε κοινωνίες, μέσα από τη μελέτη των παραγόντων που τις διαμορφώνουν και τη βαρύτητα αυτών ως μεταβλητές. Η διάκριση για τους γενεσιουργούς παράγοντες της τιμωρητικότητας από πολύ νωρίς αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης στη διεθνή ερευνητική εμπειρία. Η εμπειρική διερεύνηση της τιμωρητικότητας δείχνει τους παράγοντες ανάπτυξης των στάσεων αυτών, οι οποίοι, όπως περιγράφηκε στο θεωρητικό πλαίσιο, δεν περιορίζονται μόνο στο εγκληματικό φαινόμενο, αλλά αφορούν και την ιδεολογία των πολιτών και του κοινωνικού συνόλου. Οι σχετικές με την τιμωρητικότητα έρευνες αναζητούν, είτε τις γενικές στάσεις των πολιτών απέναντι στους εγκληματίες και το ποινικό σύστημα είτε τις ειδικότερες απόψεις τους για τη μορφή και την έκταση των επιβαλλόμενων ποινικών κυρώσεων σε συγκεκριμένους δράστες για τη διάπραξη συγκεκριμένων αδικημάτων. Οι ιδεολογίες παρουσιάζονται περισσότερο σημαντικές στην επιρροή επί των στάσεων του κοινού για ζητήματα αφηρημένα, ενώ, αντιθέτως, όσον αφορά στα καθημερινά ζητήματα της εγκληματικότητας και συγκεκριμένους τύπους εγκληματιών, οι ιδεολογικοφιλοσοφικές συνιστώσες και μεταβλητές δεν συσχετίζονται με τις επιθυμητές ποινές (Killias, 2001:419).

Καναδική έρευνα - 1982

Πρωτοπόρος και ενδεικτική της τάσης που διαμορφωνόταν θεωρείται η έρευνα του Διεθνούς Κέντρου Συγκριτικής Εγκληματολογίας του Καναδά, που πραγματοποιήθηκε το 1982 και αφορούσε τις “Στάσεις του κοινού απέναντι στην ποινική δικαιοσύνη και κοσμοθεωρία” (Ζαραφονίτου, 2011β). Σύμφωνα με τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας, όσον αφορά την τάση της τιμωρητικότητας, αυτή εκλαμβάνεται ως θεμελιώδης στάση που είναι ριζωμένη στην προσωπικότητα των ατόμων και την κοσμοθεωρία τους σχετικά με την ανθρώπινη φύση απέναντι σε σημαντικά κοινωνικά ζητήματα (Brillon, 1984:483) και συναρτάται με απόψεις επί γενικότερων αρχών και θεσμικών όψεων της αντεγκληματικής πολιτικής για το συνολικό εγκληματικό φαινόμενο. Η τιμωρητικότητα δεν εξηγείται μέσα από την πρόσληψη του εγκληματικού φαινομένου ή τις σχετικές με την ποινική δικαιοσύνη

αναπαραστάσεις, αλλά, αντίθετα, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εικόνας των ατόμων, σχετικά με το έγκλημα, τον εγκληματία, το ποινικό σύστημα και τον τρόπο που αυτό αντιδρά. Η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα πως τα πιο τιμωρητικά άτομα συνδέονταν με παρελθόντα πολιτισμικά πρότυπα, παραδοσιακές αξίες και θεσμούς, είναι ιδιαίτερα συντηρητικοί για να εμπιστευτούν οποιαδήποτε μεταρρύθμιση που θα αποσκοπούσε στη βελτίωση των εγκληματιών και παρουσιάζονται ως αντιδραστικοί στις κοινωνικές αλλαγές. Διαπιστώθηκε, έτσι, πως η τιμωρητικότητα συνδέεται άμεσα με συγκεκριμένες λειτουργίες της ποινής, ήτοι αποτροπή και προστασία από απειλές κατά της δημόσιας τάξης, παρά επανόρθωση και αποκατάσταση των εγκληματιών (Ζαραφονίτου, 2008:35). Σε κάθε περίπτωση, ο ρόλος της ανασφάλειας προέκυψε ιδιαίτερα σημαντικός στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων (Brillon, 1984:482).

Ελληνικές έρευνες

Αθήνα - 2006

Η έννοια της τιμωρητικότητας του κοινού και η προσέγγισή της στην Ελλάδα, σε θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο, ξεκίνησε να χρησιμοποιείται σχετικά πρόσφατα, περίπου τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, αντιθέτως με τη διεθνή βιβλιογραφία που παρουσιάζει μακρά παράδοση. Η διάκριση μεταξύ της συναρτώμενης με την κοσμοθεωρία τιμωρητικότητας και εκείνης που απορρέει από την ανασφάλεια και το φόβο του εγκλήματος, προέκυψε ανάγλυφα από την πρώτη ελληνική εμπειρική έρευνα *“Ανασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματικής πολιτική”*, που διεξήχθη σε δείγμα κατοίκων τριών περιοχών της Αθήνας το 2006 (Ζαραφονίτου, Κουράκης, & Συνεργάτες, 2009). Στην έρευνα αυτή συνεκτιμήθηκε, επίσης, η διάκριση μεταξύ άμεσου φόβου θυματοποίησης και πρόσληψης της εγκληματικότητας ως γενικότερου σοβαρού κοινωνικού προβλήματος για τη μελέτη των δύο παραπάνω όψεων της τιμωρητικότητας. Αβίαστα προέκυψε η διαφοροποιημένη εικόνα, αναφορικά με τους παράγοντες που διαμορφώνουν τις δύο όψεις της τιμωρητικότητας, μέσω της σκοπιμότητας της ποινής και μέσα από την επιλογή της φυλάκισης. Από τα δεδομένα της έρευνας που συγκεντρώθηκαν υποστηρίχθηκε η σύνδεση ανασφάλειας – τιμωρητικότητας και οι διαφορετικές νοηματοδοτήσεις ανάλογα με το εάν η εγκληματικότητα προσλαμβάνεται ως καθημερινή απειλή ή ως γενικότερο κοινωνικό πρόβλημα.

Οι τιμωρητικές στάσεις των πολιτών ερευνήθηκαν μέσα από την καταγραφή των απόψεων του δείγματος σε συγκεκριμένες υποθέσεις εγκλημάτων και τις προτεινόμενες σε αυτά ποινές αλλά και μέσα από τις γενικότερες απόψεις τους για τη σκοπιμότητα της ποινής, τη θανατική ποινή και λοιπά ζητήματα εγκληματολογικού ενδιαφέροντος. Στην πρώτη περίπτωση, η τιμωρητικότητα εξετάστηκε με την ερώτηση της Διεθνούς Έρευνας Θυματοποίησης - International Crime Victims Survey (ICVS), με την ερώτηση:

“Ποια θεωρείτε καταλληλότερη ποινή για ένα άνδρα 21 ετών, ο οποίος συνελήφθη για δεύτερη φορά για διάρρηξη κατοικίας και τη δεύτερη αυτή φορά έκλεψε μία συσκευή τηλεόρασης”.

Με αυτή την ερώτηση επιχειρείται η καταγραφή πολύ συγκεκριμένων απόψεων που αφορά δεδομένη εγκληματική συμπεριφορά και στην κατάλληλη ποινή που αυτή επισύρει. Ως περισσότερο “τιμωρητικοί” θεωρήθηκαν εκείνοι οι οποίοι επέλεξαν ως καταλληλότερη ποινή τη φυλάκιση (31%), κατά τρόπο αντίστοιχο με το πρότυπο αξιολόγησης της ICVS.

Στη δεύτερη περίπτωση, η τιμωρητικότητα προσεγγίστηκε σε ένα γενικότερο επίπεδο το οποίο αναφέρεται στη σκοπιμότητα της ποινής, με την ερώτηση:

“Ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, η σημαντικότερη σκοπιμότητα της ποινής που επιβάλλουν τα δικαστήρια”.

Όσον αφορά τη δεύτερη ερώτηση, προέκυψε σχετική ισοκατανομή των απαντήσεων, ωστόσο τιμωρητικότεροι θεωρήθηκαν εκείνοι που υιοθέτησαν την άποψη για την “τιμωρία του εγκληματία, ώστε να ‘πληρώσει’ για τις πράξεις του”. Η απάντηση αυτή εκφράζει γνήσια το ανταποδοτικό-εκδικητικό μοντέλο ποινικής μεταχείρισης. Από την εξέταση του πολιτικού προσανατολισμού του ατόμου, βάσει του άξονα “αριστερά-δεξιά” προκύπτει ότι εκείνοι που αυτο-τοποθετούνται πιο κοντά στη “δεξιά” εκφράζουν αυστηρότερες στάσεις. Η πιο ακραία έκφραση τιμωρητικότητας, η υποστήριξη της θανατικής ποινής (24,4%), συνδέθηκε κυρίως με εκείνους που αυτο-τοποθετούνται στον δεξιό πολιτικό χώρο.

Αθήνα - 2009

Η έρευνα αυτή εκπονήθηκε σε τρεις επιλεγθείσες περιοχές της Αθήνας το 2009, χαμηλής, μεσαίας και υψηλής εγκληματικότητας βάσει της αστυνομικής στατιστικής (Χαλκιά, 2017:58). Ως προς την τιμωρητικότητα του κοινού σε αυτή την έρευνα διαπιστώθηκε ότι οι τιμωρητικές στάσεις φαίνεται να ακολουθούν τη διαβάθμιση της

εγκληματικότητας στον τόπο κατοικίας. Γενικότερα, όσον αφορά την εκτίμηση της τιμωρητικότητας στο μακροεπίπεδο (κλίμακα τιμωρητικότητας, σκοπιμότητα της ποινής) το εύρημα επιβεβαιώνεται πλήρως. Ωστόσο, μέσα από την εκτίμηση της τιμωρητικότητας στο μικροεπίπεδο (καταλληλότερη ποινή), αν και επιβεβαιώνεται η διαφοροποίηση των τιμωρητικών στάσεων ανά περιοχή, δεν ακολουθείται όμοια ιεράρχηση των τιμωρητικών στάσεων με τις τάσεις της εγκληματικότητας ανά περιοχή. Βασικά συμπεράσματα και παρατηρήσεις της έρευνας αποτέλεσαν τα κάτωθι:

- Ως προς τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά, συνάρτηση προκύπτει με τον πολιτικό προσανατολισμό. Εκείνοι που εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις τοποθετούνται είτε δεξιά είτε δεν έχουν κάποιον συγκεκριμένο πολιτικό προσανατολισμό.
- Ενώ τα Μ.Μ.Ε. κατέχουν πρωτεύοντα ρόλο ως πηγή πληροφόρησης για το έγκλημα, η εγκυρότητά τους αίρεται στην πλειονότητα του δείγματος προς την ενημέρωση που παρέχουν σχετικά με την εγκληματικότητα, με τους πιο τιμωρητικούς να δηλώνουν συχνότερα ως πηγή πληροφόρησης είτε τις άμεσες ή έμμεσες εμπειρίες των οικείων τους είτε τις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Ωστόσο, όσοι πιστεύουν ότι η πληροφόρηση από τα Μ.Μ.Ε. είναι έγκυρη, εκδηλώνουν συχνότερα τιμωρητικές στάσεις, γεγονός το οποίο υποδηλώνει, εν μέρει, την έκταση της επίδρασης των μεροληπτικών και επιλεκτικών παρουσιάσεων στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων.
- Ο φόβος του εγκλήματος καταγράφεται σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας αρκετά υψηλός. Σε σχέση με τις τιμωρητικές στάσεις διαφαίνεται η τάση όσοι δηλώνουν υψηλότερα επίπεδα ανασφάλειας να εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις.
- Όσοι πιστεύουν ότι η παράβαση προσβάλλει τις κυρίαρχες αξίες και πως μέσω της τιμωρίας, η οποία ανάγεται σε σύμβολο, εκείνες ενισχύονται, εκδηλώνουν τιμωρητικές στάσεις.
- Όσον αφορά την τιμωρητικότητα του κοινού όσοι χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα συντηρητικού προσανατολισμού εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις.

Σύμφωνα, με τα αποτελέσματα της έρευνας, φάνηκε ότι η τιμωρητικότητα του κοινού συνιστά φαινόμενο το οποίο διαμορφώνουν πολλοί παράγοντες, όχι κατ' ανάγκη σχετιζόμενοι αποκλειστικώς με το εγκληματικό φαινόμενο. Αποδεικνύεται ότι οι τιμωρητικές στάσεις του κοινού προσδιορίζονται αφενός από εργαλειακούς παράγοντες (εργαλειακή θεώρηση) που συσχετίζονται με το εγκληματικό ζήτημα και

αφετέρου από συμβολικούς παράγοντες (συμβολική θεώρηση) εξωγενείς του εγκληματικού φαινομένου που συνδέονται με ευρύτερα κοινωνικά θέματα (οντολογική ανασφάλεια, ετερότητα, συλλογική συνείδηση κ.α.) (Χαλκιά, 2012:443). Το αίτημα αυστηροποίησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος από μερίδα των πολιτών, βάσει της θεωρητικής τεκμηρίωσης που προέκυψε από τα αποτελέσματα της έρευνας, εδράζεται σε σημαντικό βαθμό σε προκαταλήψεις, στερεότυπα και συντηρητικές τάσεις και λιγότερο με το έγκλημα καθ' εαυτό.

EKE - 2010

Στο πλαίσιο του 5^{ου} Γύρου της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (europeansocialsurvey.org) σε σύνολο 26 χωρών, προκύπτει αβίαστα η αυστηρότητα των στάσεων απέναντι στο έγκλημα και η συμφωνία επιβολής αυστηρότερων ποινών αφού η πλειονότητα συμφωνεί με τη δήλωση ότι *“στα άτομα που παραβαίνουν τον νόμο πρέπει να επιβάλλονται πολύ αυστηρότερες ποινές από αυτές που επιβάλλονται σήμερα”*. Όσον αφορά τα ευρήματα για τη χώρα μας, οι τιμωρητικές στάσεις καταγράφονται υψηλότερες στις κωμοπόλεις και στα χωριά, εκεί δηλαδή που συγκριτικά με τις μεγάλες πόλεις η εγκληματικότητα δεν είναι τόσο υψηλή, γεγονός που φαντάζει παράδοξο. Με σαφήνεια αναδεικνύεται από το εν λόγω αποτέλεσμα η συνάρτηση των τιμωρητικών στάσεων με άλλους παράγοντες που βρίσκονται έξω και πέραν του εγκληματικού ζητήματος και η συμπερίληψη μεταβλητών που ερμηνεύουν κοινωνικές στάσεις, αξίες και πεποιθήσεις (Χαλκιά, 2015).

Συγκρίνοντας την κλασική ερώτηση (όπως αναφέρθηκε παραπάνω στην Ελληνική έρευνα *“Αθήνα – 2006”*) για την περίπτωση του νεαρού υπότροπου διαρρήκτη, βάσει των ευρημάτων της ICVS-2000 (Besserer, 2002) και της European Union International Crime Survey-2004/5 (EUICS report, 2005), το 30% επέλεξε τη φυλάκιση ως καταλληλότερη ποινή, ενώ στην EKE-2010 το αντίστοιχο ποσοστό είναι 50,8%. Η σύγκριση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την ίδια ερώτηση, αποδεικνύει με σαφήνεια την τάση αυστηροποίησης των τιμωρητικών στάσεων μέσα στον χρόνο. Στις απαντήσεις της πολύ συγκεκριμένης ερώτησης σχετικά για την ποινή που πρέπει να επιβληθεί στον νεαρό υπότροπο, αποτυπώνονται κυρίως οι στάσεις του κοινού, ενώ οι απαντήσεις στην ερώτηση αναφορικά με την επιβολή αυστηρότερων ποινών περιλαμβάνουν και πεποιθήσεις περί των σκοπών της ποινής.

Γερμανική έρευνα - 1991

Ο Kury (Kury & Obergfell-Fuchs, 2006:148) αναλύοντας πρωτογενή δεδομένα ερευνών που πραγματοποιήθηκαν σε πόλεις της Γερμανίας, αλλά και μέσα από την μετα-ανάλυση δεδομένων άλλων θεωρητικών και ερευνητών, σχετικά με την ύπαρξη νέο-τιμωρητικής ποινικής νοοτροπίας και νέο-τιμωρητικών στάσεων του πληθυσμού, καταλήγει ότι αυτό δεν μπορεί να απαντηθεί χωρίς αμφισημίες, καθώς τα ευρήματα των αναλύσεων του είναι σύνθετα και εν μέρει αντιφατικά, ειδικότερα εάν συνυπολογίσουμε και τις σύγχρονες κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές πριν και μετά την επανένωση της ανατολικής και δυτικής Γερμανίας και τις διαφορετικές κουλτούρες των δύο κοινωνιών. Στο πλαίσιο μελέτης των συγκρίσεων μεταξύ διαφορετικών εθνικών πολιτισμικών πλαισίων εντάσσεται η γερμανική έρευνα μεταξύ μιας πρώην ανατολικογερμανικής πόλης (Jena) και μιας πρώην δυτικογερμανικής (Freiburg), που πραγματοποιήθηκε τέλη του 1991-1992. Η έρευνα αυτή εξετάζει την υπόθεση συσχετισμού των στάσεων του κοινού απέναντι στην επιβολή ποινικών κυρώσεων και ισχυουσών κοινωνικών παραδόσεων. Διερευνάται κατ' επέκταση η σχέση μεταξύ ακολουθούμενης πολιτικής σε κάθε χώρα απέναντι σε θέματα εγκληματικότητας και στάσεων των πολιτών της. Από τα βασικότερα συμπεράσματα της έρευνας σχετικά με την τιμωρητικότητα είναι ότι (Ζαραφονίτου, 2008:43):

- Ο ρόλος των παραδόσεων φαίνεται ότι παίζει σημαντικό ρόλο, ακόμα και μετά από την πτώση του τείχους του Βερολίνου (1989) και συνδέεται με τις ιδεολογικές διαφοροποιήσεις των δύο νομοθεσιών πριν την ένωση.
- Η πολιτικοποίηση των στάσεων του κοινού σε διάφορες μορφές παρεκκλιουσών συμπεριφορών (χρήση ναρκωτικών, άμβλωση κ.λπ.) αξιολογείται ως ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων, μαζί με τα Μ.Μ.Ε. και την πολιτική εκμετάλλευση της εγκληματικότητας και του φόβου του εγκλήματος.

Οι νέο-τιμωρητικές στάσεις είναι κάτι περισσότερο από ένα σύνολο απαντήσεων στα εγκλήματα ιδιαίτερης ηθικο-κοινωνικής απαξίας. Εξελίσσουν την ποινική αυστηρότητα και την ωθούν στην υιοθέτηση νέων μέτρων, ειδικότερα σε δράστες των οποίων τα εγκλήματα κρίνονται, χωρίς επιφύλαξη, από το σύνολο της κοινωνίας ως τα χειρότερα (βιασμοί, απαγωγές ανηλίκων, δολοφονίες κ.α). Δεν παρατηρείται ενσυναίσθηση προς τον δράστη που έχει διαπράξει βίαιες και ειδικές πράξεις και δεν συζητάει κανείς για την επανένταξή του, παρά μόνο για ανταπόδοση, μειωμένες ελευθερίες και δικαιώματα και δια βίου ετικετοποίησή του. Η νέο-τιμωρητικότητα που παρατηρείται στις περιπτώσεις αυτές, είναι κοινής αποδοχής και προς τις δύο κατευθύνσεις, από πάνω προς τα κάτω και από κάτω προς τα πάνω. Για παράδειγμα, τα τελευταία χρόνια, τα σεξουαλικά εγκλήματα κατά ανηλίκων καταλαμβάνουν μια περίοπτη θέση στα Μ.Μ.Ε. κάτι που δημιουργεί μια διαρκώς αυξανόμενη ρητορεία. Οι συχνές αυτές αναφορές διασπείρουν τον φόβο και οικοδομούν τον ηθικό πανικό, με συνακόλουθη πρόκληση στάσεων υψηλής τιμωρητικότητας (Φυτράκης, 2016) και καθολική αποδοχή του αιτήματος για προστασία των ανηλίκων και αυστηρή τιμωρία του δράστη. Για να διευκολυνθεί η καταδίωξη αυτών των εγκληματιών, οι βασικές πολιτικές ελευθερίες καταπατούνται, αφού θεωρείται ότι ο κίνδυνος που τίθεται είναι κάτι που το δικαιολογεί. Επιπλέον, τα ποινικά μέτρα κολασμού του δράστη σεξουαλικών εγκλημάτων φαίνεται να αποκλίνουν από τις παραδοσιακές αρχές του ποινικού δικαίου και να κινούνται εκτός πλαισίου προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Συνακόλουθα, στη σύγχρονη εποχή, η κουλτούρα του ελέγχου και η νέο-τιμωρητικότητα υπαγορεύει ποια θα είναι η κατάσταση του καταδικασμένου δράστη σεξουαλικού εγκλήματος σε ανήλικο και μετά την αποφυλάκισή του (Pratt, 1999). Ενδεικτικά, οι εναλλακτικές που μπορεί να προκύψουν μετά την αποφυλάκισή του είναι:

- παροχή διαμονής στο κελί του Τμήματος Ασφαλείας της περιοχής του επειδή η ασφάλειά του από τους θυμωμένους συμπολίτες του δεν είναι εγγυημένη,
- υποβολή σε ηλεκτρονική επιτήρηση από την Αστυνομία προκειμένου να αποφευχθούν φαινόμενα προστατευτικής κράτησης,
- υποχρέωση εγκλεισμού του σε ψυχιατρικό ίδρυμα με το σκεπτικό ότι πάσχει από ψυχική ανωμαλία και μπορεί να εμφανίσει αυξημένη πιθανότητα για υποτροπή,

- επιστροφή στο σπίτι του και εγγραφή του στην αντίστοιχη λίστα αποφυλακίζομένων παραβατών στο τοπικό αστυνομικό τμήμα, και κοινοποίηση της λίστας για την πλήρη ενημέρωση των πολιτών της τοπικής κοινότητας, των σχολείων και των οργανώσεων παιδικής μέριμνας,
- αντί απελευθέρωσης, κρατείται στη φυλακή επ' αόριστον, επειδή μια ομάδα εμπειρογνομόνων κρίνει ότι κινδυνεύει να υποπέσει σε υποτροπή στην αποφυλάκιση,
- συμφωνία αποφυλάκισης υπό όρους για υποβολή του σε επέμβαση χειρουργικού ή χημικού ευνουχισμού.

Αυτά και άλλα δεν αποτελούν υποθετικά σενάρια αλλά κάποια ενδεικτικά παραδείγματα των νέων μέτρων ποινικού ελέγχου και νέο-τιμωρητικότητας, που απευθύνονται σε σεξουαλικά εγκλήματα και σεξουαλικούς παραβάτες, και τα συναντούμε, κυρίως, σε κοινωνίες όπως οι Η.Π.Α., η Μ. Βρετανία, η Αυστραλία, η Νέα Ζηλανδία και άλλες (Pratt, 1999:2), στις οποίες εφαρμόζεται το αγγλοσαξωνικό δίκαιο. Είναι έκδηλη η διαρκής εχθρότητα απέναντι σε τέτοιου είδους εγκλήματα και εγκληματίες υπό τη συναίνεση ή/και την ανοχή του κοινού. Στη χώρα μας, στο πρώτο άκουσμα της υπόθεσης του γνωστού σκηνοθέτη και την τεράστια προβολή από τα Μ.Μ.Ε., καθώς επίσης και μετά από μεγάλες αντιδράσεις συλλογικών οργανώσεων και μεμονωμένων πολιτών, έσπευσε ο Υπουργός Δικαιοσύνης να ανακοινώσει με έμφαση ότι οι (πολύ πρόσφατες) ηπιότερες ποινές της τελευταίας τροποποίησης (2019) του Ποινικού Κώδικα, από την προηγούμενη κυβέρνηση, κρίνονται προβληματικές και αναποτελεσματικές, καθώς επίσης και ότι τα θέματα βαριάς εγκληματικότητας και σεξουαλικών κακοποιήσεων κατατάσσονται στις δημοσκοπήσεις ψηλά στα ενδιαφέροντα των πολιτών και αξιώνουν αλλαγές από το κυβερνητικό επιτελείο (Μάνδρου, 2021). Οι αλλαγές που επήλθαν στον ποινικό κώδικα ήταν κυρίως στο πεδίο της έκτισης των ποινών, ήτοι από έκτιση 2/5 ή 3/5 σε 4/5 της ποινής, με στόχο οι δράστες τέτοιων εγκλημάτων να μένουν περισσότερα χρόνια στη φυλακή και να μην αποφυλακίζονται με ευεργετικά μέτρα, αύξηση των ορίων παραγραφής, ενώ πολλά πλημμελήματα επανήλθαν σε κακουργήματα (Lifo, 2021).

Διαφορετικές στάσεις του κοινού είναι πιθανό να καταγράφονται για ειδικότερες κατηγορίες εγκλημάτων, ανάλογα με την ένταση της βίας που ασκήθηκε για τη διάπραξη της εγκληματικής πράξης ή το τυχόν ιδεολογικό πρόσημο που αποδίδεται στις πράξεις αυτές. Η προβληματική της νέο-τιμωρητικότητας αποκτά ιδιαίτερο

ενδιαφέρον στα εγκλήματα στα οποία υποβόσκει κάποια ιδεολογική αφετηρία ή/και περιέχουν παγιωμένες σχέσεις εξουσίας. Οι νέες τάσεις αυστηροποίησης των ποινών σε μορφές εγκληματικότητας, τα οποία καλύπτονταν παραδοσιακά από ένα πέπλο και δεν γινόντουσαν γνωστά, είτε λόγω κοινωνικών καταστάσεων, είτε γιατί δεν ήταν στα ενδιαφέροντα της κοινής γνώμης, αναδείχθηκαν από κοινωνικά κινήματα και συνδέονται με αυτά. Σε πολλές από αυτές τις περιπτώσεις, κάποιες από τις οποίες αναλύονται παρακάτω, η τιμωρητικότητα δεν είναι πρωτοβουλία του κράτους αλλά ξεκινάει από συλλογικές ομάδες πίεσης.

Ενδοοικογενειακή Βία

Η βία και η κακοποίηση στο οικογενειακό περιβάλλον αποτελεί ένα περίπλοκο και διαχρονικό κοινωνικό φαινόμενο που λαμβάνει ακόμα και σήμερα μεγάλες διαστάσεις. Συνιστά σύνθετο μοτίβο συμπεριφοράς και περιλαμβάνει ενεργητική ή παθητική βία, όπου η ενεργητική βία συνίσταται σε πράξεις και αναφέρεται στη σεξουαλική, σωματική και συναισθηματική - ψυχολογική κακοποίηση, ενώ η παθητική σε παραλείψεις και αναφέρεται συνήθως στη σωματική ή ψυχολογική παραμέληση (Ανδρέου, 2018). Η κοινωνική του αναγνώριση είναι σχετικά πρόσφατη, αφού μέχρι και τη δεκαετία του 1990, τα κράτη με τη δικαιολογία ότι τα φαινόμενα της βίας εντός της οικογένειας αποτελούν ζήτημα ιδιωτικής ζωής, δεν προέβαιναν στην αναγνώριση της ενδοοικογενειακής βίας, ως παθογένεια της κοινωνικής πραγματικότητας και αντικείμενο ποινικής έρευνας. Οι διωκτικές αρχές αντιμετώπιζαν τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας με βολικούς χαρακτηρισμούς ως “εγκλήματα πάθους” ενώ τα όργανα των αρμοδίων φορέων έδειχναν απρόθυμα ή/και ανίκανα (λόγω ελλειπών εκπαιδευσης) να αναμετρηθούν μαζί του.

Το 2006, η χώρα μας, προκειμένου να ευθυγραμμιστεί με το νομοθετικό πλαίσιο των υπολοίπων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το διεθνές νομικό πλαίσιο, όπως αυτό προσδιοριζόταν από τις συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ο.Η.Ε. και υλοποιώντας, παράλληλα, τη συνταγματική υποχρέωση της πολιτείας για παροχή αυξημένης προστασίας στην οικογένεια, την γυναίκα, την παιδική ηλικία και τους υπερήλικες (α.21 του Συντ.), οργάνωσε το θεσμικό πλαίσιο για την ενδοοικογενειακή βία θεσπίζοντας στην ελληνική έννομη τάξη τον ν.3500/2006 (ΦΕΚ 232^Α) “Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις”, σύμφωνα με τον οποίο ορίστηκαν οι

πράξεις που αποτελούν ενδοοικογενειακή βία, ρυθμίζοντας ένα νομικό κενό που υφίστατο έως τότε. Στόχος ήταν η δημιουργία ενός προστατευτικού πλέγματος ενός ευρύτερου κύκλου προσώπων, πρωτίστως όμως των γυναικών αφού το φαινόμενο εκδηλώνεται κυρίως εις βάρος τους, όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση του νόμου (Βουλή των Ελλήνων, 2006). Οι πράξεις βίας που υπάγονται στο νόμο αυτό τιμωρούνται με ποινές αυστηρότερες από ότι οι ίδιες μορφές βίας μεταξύ μη συγγενών ή μη συνοικούντων συντρόφων, η δε άσκηση βίας παρουσία ανήλικου παιδιού θεωρείται από τον νόμο ως επιβαρυντική περίπτωση, επειδή ακριβώς το ανήλικο παιδί είναι δυνατόν να υποστεί ψυχική βλάβη, αλλά και γιατί τα φαινόμενα βίας επιδρούν αρνητικά στην ψυχοκοινωνική εξέλιξη των ανηλίκων. Επίσης, οι πράξεις της ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως (α.299 Π.Κ.) και της θανατηφόρας σωματικής βλάβης (α.311 Π.Κ.), αντιμετωπίζονται αυστηρότερα στο πλαίσιο ενδοοικογενειακής βίας. Ενδεικτικό της τάσης αυστηροποίησης αποτελεί το άρθρο 16 “Παραγραφή”, το οποίο κατά τη δημοσίευση του νόμου όριζε την έναρξη της προθεσμίας παραγραφής για τις πράξεις της “ενδοοικογενειακής σωματικής βλάβης” (α.6), “ενδοοικογενειακής παράνομης βίας και απειλής” (α.7), και “ενδοοικογενειακής προσβολής της γενετήσιας αξιοπρέπειας” (α.9) για τα ανήλικα θύματα ότι αναστέλλεται μέχρι την ενηλικίωσή τους, εν συνεχεία με την §4 του α.3 του ν.4531/2018 (ΦΕΚ 62Α') τροποποιήθηκε η αναστολή μέχρι την ενηλικίωση του θύματος και για ένα έτος μετά, εφόσον πρόκειται για πλημμέλημα, και για τρία έτη μετά, εφόσον πρόκειται για κακούργημα. Επιπλέον, το α.8 “Βιασμός και κατάχρηση σε ασέλγεια” ικανοποίησε ένα πάγιο αίτημα των φεμινιστικών κινημάτων για την ποινική απαξία του συζυγικού βιασμού. Την ίδια στιγμή με τον σχεδιασμό του ανωτέρω πλαισίου για εγκληματοποίηση συμπεριφορών και εφαρμογή αυστηρών ποινών, ο νομοθέτης προέβλεψε και εναλλακτικές ποινές, με ένα καινοτόμο για την εποχή μέτρο, αυτό της “Ποινικής διαμεσολάβησης” (α.11-14), η εισαγωγή του οποίου ήταν πρωτοποριακή για το ελληνικό ποινικό σύστημα. Ο θεσμός αυτός προσφέρει ευκαιρίες συμφιλίωσης και δυνατότητα αποκατάστασης της οικογενειακής ειρήνης, με στόχο την αποφυγή του στιγματισμού από την δικαστική διένεξη, την εξεύρεση συμβιβαστικής λύσης με τη βοήθεια των ειδικών και την απεμπλοκή τους από την ποινική διαδικασία.

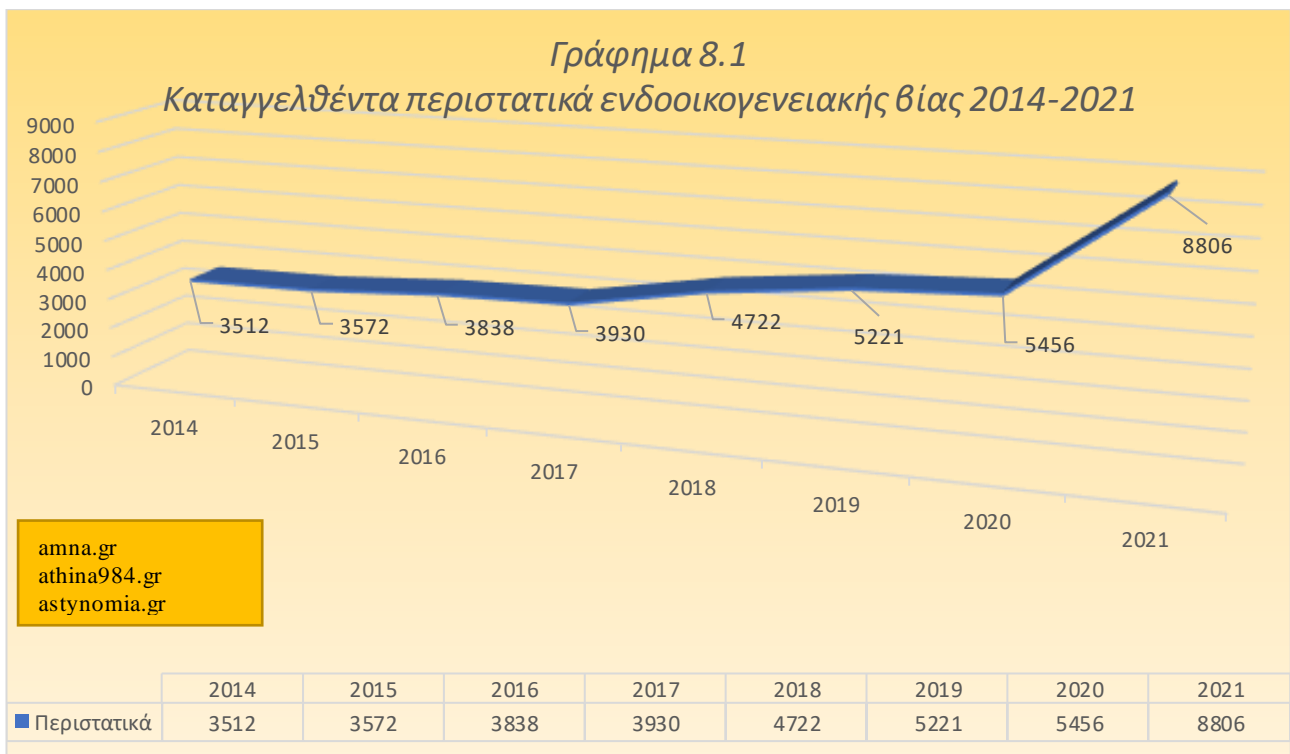
Το αίτημα της προσωπικής ασφάλειας και η πίεση των διεθνών φεμινιστικών κινημάτων και οργανώσεων για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατάφερε, σε κάποια ευνοϊκή συγκυρία, να βάλει στην πολιτική ατζέντα την προστασία

ομάδων που η πατριαρχία τις είχε καταστήσει ευάλωτες κάτω από την οικογενειακή στέγη. Ειδικά, η βία ειδικά κατά των γυναικών συνιστά τη συντριπτική πλειοψηφία των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας, σύμφωνα και με την επεξηγηματική έκθεση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης. Μία τεχνικά ακριβής προσέγγιση του φαινομένου αποτυπώθηκε στην από 12 Απριλίου 2011 Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης (κυρωθείσα από την Ελλάδα με τον ν.4531/2018 - ΦΕΚ 62^Α), η οποία αποτελεί την πρώτη ολοκληρωμένη Συνθήκη του Συμβουλίου της Ευρώπης που καλύπτει τόσο το κομμάτι της πρόληψης των μορφών βίας κατά των γυναικών όσο και την εν γένει προστασία των θυμάτων έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας. Χαρακτηριστικά αναφέρει η βία σε βάρος των γυναικών εδράζεται στις *“ιστορικά άνισες σχέσεις ισχύος μεταξύ των γυναικών και των ανδρών, οι οποίες έχουν οδηγήσει σε επικυριαρχία και διακρίσεις κατά των γυναικών από τους άνδρες και στην παρακώλυση της πλήρους προόδου των γυναικών”* (Council of Europe, 2011:5). Η έμφυλη βία μέσα στην οικογένεια στηρίζεται σε πατριαρχικές, κυρίως, λογικές, και για τον λόγο αυτό στο μεγαλύτερο ποσοστό τα θύματα είναι γυναίκες.

Σημαντική παράμετρο της διαστάσεις του φαινομένου αποτελεί η θέση της γυναίκας, η ισοτιμία της και τα δικαιώματά της σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο. Μπορεί στη σύγχρονη εποχή να είναι έντονη η έκφραση της ισότητας των φύλων σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής, αλλά η πατριαρχία συνεχίζει να διαμορφώνει σε πολλά επίπεδα τη σκέψη και τη δράση των ανθρώπων, κάτι όμως που δεν αποτυπώνεται τόσο στις συνειδητές σκέψεις, όσο στις αυθόρμητες αντιδράσεις και στα αντανακλαστικά των ανθρώπων. Η βία σε βάρος των ανδρών δεν φαίνεται να οφείλεται σε στερεότυπα με βάση το φύλο, όσο σε παράγοντες κυρίως που ανάγονται της πτυχές της προσωπικότητας αμφοτέρων, τόσο δράστιδος όσο και θύματος. Ο ν.3500/2006 (ΦΕΚ 232^Α), κατά τη γνώμη του συγγραφέα, αποτέλεσε μια συμβολική νίκη απέναντι στην πατριαρχική δομή της κοινωνίας, ξεκινώντας από το νοικοκυριό. Οι τιμωρίες δεν προβλέφθηκαν μόνο ανάλογα με την πράξη, αλλά και με το ιδεολογικό υπόβαθρο μέσα στο οποίο υφίσταται και στο πλαίσιο που αυτή συμβαίνει. Η αυστηροποίηση του ποινικού πλαισίου επηρεάζεται και προσανατολίζεται από τον αγώνα ομάδων, συλλόγων και κοινωνικών κινημάτων κατά της πατριαρχικής διάρθρωσης και δεν φαίνεται να οργανώνεται μόνο με ορθολογικό τρόπο και βάσει στατιστικών δεδομένων. Η πρόβλεψη και επιβολή αυστηρότερων ποινών ως σύμβολο κοινωνικής ταυτότητας εκτόνωσε, κυρίως, τα λαϊκά τιμωρητικά συναισθήματα με την ελπίδα της μείωσης των περιστατικών αυτών. Η πολιτεία χωρίς να μπορεί να ασκήσει έλεγχο μέσα στον

ιδιωτικό βίο προάγει την τιμωρητικότητα, προκειμένου να καλυφθεί η ανορθολογική ή ανεπαρκής διαχείριση τέτοιων σημαντικών κοινωνικών ζητημάτων που αφορούν άτομα που χρήζουν αυξημένης προστασίας.

Η άσκηση ενδοοικογενειακής βίας και συγκεκριμένα η κακοποίηση γυναικών και ανηλίκων υπόκεινται στην κατηγορία των εγκλημάτων με τον μεγαλύτερο σκοτεινό αριθμό, που οφείλεται κατά βάση στη μη καταγγελία των συμβάντων από τα θύματα. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία αύξηση στα καταγγελλθέντα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας. Το γράφημα 8.1 δείχνει μία σταθερή ανοδική πορεία στα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας για τα έτη 2014-2020 και μεγαλύτερη αύξηση για το έτος 2021.

Καταγράφηκε έντονα σε Ισπανία, Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία, αλλά και στη χώρα μας, ότι για το διάστημα του 2021, εξαιτίας του εγκλεισμού στις οικίες μας λόγω της υγειονομικής κρίσης του covid-19, έτρεχαν πρωτοβουλίες και καμπάνιες ενημέρωσης και στήριξης που βοήθησαν να καταγγελλθούν περισσότερα περιστατικά μειώνοντας τον σκοτεινό αριθμό. Φεμινιστικά και άλλα κοινωνικά κινήματα, όπως το #MeToo, με τις δράσεις τους έχουν καταφέρει να αυξήσουν την προσοχή όλων διεθνώς και έχουν αποδειχθεί πραγματικές δυνάμεις για διαρθρωτικές αλλαγές υπέρ των γυναικών (#METOOGREECE), όπως χαρακτηριστικά συνέβη με το παράδειγμα της κύρωσης της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης. Η συμβολή των κινήματων για τα δικαιώματα

της γυναίκας στην άσκηση πίεσης προς αλλαγή ή υιοθέτηση νέων πολιτικών είναι ουσιαστική, ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για αναγνωρισμένες οργανώσεις που έχουν ενεργό ρόλο σε επίσημες διαδικασίες διαβούλευσης ή για νέες φεμινιστικές ομάδες που συμμετέχουν σε αυθόρμητες πορείες και διαμαρτυρίες.

“Γυναικοκτονίες”

Η αναφορά του όρου “γυναικοκτονία” (femicide), ως ένα έγκλημα μίσους που βασίζεται στο φύλο, καθιερώθηκε από τη φεμινίστρια-συγγραφέα Diana Russell με το βιβλίο “Crimes Against Women: Proceedings of the International Tribunal” (1976), στο οποίο αναφέρεται σε δολοφονίες γυναικών από άνδρες επειδή είναι γυναίκες (United Nations Office on Drugs and Crime, 2014). Ο όρος “γυναικοκτονία” (“femicide”) άρχισε να χρησιμοποιείται εκτενώς αντικαθιστώντας τον προηγούμενο όρο που αναφερόταν στην έμφυλη βία - “*gender-related killing of women and girls*”. Στην κοινωνιολογία ο όρος “γυναικοκτονία” αναφέρεται σε εγκλήματα τα οποία στρέφονται κατά του γυναικείου φύλου, έχουν σεξιστικά κίνητρα και εμφορούνται από πατριαρχικές αντιλήψεις και έμφυλα στερεότυπα. Τα εγκλήματα αυτά σχετίζονται με πολιτισμικά συμφραζόμενα που θέλουν τη γυναίκα κατώτερη, υποτελή στην ανδρική εξουσία (πατέρα, συντρόφου, αδελφού), χωρίς το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης του σώματός της και το δικαίωμά της να ορίζει την προσωπική της ζωή. Αρκετοί, λίγο ως πολύ, διαφοροποιημένοι ορισμοί μεταξύ τους αναδύθηκαν κατά καιρούς με το κοινό χαρακτηριστικό τους να είναι η έμφαση στην πρόθεση της πράξης που απευθύνεται σε γυναίκες επειδή είναι γυναίκες. Ο Ο.Η.Ε. (United Nations, 2013:2) στη Διακήρυξη της Βιέννης για τη “Γυναικοκτονία”, αναφέρεται με έναν γενικό ορισμό στην πράξη ως “*οι δολοφονίες γυναικών και κοριτσιών εξαιτίας του φύλου τους*”. Επιπλέον, στο ίδιο κείμενο περιγράφει πολλές από τις μορφές με τις οποίες μπορεί να εκδηλωθεί, με κάποιες από αυτές να είναι: η δολοφονία γυναίκας ως αποτέλεσμα άσκησης βίας από ερωτικό σύντροφο, ο βασανισμός και η δολοφονία γυναίκας ως αποτέλεσμα μισογνισμού, η δολοφονία γυναικών και κοριτσιών για λόγους τιμής, οι δολοφονίες γυναικών και κοριτσιών εξαιτίας του σεξουαλικού προσανατολισμού τους και της ταυτότητας φύλου, κ.α. Αναφερόμενοι σε ανθρωποκτονία με θύμα γυναίκα, θα πρέπει να επισημανθεί ότι δεν κατανέμονται όλα τα περιστατικά εγκλημάτων στην κατηγορία “γυναικοκτονία” αφού διαφοροποιούνται ανάλογα με το κίνητρο και το πλαίσιο εκδήλωσής τους (Ζαραφωνίτου, 2021). Ο όρος φαίνεται να χρησιμοποιείται ευρέως

και με μια ιδιαίτερη ευκολία στις μέρες μας σαν να αναφέρεται σε κάποια “μόδα” της εποχής, χωρίς όμως πάντα το κίνητρο και τα χαρακτηριστικά της πράξης να εμπεριέχουν έμφυλη διάσταση. Αδόκιμα εντάσσεται σε αυτή την κατηγορία εγκλημάτων με μόνο κριτήριο ότι το θύμα της ανθρωποκτονίας είναι γυναίκα. Παρόμοια κατάσταση φαίνεται να παρουσιάζεται και σε επίσημες ή ανεπίσημες στατιστικές του φαινομένου με τις αποκλίσεις να είναι μεγαλύτερες ή μικρότερες μεταξύ των φορέων.

Ο όρος μπορεί να χρησιμοποιείται διεθνώς από ορισμένους κοινωνικούς επιστήμονες, ακτιβιστές, αυτοπροσδιοριζόμενους “δικαιωματιστές” και συναφή κοινωνικά κινήματα, παραμένει ωστόσο άγνωστος στην ποινική νομοθεσία των δυτικών χωρών και στη χώρα μας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση συμμετέχει στην πρωτοβουλία “Spotlight” των Ηνωμένων εθνών (spotlightinitiative.org/), η οποία αφορά τον τερματισμό των γυναικοκτονιών, χωρίς όμως να έχει υιοθετηθεί ο όρος νομικά ούτε από την Ε.Ε., καθώς επίσης υπάρχει και το παρατηρητήριο “European Observatory on Femicide (EOF - eof.cut.ac.cy)” που εξετάζει το ζήτημα τις γυναικοκτονίας, με έδρα τη Μάλτα. Πρώτες που αναγνώρισαν νομικά τον όρο είναι οι χώρες Λατινικής Αμερικής λόγω των τεραστίων διαστάσεων του φαινομένου. Ξεκίνησε η Αργεντινή ενσωματώνοντας τον όρο στην εθνική της έννομη τάξη το 2016, έπειτα από μεγαλειώδεις διαδηλώσεις που ακολούθησαν τρεις δολοφονίες γυναικών από άνδρες και έπειτα ακολούθησαν η Χιλή, η Κόστα Ρίκα, το Ελ Σαλβαδόρ, η Γουατεμάλα, το Μεξικό και η Δομινικανή Δημοκρατία (Διότιμα, 2022). Προσφάτως (Ιούλιο του 2022) και η Κύπρος προχώρησε στην θέσπιση της “γυναικοκτονίας”, ως ιδιώνυμου αδικήματος, το οποίο επισύρει την ποινή της φυλάκισης δια βίου.

Είναι συχνά παγκοσμίως τα φαινόμενα ενδοοικογενειακής βίας και βίαιου μισογυνισμού που αυξάνουν τις πιθανότητες η κατάληξη να είναι η δολοφονία μιας γυναίκας. Τα ποσοστά καθίστανται επίφοβα και ανησυχητικά, αφού ενδεικτικά, στην Πορτογαλία τρεις γυναίκες δολοφονούνται κάθε τέσσερις μέρες, στη Γαλλία μία κάθε πέντε μέρες και στην Ισπανία εκατό το χρόνο (Βαγιάνου & Τζάνη, 2017). Η μεγαλύτερη έρευνα που έχει γίνει στην Ε.Ε. για την έμφυλη βία, καταγράφει ότι πενήντα γυναίκες στην Ε.Ε. δολοφονούνται κάθε εβδομάδα από νυν ή πρώην σύντροφο τους. Οι διαστάσεις του φαινομένου στην Ελλάδα δεν φαίνονται να είναι αυξητικές, παρόλο που ο όρος χρησιμοποιείται πολύ έντονα το τελευταίο διάστημα εξαιτίας πρόσφατων, αποτρόπαιων ανθρωποκτονιών γυναικών, που καταλαμβάνουν κεντρική θέση στους τίτλους των ειδήσεων (υποθέσεις “Τοπαλούδη”, “Γλυκών Νερών” κ.α.).

Τα διαθέσιμα στατιστικά νούμερα για τη χώρα μας διαμορφώνουν την κατάσταση ως εξής (Γράφημα 8.2):

Η χρήση του όρου “γυναικοκτονία” αναδύθηκε από τον κοινωνικό παλμό προκειμένου να αναδειχθούν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της έμφυλης εγκληματικότητας, πέραν της κατηγοριοποίησης με βάση το φύλο του θύματος. Μέχρι τώρα η συγκεκριμένη εγκληματική πράξη διώκεται μέσα από προϋπάρχουσες νομικές έννοιες και συγκαλύπτεται πίσω από τα εγκλήματα τιμής και πάθους, πλέον όμως, έχει ανοίξει έντονα η συζήτηση στον δημόσιο διάλογο για την αναγνώριση του όρου “γυναικοκτονία” σε νομικό επίπεδο στην Ελλάδα σχετικά με την ανάγκη νομοθετικών αλλαγών, όπως συχνά συμβαίνει έπειτα από ειδεχθή εγκλήματα που προκαλούν το λαϊκό περί δικαίου αίσθημα. Οι θιασώτες της χρήσης του όρου “γυναικοκτονία” και της νομικής αναγνώρισής του υποστηρίζουν ότι η έννοια αυτή δεν αποτελεί κάποιον μοδάτο νεωτερισμό επινοημένο από ριζοσπαστικές φεμινίστριες ή ένα έγκλημα που υποτιμά τη γυναικεία φύση, αλλά μια αναγκαιότητα στο πλαίσιο της αένανης αναπροσαρμογής του δικαίου, ώστε αυτό να περιλαμβάνει και νέες μορφές εγκλημάτων, οι οποίες προκύπτουν μέσα από τη μελέτη κοινωνικών συμπεριφορών και την εντεύθεν υποχρέωση των κρατών να διασφαλίζουν την ομαλότερη δυνατή κοινωνική συμβίωση. Η γυναικοκτονία, ως αποκορύφωμα της έμφυλης βίας, αποτελεί κοινωνικό πρόβλημα το οποίο πηγαίνει πέρα από την ανθρωποκτονία συζύγου ή

συντρόφου (πρώην ή νυν), και κάνει ορατή την παράμετρο του φύλου φέρνοντας στο προσκήνιο τη βία των ανδρών ενάντια στις γυναίκες, χωρίς να αναιρεί ή να αντιτίθεται νομικά στον όρο “ανθρωποκτονία”. Το φεμινιστικό κίνημα και οι Επιτροπές γυναικείων οργανώσεων προκειμένου να αναδείξουν τη σύνδεση της “γυναικοκτονίας” με την έκφραση βαθιά ριζωμένων έμφυλων και σεξιστικών συνδρόμων, δίνουν μεγάλο αγώνα στην προσπάθεια κατάδειξης της αναγκαιότητας εξατομίκευσης του αδικήματος αυτού ως ιδιαίτερης περίπτωσης ανθρωποκτονίας με έμφυλα χαρακτηριστικά.

Από την άλλη, υπάρχει και η αντίθετη άποψη που υποστηρίζει ότι η κεντρική αντίληψη της ποινικής μας νομοθεσίας συνίσταται στην προστασία της ανθρώπινης ζωής χωρίς διάκριση σε σχέση με την ταυτότητα του δράστη ή του θύματος, κάτι που αποτυπώνεται και στο πλαίσιο της προβλεπόμενης ποινής. Η θέσπιση της “γυναικοκτονίας” ως νέου αδικήματος, ενδεχομένως να αφορά μόνο την ονομαστική εισαγωγή της έννοιας στο νομικό λεξιλόγιο και να έχει απλώς συμβολική σημασία, δεδομένου ότι η ποινική αντιμετώπιση της ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως επισύρει ισόβια κάθειρξη, τη βαρύτερη των ποινών (Ματσκίδου, 2021: 180). Επιπροσθέτως, από την ποινή αυτή των ισοβίων, όπως τροποποιήθηκε πρόσφατα με το α.63 του ν.4855/2021 - ΦΕΚ 205Α΄ και ισχύει, αφαιρέθηκε η διάζευξη της πρόσκαιρης κάθειρξης τουλάχιστον δέκα ετών που προϋπήρχε και διαμορφώθηκε ως μοναδική επιλογή η αυστηρότερη δυνατή ποινή (§1 του α.299 Π.Κ.). Η ανάγκη για περαιτέρω αυστηροποίηση μέσω κάποιας ειδικότερης ρύθμισης νομικά δεν προκύπτει, αφού δεν έχει να συνεισφέρει τίποτα στην ποινική εξέλιξη τέτοιων υποθέσεων.

Η νομική αναγνώριση του φαινομένου, της εκ δόλου δηλαδή αφαίρεσης της ζωής γυναικών επειδή είναι γυναίκες, δεν συνιστά ένα νέο αδίκημα. Πρόκειται για το αδίκημα της ανθρωποκτονίας από πρόθεση, το οποίο πολλοί υποστηρίζουν ότι θα πρέπει να τιμωρείται αυστηρότερα (όπως να μην επιτρέπεται η επίκληση της §2 του α.299 του Π.Κ. για ποινή κάθειρξης “αν η πράξη αποφασίστηκε και εκτελέστηκε σε βρασμό ψυχικής ορμής” κ.λπ.), όταν από τις περιστάσεις προκύπτει ότι τελείται λόγω του γεγονότος ότι το θύμα είναι γυναίκα. Η βαρύτερη τιμωρία προκύπτει από την κοινωνική ανάγκη και το αίτημα να παταχθεί το φαινόμενο της βίας εναντίον των γυναικών, αλλά οι μεταρρυθμίσεις τέτοιου είδους, με σημαντικό αντίκτυπο σε δράστη και κοινωνικό σύνολο, πρέπει να εντάσσονται σε μια σφαιρική και ορθολογική αντεγκληματική πολιτική και να προοικονομούν την ουσιαστική συνεισφορά τους στην πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου. Οι συντηρητικοί στην Ελλάδα και αλλού δεν αποδέχονται τον όρο “γυναικοκτονία”, καθώς θεωρούν ότι προσδίδει ιδεολογικό

πρόσημο στις δολοφονίες γυναικών, ενώ πολλοί θεωρητικοί υποστηρίζουν ότι όχι μόνο δεν θα προσέθετε τίποτα παραπάνω η αναφορά στο φύλο του θύματος, αντιθέτως, οποιαδήποτε ειδικότερη ποινική διάταξη με την ενδεχόμενη προσθήκη του όρου “γυναικοκτονία”, όπως συμβαίνει με τον όρο παιδοκτονία, εκτός του ότι θα μπορούσε να προβλέπει επιεικέστερη ποινή, ταυτόχρονα θα περιλάμβανε μια δυσμενή σεξιστική διάκριση για τα δικαιώματα της γυναίκας και θα τις κατέτασσε σε “ειδική κατηγορία”.

Κακοποίηση ζώων

Ο άνθρωπος, ως ανώτερο είδος, διακρίνεται στην κορυφή των υπολοίπων έμβιων όντων. Η εξ ορισμού θεώρηση της κατωτερότητας της φύσης και της ανωτερότητας του ανθρώπινου είδους δημιούργησε, οντολογικά, τη διευκόλυνση της χρήσης και εκμετάλλευσης των ζώων από τους ανθρώπους και μια μορφή προκατάληψης που “δικαιολογεί” την κακομεταχείρισή τους από τον άνθρωπο. Για λόγους σπισισμού (speciesism) και ανθρωποκεντρισμού, συμπεριλαμβανομένου του ωμού ατομικού συμφέροντος, αδιαφορίας, άρνησης, άγνοιας, η κύρια ιδιότητα των ζώων ήταν αυτή της ανθρώπινης ιδιοκτησίας. Τα ζώα λογίζονται ως εξωτερικό μέρος του σχηματισμού των ανθρώπινων κοινωνιών και στερούνται κάθε νόμιμης αξίωσης για ηθική αναγνώριση. Η ανθρώπινη εκμετάλλευση των ζώων θεωρείται λογική και δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση αφού τα πρότυπα εγκληματικότητας των ανθρώπων δεν εμπεριέχουν τις μορφές κακοποίησης και τις βλάβες που προξενούνται στα μη-ανθρώπινα είδη. Η κακοποίηση, λοιπόν, των ζώων θα μπορούσε να λογιστεί, κατά βάση, ως έγκλημα εξουσίας (Σωτηρίου, 2018).

Σταδιακά αναπτύχθηκαν ευνοϊκές προοπτικές για εγκληματολογικές έρευνες σχετικά με την κακοποίηση των ζώων, από τις οποίες αναδείχθηκαν ζητήματα αντι-ηγεμονικών προοπτικών που αφορούν την υγεία των ζώων. Ενδιαφέρον σημαντικό σημείο που προέκυψε από δεδομένα εγκληματολογικών μελετών και διαρθρωμένων συνεντεύξεων με κακοποιημένες γυναίκες και παιδιά, προέκυψε ότι τα ζώα συντροφιάς εμφανίζονται ολοένα και συχνότερα ως θύματα στο πλαίσιο της ενδοοικογενειακής βίας. Επίσης, προοδευτικό ενδιαφέρον για ειδική εγκλήματα κατά ζώων άρχισε να παρατηρείται και από τα Μ.Μ.Ε. και την κοινή γνώμη, που μέχρι τότε τα είχαν υποσκελίσει. Συνακόλουθα, το ενδιαφέρον του ποινικού νομοθέτη, αρχικά, αρκέσθηκε στην προστασία του ζώου ως ιδιοκτησιακού αγαθού, χωρίς εγγενή αξία και ως εκ τούτου κανένα σεβασμό και υπευθυνότητα απέναντί του, ενώ, προοδευτικά, τέθηκε ως

επίκεντρο το έννομο αγαθό της ευζωίας των ζώων. Από τον χαρακτηρισμό των εγκλημάτων κακοποίησης και βασανισμού ζώων, ως κατ' έγκληση διωκόμενων εγκλημάτων, φτάσαμε στην ανάδειξή τους σε αυτεπαγγέλτως διωκόμενα, λόγω της ιδιαίτερης απαξίας τους που έχουν λάβει πλέον οι υπό εξέταση εγκληματικές πράξεις (Σωτηρίου, 2018). Οι στερητικές της ελευθερίας ποινές αυστηροποιήθηκαν για να αποτρέψουν αλλά και να τιμωρήσουν τους ποινικά υπεύθυνους, οι χρηματικές ποινές αυξήθηκαν και τα διοικητικά πρόστιμα έφτασαν σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα.

Πιο συγκεκριμένα, η κακοποίηση των ζώων αποτελεί πρόσφατη εγκληματοποίηση συμπεριφοράς, αφού μόλις το 2012 με το α.16 του ν.4039/2012 (ΦΕΚ 15^Α) απαγορεύτηκε ρητά η κακοποίηση των ζώων και προβλέφθηκαν ποινικές κυρώσεις φυλάκισης, χρηματικής ποινής και διοικητικού προστίμου. Ο ν.4830/2021 (ΦΕΚ 169^Α) αναθεώρησε τις διατάξεις του προγενέστερου νόμου διευρύνοντας με το α.24 σημαντικά την έννοια της κακοποίησης των ζώων. Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του νόμου (Βουλή των Ελλήνων, 2021:104), παρόλο που υπήρχαν εισηγήσεις από διάφορες πλευρές για εκ νέου αυστηροποίηση των ποινών για περιπτώσεις κακοποίησης ζώων, κάτι τέτοιο δεν προκρίθηκε από τον νομοθέτη, καθώς κρίθηκε ότι το πλαίσιο ποινών έχει αυστηροποιηθεί προσηκόντως, με πρόσφατους νόμους που τροποποίησαν τον αρχικό ν.4039/2012 (ΦΕΚ 15^Α).

Σε συνέχεια του νέου νόμου, εκφραστικές πολιτικές εξαγγελίες και πολιτικές δεσμεύσεις έλαβαν σάρκα και οστά. Ένα πάγιο αίτημα της φιλοζωικής κοινότητας ικανοποιήθηκε με το α.2 §2 του π.δ.22/2022 (ΦΕΚ 62^Α), με το οποίο ιδρύθηκε στην Ελληνική Αστυνομία, Τμήμα Προστασίας Ζώων με στόχο να συνεισφέρει τα μέγιστα στη μείωση των θλιβερών περιστατικών κακοποίησης και θανάτωσης ζώων και την ορθή εφαρμογή του ισχύοντος νομικού πλαισίου. Επιπλέον με την Αριθ.2005/2022 (ΦΕΚ 2932^Β) Απόφαση του Πρωθυπουργού συστάθηκε Ειδική Γραμματεία για την Προστασία των Ζώων Συντροφιάς στο Υπουργείο Εσωτερικών, προς τον σκοπό της συστηματικής παρακολούθησης και εφαρμογής του θεσμικού πλαισίου για την προστασία των ζώων συντροφιάς και την εξασφάλιση της ευζωίας τους. Ένα ακόμα σημαντικό βήμα προς την ίδια κατεύθυνση γίνεται σε επίπεδο Ε.Ε. όπου υποστηρίζεται την τρέχουσα χρονική περίοδο, από ευρωβουλευτές του Ευρωκοινοβουλίου, ένα αίτημα των φιλοζωικών οργανώσεων για τη θεσμοθέτηση Επιτρόπου Ε.Ε. με χαρτοφυλάκιο την καλή μεταχείριση των ζώων (Μάνδρου, 2022) με κινητοποίηση την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη και τη συμμετοχή πολιτών στη σελίδα

<https://www.euforanimals.eu/el> με 182769 ψηφιακές υπογραφές έως την τρέχουσα χρονική περίοδο.

Οπαδική Βία – Χουλιγκανισμός

Ο οπαδισμός αποτελεί χαρακτηριστικό της λαϊκής κουλτούρας της νεωτερικής και μετανεωτερικής κοινωνίας και παραπέμπει σε μια συλλογική ταυτότητα που συγκροτείται με βάση την κοινή έλξη των μελών μιας ομάδας (Dittmer & Doodds 2008:447). Ενώ αρχικά οι βίαιες αντιδράσεις ήταν αυθόρμητες και σχετίζονταν άμεσα με την εξέλιξη του αγώνα, παρατηρήθηκε μια ποιοτική αλλαγή των οπαδικών συγκρούσεων, όχι μόνο μεταξύ οπαδών, αλλά επίσης και μεταξύ οπαδών και αστυνομίας, που πλέον είναι οργανωμένα και προμελετημένα, με τα κίνητρα τους να αποσυσχετίζονται από την εξέλιξη του αγώνα και εκδηλώνονται ανεξάρτητα από τη διάρκεια και το σημείο του αθλητικού γεγονότος. Ειδικά από τη δεκαετία του 1980 μέχρι σήμερα, η κουλτούρα του οπαδισμού, με επιρροές από τα ευρωπαϊκά πρότυπα οπαδικής συμπεριφοράς και τα υποπολιτισμικά ευρωπαϊκά νεανικά κινήματα, εδραιώθηκε και στην Ελλάδα. Μέχρι σήμερα επανέρχονται στην επικαιρότητα, κάθε τόσο, περιστατικά οπαδικής βίας, χουλιγκανισμού και μισαλλοδοξίας στον χώρο του αθλητισμού, κυρίως στο ποδόσφαιρο, αλλά και από οργανωμένους οπαδούς άλλων ομαδικών αθλημάτων, όπως υδατοσφαίριση, καλαθοσφαίριση και πετοσφαίριση. Σημαντικός αριθμός θανάτων από οπαδική βία έχουν σημειωθεί σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο ενώ οι εκάστοτε προληπτικές και κατασταλτικές πολιτικές που υιοθετήθηκαν για τη διαχείριση και τον έλεγχο του φαινομένου δεν οδήγησαν στη μείωση των περιστατικών. Έχει γίνει προσπάθεια με ποινικούς και επιχειρησιακούς τρόπους αντιμετώπισης και διαχείρισης του φαινομένου, τόσο στη χώρα μας όσο και σε κράτη της υπόλοιπης Ευρώπης, με την τάση να είναι η αυστηροποίηση των ποινών σε όσους εμπλέκονται σε αθλητικά επεισόδια και ο αυστηρός έλεγχος για την πρόληψή τους (Tsoukala, 2009).

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980, λόγω έλλειψης ειδικότερου νομοθετικού πλαισίου οι σχετικές εκδηλώσεις οπαδικής βίας τιμωρούνταν σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις του Π.Κ. Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις άρχισαν να θεσπίζουν ειδικούς νόμους για τον χουλιγκανισμό μετά την πολύνεκρη τραγωδία το 1985 στο στάδιο Heysel στις Βρυξέλλες και την επικύρωση της “Ευρωπαϊκής Συνθήκης για τη βία των θεατών στις αθλητικές εκδηλώσεις και ειδικότερα στους ποδοσφαιρικούς αγώνες” του 1985. Το

πρώτο νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα για την αντιμετώπιση της βίας σε αθλητικούς χώρους ήταν ο ν.1646/1986 (ΦΕΚ 138^Α) “Μέτρα πρόληψης και καταστολής της βίας στους αθλητικούς χώρους και άλλες διατάξεις”. Ορίζει ως εγκληματικές συμπεριφορές, πράξεις που διαπράττονταν σε αθλητικούς χώρους, ή ακόμα και μακριά από αυτούς, πριν ή μετά από αθλητική εκδήλωση. Το κριτήριο ήταν ο χώρος της διάπραξης του αδικήματος και όχι η ίδια η πράξη. Ο νόμος δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα στη μείωση του φαινομένου, αφού περιλάμβανε μέτρα που αφορούσαν μόνο την ατομική παραβατικότητα των οπαδών, των αθλητών και των αθλητικών παραγόντων και είχαν κατασταλτικό χαρακτήρα, χωρίς να αναφέρεται καθόλου σε προληπτικά μέτρα αντιμετώπισης της οπαδικής βίας. Εν συνεχεία, με τον ν.2725/1999 (ΦΕΚ 121^Α), διευρύνθηκαν οι συμπεριφορές που ορίζονταν ως παραβατικές στο πλαίσιο της οπαδικής βίας, ενώ για μεγαλύτερο έλεγχο αποφασίστηκε η εμπλοκή των διοικήσεων των αθλητικών σωματείων, καθιστώντας αυτά υπεύθυνα, τόσο για τη λειτουργία των οπαδικών συνδέσμων τους, όσο και για τον έλεγχο και παράδοση των εισιτηρίων σε αυτούς. Ιδιαίτερα επιβαρυντική περίσταση θεωρείται το γεγονός ότι οι ποινές που ορίζονται για πολλές περιπτώσεις (κατοχή εύφλεκτων υλών, ναρκωτικών ουσιών κ.α.) πράξεων που εντάσσονται στις συγκεκριμένες κείμενες διατάξεις δεν μετατρέπονται σε χρηματικές, δεν αναστέλλονται και δεν συγχωνεύονται με ποινές που επιβάλλονται για άλλες πράξεις. Με αυτόν τον τρόπο η επιβαλλόμενη ποινή μπορεί να ξεπεράσει το ανώτατο όριο που προβλέπεται στον Π.Κ. για τις ίδιες πράξεις και να φτάσει στο ανώτατο όριο του είδους της ποινής (α.41ΣΤ’ ν.2725/1999, όπως τροπ. και ισχύει) (Τσόγκας, 2017). Για να θεμελιωθεί το αξιόποινο του α.41ΣΤ’ αρκεί να υπάρχει ο ψυχικός δεσμός του δράστη με το αθλητικό συμβάν.

Ο νομοθέτης, τις τελευταίες δύο δεκαετίες, με γνώμονα τη διατήρηση της “δημόσιας τάξης”, αυστηροποίησε τις ποινές του έναντι των σωματείων και έναντι των ατόμων. Πλέον υπάρχει συλλογική ευθύνη, αλλά και αυστηρή ατομική με νόμους που είναι τόσο αυστηροί, που αντίκεινται στην αρχή της αναλογικότητας. Τυποποιήθηκαν ως εγκληματικές συμπεριφορές πράξεις οι οποίες δεν θεωρούνταν ποινικά αδικήματα εάν δεν είχαν διαπραχθεί σε αθλητικούς χώρους. Με τη συνεχή αυστηροποίηση των νόμων καταπολέμησης της οπαδικής βίας, είναι προτιμότερο κάποιος να καταδικαστεί για κακούργημα εάν υπάρχει πιθανότητα αναστολής της ποινής, παρά για αθλητικό πλημμέλημα (Πετρόπουλος, 2017:34). Επιπλέον, τα μέτρα ελέγχου γίνονται όλο και περισσότερα, αφού ενδεικτικά και μόνο αναφέρεται ότι για την αστυνόμευση και την απόδειξη εγκλημάτων αθλητικής βίας θεσπίστηκε ειδικό σύστημα παρακολούθησης με

την εγκατάσταση και λειτουργία ηλεκτρονικού συστήματος εποπτείας αθλητικών εγκαταστάσεων (ΥΠΟΠΑΙΘ/ΓΔΥΑ/ΔΤΥ/ΤΜΑΕ/ 229158/12878/1281/237 ΦΕΚ 1802^Β/2015), ενώ ήδη η είσοδος στους αγώνες ποδοσφαίρου της Α΄ Εθνικής Κατηγορίας ποδοσφαίρου γίνεται με προσωποποιημένα εισιτήρια, έλεγχο ταυτοποίησης και σωματικό έλεγχο στην είσοδο. Εκείνο που αξίζει ιδιαίτερης επισήμανσης είναι οι παλινωδίες του νομοθέτη σχετικά με τις ποινικές τιμωρίες για αδικήματα βίας με αφορμή αθλητικές εκδηλώσεις ή αθλητικό υπόβαθρο και το λεγόμενο ιδιώνυμο των εγκλημάτων αθλητικής βίας. Αλληπάλληλες τροποποιήσεις του ν.2725/1999 πραγματοποιήθηκαν (ν.3057/2002 ΦΕΚ 239^Α, ν.3262/2004 ΦΕΚ 173^Α, ν.3472/2006 ΦΕΚ 135^Α, ν.3708/2008 ΦΕΚ 210^Α, ν.4049/2012 ΦΕΚ 35^Α, ν.4908/2022 ΦΕΚ 52^Α) για την καθιέρωση του ιδιώνυμου, με τη σημερινή μορφή να αφορά στην απαγόρευση της οποιασδήποτε μετατροπής αξιόποινων πράξεων του α.41ΣΤ΄ του ν.2725/1999 (όπως τροπ. και ισχύει) της στερητικής της ελευθερίας ποινής σε παροχή κοινωφελούς εργασίας ή αναστολή εκτέλεσής της.

Οι διαδικασίες για την ψήφιση του τελευταίου ισχύοντος νόμου άρχισαν άμεσα κατόπιν της δολοφονίας ενός 19χρονου φιλάθλου την 01-02-2022, λίγα μέτρα από το γήπεδο του Άρη στη Θεσσαλονίκη, θύμα οπαδικής βίας στο περιθώριο ποδοσφαιρικής αναμέτρησης Άρη - Πάοκ. Η κυβέρνηση ανακοίνωσε νέα μέτρα για την οπαδική βία με τη γνωστή συνταγή της αυστηροποίησης, άμεσα και χωρίς την συνδρομή ειδικών (Εφημερίδα των Συντακτών, 2022) στην προσπάθεια να καθησυχάσει τους πολίτες που αντιδρούν και δεν μπορούν να ανεχτούν άλλες δολοφονίες νέων. Για άλλη μια φορά η αγανάκτηση της κοινωνίας και οι πιέσεις συλλόγων φιλάθλων και φίλων του αθλητισμού μπροστά στους θανάτους νέων στο όνομα του οπαδισμού και της μισαλλοδοξίας οδήγησε σε ταχεία απόκριση της πολιτικής ηγεσίας, με την πρόβλεψη τροποποιήσεων στη λειτουργία των οπαδικών συνδέσμων και ασφαλώς την αυστηροποίηση του πλαισίου, ελλείψει ικανότητας αντιμετώπισης του φαινομένου.

Η τιμωρητική τάση και η κουλτούρα ελέγχου, συμπτώματα κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών μετασχηματισμών των τελευταίων σχεδόν πέντε δεκαετιών, εξ αρχής φανέρωσαν τη ροπή της εποχής της ύστερης νεωτερικότητας προς διαρθρωτικές αλλαγές στο ποινικό πλαίσιο, καθ' υπέρβαση των καθιερωμένων παραμέτρων. Οι κατευθυντήριες γραμμές για την ποινική διαδικασία και την εφαρμογή κυρώσεων “καταλόγου” σύμφωνα με το πρότυπο “just deserts” και άλλων ισοδύναμων μέτρων ταχείας απόκρισης του ποινικοκατασταλτικού συστήματος, συνέβαλαν στην εστίαση της προσοχής στη διαδικασία και όχι στο αποτέλεσμα, χωρίς να εμπεριέχουν κάποιον κοινωνικό σκοπό. Τα τελευταία χρόνια αποτελεί πεδίο σύγκλισης των ακαδημαϊκών εγκληματολόγων η πεποίθηση ότι στις σύγχρονες δυτικού τύπου κοινωνίες βιώνεται και εγκαθιδρύεται μία νέο-τιμωρητική νοοτροπία, που συνοψίζεται στις έννοιες της “ποινικής δικαιοσύνης” και του “ελέγχου του εγκλήματος” και συμπεριλαμβάνει ένα σύνθετο σύνολο πρακτικών και θεσμών, από την ατομική και τη συλλογική κοινοτική συμπεριφορά μέχρι τη θέσπιση και την εφαρμογή ποινικών νόμων, που εκτός από τη μείωση της εγκληματικότητας, έχουν ως στόχο την κοινωνική ευταξία και τη μείωση του αισθήματος ανασφάλειας. Ο μοναδικός διαχωρισμός μεταξύ των εγκληματολόγων θα μπορούσε να γίνει σε αυτούς που βλέπουν την ένταση της τιμωρητικότητας να οδηγείται “από κάτω προς τα πάνω”, από ένα ανήσυχο και θυμωμένο κοινό και σε εκείνους που βλέπουν την κατεύθυνση “από πάνω προς τα κάτω”, με τον νεοφιλελευθερισμό να αποτελεί βασικό παράγοντα για την ενθάρρυνση των τιμωρητικών αντιδράσεων.

Από την επισκόπηση της ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας φαίνεται ότι οι έννοιες “τιμωρητικότητα” και “νέο-τιμωρητικότητα” χρησιμοποιούνται συχνά με ταυτόσημη έννοια, αναφερόμενες στο ίδιο φαινόμενο, το οποίο εξελίσσεται παράλληλα με την κοινωνία και διαμορφώνεται από αυτή. Η ενδελεχής ανάλυση, βέβαια, της έννοιας της “νέας τιμωρητικότητας” αναδεικνύει ότι η έννοια αυτή εισάγει μία εξελισσόμενη προβληματική στην αυθεντική έννοια της τιμωρητικότητας, με πρόσθετα και αντιληπτά χαρακτηριστικά. Διακριτούς παράγοντες στη διαμόρφωση των επιπέδων τιμωρητικότητας αποτελούν η ιστορία και η κουλτούρα της κάθε χώρας, ανεξάρτητα από άλλους κοινούς παράγοντες μακροεπίπεδου, όπως είναι η νεοφιλελεύθερη πολιτική και η παγκοσμιοποιημένη αγορά, οι οποίοι ενώ βρίσκονται στην ίδια εξίσωση, η επίδρασή τους στην ένταση της τιμωρητικότητας μπορεί να είναι

διαφορετική, και ως εκ τούτου το φαινόμενο να διαφοροποιείται στην εκδήλωσή του ανάλογα με το πλαίσιο στο οποίο εμφανίζεται και αναπτύσσεται (Nelken, 2005: 219 επ.). Ο ρόλος των ποινικών παραδόσεων και του πολιτισμού της κάθε χώρας παίζει σημαντικό ρόλο στις υποκειμενικές νοηματοδοτήσεις και ως εκ τούτου η διαβάθμιση της έντασης που λαμβάνει η κοινωνική αντίδραση, επίσημη και άτυπη, σε κάποιες κοινωνίες μπορεί να υποδηλώνει υπέρβαση των ορίων της τιμωρίας και τη μετάβασή της στο επίπεδο της νέο-τιμωρητικότητας και σε άλλες όχι. Οι τιμωρητικές τάσεις και η νέο-τιμωρητικότητα αναζητούν τη δικαιολόγησή τους στις αρχές του ωφελιμισμού και προσπαθούν να αναδείξουν τα ευνοϊκά αποτελέσματα ενός ευρύτερου συνόλου ποινικών ρυθμίσεων και μέτρων, την ίδια στιγμή που αναφέρονται στο παρελθόν και εμπεριέχουν τις βασικές αρχές της ανταπόδοσης. Η επιδίωξη όλων των σκοπών μαζί δεν είναι εύκολο να προκύπτει ισορροπημένη αφού η υπερβολή, που πολλές φορές εμπεριέχεται στην εξέλιξη των απαντήσεων, καταστρατηγεί την έννοια της ανταπόδοσης καθιστώντας τον ωφελιμισμό υπό αίρεση.

Πολλές είναι οι παράμετροι που εκτιμάται ότι διαμορφώνουν τις διαστάσεις που λαμβάνει η νέο-τιμωρητικότητα της κοινωνικής αντίδρασης, καθώς επίσης πολλές είναι και οι μορφές με τις οποίες εκδηλώνεται το φαινόμενο. Μια σειρά αλληλοσυνδεόμενων παραγόντων συμβάλλουν στην ανάπτυξη του φαινομένου, ανάμεσα στους οποίους ευρεία αποδοχή, ως μία από τις σημαντικότερες μεταβλητές, έχουν λάβει οι τιμωρητικές στάσεις του κοινού. Στο πλαίσιο του ινστρουμενταλισμού (εργαλειακή θεώρηση) και όσον αφορά την τιμωρητικότητα του κοινού, εσωτερική αιτιότητα (ενδο-εγκληματικοί παράγοντες) αποτελούν οι υψηλοί δείκτες εγκληματικότητας και η πρόσληψή της ως σημαντικό πρόβλημα, με την τιμωρία να συνιστά το αποτελεσματικό μέσο για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας και των συναφών ζητημάτων. Υπό το πρίσμα της συμβολικής θεώρησης, εξωτερική αιτιότητα (έξω-εγκληματικοί παράγοντες) συνιστούν έτερα κοινωνικά ζητήματα και ο συμβολικός τρόπος σύνδεσης αυτών με το έγκλημα και την τιμωρία. Εδώ, η τιμωρία ανάγεται σε σύμβολο από το οποίο εκφράζονται επιμέρους νοήματα ιδιαίτερης κοινωνικής σήμανσης. Η συμβολική θεώρηση, ακριβώς επειδή εμπεριέχει ισχυρά συναισθήματα επιθετικότητας, από την πλευρά της άτυπης κοινωνικής αντίδρασης, προς όσους παραβιάζουν τις αξίες της κοινωνίας, εγείρει αυξημένες απαιτήσεις τιμώρησης. Έτσι, οι απαιτήσεις του κοινού για αποτελεσματική τιμωρία και η ανοχή του προς μία ενισχυόμενη κουλτούρα ελέγχου μετασχηματίζονται σε νέο-τιμωρητικές απαντήσεις και συνιστούν κυρίως μια συναισθηματική συμβολική αντίδραση, απέναντι

στην εικόνα παθογένειας που εκπέμπεται από το εγκληματικό φαινόμενο. Οι παράγοντες που εντάσσονται στις εν λόγω προσεγγίσεις, εκτός από τη διαμόρφωση των στάσεων του κοινού, συμβάλλουν και στη γενικότερη οργάνωση της αντεγκληματικής πολιτικής. Στη σύγχρονη εποχή φαίνεται να επιλέγονται μεικτές θεωρίες για την απόδοση της δικαιοσύνης με σκοπό τη μείωση της εγκληματικότητας και παράλληλα την ενίσχυση της εσωτερικής συνοχής και της εγκυρότητας του δικαίου. Οι εργαλειακοί σκοποί απαντώνται στη γενική και ειδική πρόληψη, ταυτόχρονα με συμβολικές διαστάσεις της ποινής και του ποινικού νόμου στα μέτρα της αντεγκληματικής πολιτικής (Φαρσεδάκης, 2005:62).

Η συζήτηση για τη λειτουργία του ποινικού συστήματος αποτελεί σύνθετο και πολύπλοκο εγχείρημα, καθόσον δεν διατίθενται απλές και άμεσες λύσεις για το έγκλημα. Όλο και πιο συχνά επικρατούν επίσημες απόψεις οι οποίες διαμορφώνονται μέσα από δόγματα και με μερική γνώση του προβλήματος, καλλιεργώντας απλουστευτικές προσεγγίσεις για τους θεσμούς, χωρίς να οδηγούν στη διαμόρφωση κάποιας ορθολογικής πολιτικής. Η αστυνομία προσλαμβάνεται ως φορέας καταστολής, η δικαιοσύνη μετατρέπεται σε όπλο της εξουσίας, η ποινή σε εκδίκηση και η εκτέλεσή της σε ζήτημα διαχείρισης. Προκειμένου να σχεδιαστεί μία ορθολογική απόκριση στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας, οι τιμωρητικές στάσεις δεν μπορούν να ερμηνεύονται μονομερώς και αποκλειστικά ως σύμπτωμα που προκύπτει από γενικότερα άγχη και ανησυχίες κοινωνικών μεταβολών. Στους παράγοντες που τις διαμορφώνουν πρέπει να συνυπολογίζονται και καθημερινά ζητήματα, όπως ο φόβος του εγκλήματος, η θυματοποίηση και η πρόσληψη των επιπέδων εγκληματικότητας. Η ορθή αντεγκληματική πολιτική αφορά την αντίδραση που δεν υπακούει σε τυφλούς συγκινησιακούς μηχανισμούς και δεν εκδηλώνεται αποκλειστικά με τη χρήση δύναμης, αλλά αρχίζει να σχεδιάζεται ορθολογικά και σε ανεκτά όρια, ως δράση προσανατολισμένη σε συγκεκριμένους στόχους (Δασκαλάκης, 1985:21). Μέσω της επιστήμης και των εμπειρογνομόνων του ποινικού πεδίου, η αναζήτηση των καλύτερων δυνατών λύσεων στα προβλήματα που θέτει το εγκληματικό φαινόμενο οργανώνονται ορθολογικά, με αντικειμενικά κριτήρια και ερευνητικά δεδομένα, και πάντα με βασικό κριτήριο την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στη χάραξη στρατηγικών και μέτρων αντεγκληματικής πολιτικής. Οι προρρηθείσες οριοθετήσεις αναδεικνύουν τη σημαντικότητα του ορθού σχεδιασμού της αντεγκληματικής πολιτικής σύμφωνα με τα δεδομένα των εμπειρικών ερευνών και τα επιστημονικά πορίσματα.

Το κράτος, στο πλαίσιο της θεώρησης του “κοινωνικού συμβολαίου”, μπορεί να κατέχει το μονοπώλιο της επιβολής της τιμωρίας, όμως η δυναμική της πλειονότητας των μελών της κοινωνίας είναι αυτή που θα παρέχει στο κράτος την κοινωνική υποστήριξη και τη νομιμότητα στην εξουσία, προκειμένου να επεμβαίνει και να επιβάλλει την τιμωρία. Οι περισσότερες σύγχρονες δυτικού τύπου κοινωνίες παρουσιάζονται εντόνως διαφοροποιημένες στο εσωτερικό τους και απαρτίζονται από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες, των οποίων οι νόρμες διακρίνονται από πολλές αντιθέσεις και συγκρουόμενα συμφέροντα. Απόρροια αυτών είναι οι νόμοι να μην έχουν ουσιαστική νομιμοποίηση, να μην αποτελούν συλλογική συνείδηση και να παρουσιάζονται συγκρούσεις. Βασικότερο πεδίο ανταγωνισμού για τη βελτιστοποίηση των όρων της κοινωνικής τους ζωής και της διεκδίκησης των δικαιωμάτων τους αποτελεί η νομοθετική διαδικασία και η εφαρμογή πολιτικών, οι οποίες μετριάζουν τις συγκρούσεις και παραθέτουν τις κοινές αξίες του κοινωνικού συνόλου, επιτυγχάνοντας τη συναίνεση σε μια ετερογενή κοινωνία. Για την επίτευξη της διασφάλισης της συναίνεσης και τη διατήρηση της εξουσίας μέσα στο κοινωνικό σώμα, πρωταγωνιστικό ρόλο φαίνεται να παίζει και ο κοινωνικός έλεγχος, με πολυμορφικές τεχνικές και ποινικές στρατηγικές. Μέσα από την έννοια της οντολογικής ανασφάλειας, η τιμωρία φαίνεται να συμβολοποιείται, ως ένας πραγματικός αλλά και φαντασιακός όρος επανάκτησης του ελέγχου, για τη μείωση του αισθήματος φόβου και ανασφάλειας που απορρέει από το εγκληματικό φαινόμενο και συνδέεται άμεσα με την κοινωνική ευταξία. Οι παράγοντες που υπεισέρχονται στη δημιουργία φόβου του εγκλήματος, εντοπίζονται σε συγκεκριμένα ζητήματα καθημερινής εγκληματικότητας, τα οποία εκλαμβάνονται ως άμεσες απειλές από τους πολίτες και τους προκαλούν φόβο και ανησυχία. Κάτω απ’ αυτό το πρίσμα, ο ρόλος της κοσμοθεωρίας δεν φαίνεται να είναι σημαντικός και οι στάσεις και αντιλήψεις τους σχετικά με την αυστηροποίηση των ποινικών κυρώσεων συνδέονται με την προϋπάρχουσα άμεση ή έμμεση εμπειρία τους και την πρόσληψη της διακινδύνευσής τους.

Σύνθετα ζητήματα ανακύπτουν στη διαχείριση της έννοιας της τιμωρητικότητας του κοινού στο πλαίσιο εμπειρικής διερεύνησης λόγω της ποικιλομορφίας των παραγόντων που συντελούν στη διαμόρφωση των στάσεων. Οι στάσεις για την τιμωρία δεν εξαρτώνται μόνο από τη μέθοδο έρευνας που χρησιμοποιείται, αλλά και από τους δημογραφικούς παράγοντες, την προσωπικότητα, τη γνώση και τον βαθμό πληροφόρησης των ερωτηθέντων σχετικά με το είδος των σχετικών αδικημάτων κ.λπ. Μέσα από έρευνες τιμωρητικών στάσεων γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι ομάδες

πληθυσμού με διαφορετικά ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, διαφοροποιούν τις απαντήσεις τους και αποδίδουν διαφορετικό περιεχόμενο στην έννοια της τιμωρητικότητας και τους εξηγητικούς της παράγοντες (Ζαραφονίτου, 2011β:1835). Τα ερευνητικά ευρήματα συνήθως παρουσιάζουν τα τιμωρητικά αιτήματα των πολιτών να εδράζονται, εν μέρει σε θέματα που άπτονται με στερεοτυπικές και ηθικού προσανατολισμού στάσεις και εν μέρει, με το έγκλημα καθεαυτό. Κάποιες φορές τα δεδομένα των ερευνών, όμως, δείχνουν ότι τα αιτήματα των πολιτών για αυστηροποίηση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, ικανοποιούνται και αναπαράγονται επί τη βάση προκαταλήψεων και συμβολοποιημένων προβολών του ατόμου και όχι στην κατεύθυνση της ουσιαστικής και ορθολογικής αντιμετώπισης του εγκληματικού ζητήματος. Για παράδειγμα, έχει παρατηρηθεί στη χώρα μας το παράδοξο, οι τιμωρητικές στάσεις να είναι υψηλότερες σε κωμοπόλεις και χωριά που, συγκριτικά με τις μεγάλες πόλεις, η εγκληματικότητα δεν είναι τόσο υψηλή, καθώς επίσης σε περιοχές που οι δείκτες εγκληματικότητας παρουσιάζουν μείωση οι πολίτες, εν αντιθέσει, τείνουν να προσλαμβάνουν ότι η εγκληματικότητα αυξάνει. Γίνεται σαφές ότι για μια ορθή αντεγκληματική πολιτική δεν είναι αρκετή η αυστηροποίηση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και η ενίσχυση της αντικειμενικής τιμωρητικότητας, αλλά κρίνεται αναγκαία και η διάγνωση και ανάλυση των παραγόντων που εξηγούν την υποκειμενική τιμωρητικότητα.

Μπορεί τα πεδία στα οποία εμφανίζεται η τιμωρητικότητα, ατομικό, νομοθετικό και δικαστικό, να μοιράζονται πολυάριθμες συνδέσεις και διαδραστικές σχέσεις μεταξύ τους, παρόλα αυτά όμως δεν είναι δυνατό να εξαχθούν γενικά συμπεράσματα από τα μεμονωμένα χαρακτηριστικά του κάθε επιπέδου. Επομένως, μια αυξανόμενη τάση τιμωρίας π.χ. σε επίπεδο νομοθεσίας, δεν σημαίνει απαραίτητα ότι ο πληθυσμός έχει γίνει πιο τιμωρητικός, ή το αντίστροφο. Στο εμπειρικό πεδίο, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι έρευνες που συμπεριλαμβάνουν σε ένα ερωτηματολόγιο πολλές και διαφορετικές κατηγορίες ποινικοποιημένων συμπεριφορών, με επιλογή απαντήσεων μεγάλης έκτασης για το είδος και το εύρος της επιθυμητής ποινής, με σφαιρική γνώση των συμμετεχόντων για τις πραγματικές διαστάσεις του φαινομένου και τις προβλεπόμενες ποινές για τα υπό εξέταση αδικήματα. Το κοινό προκύπτει κάποιες φορές να είναι τιμωρητικό απέναντι στο έγκλημα, αλλά η στάση αυτή δεν λαμβάνεται ως οριζόντια και καθολική. Οι ερωτώμενοι στους οποίους παρέχεται ένα επαρκές σύνολο πληροφοριών και δυνατότητα επιλογής εναλλακτικών απαντήσεων, φαίνεται να επιλέγουν προοδευτικές ή περισσότερο ήπιες επιλογές. Η αυστηρή μορφή ποινικής

μεταχείρισης μέσα από τις έρευνες συνδέθηκε με την “εγκληματικότητα του δρόμου”, όπως είναι οι κλοπές, οι βανδαλισμοί, οι διαρρήξεις, οι ληστείες αλλά και οι βιασμοί, δηλαδή μορφές εγκλημάτων που συγκαταλέγονται μεταξύ των λόγων που προξενούν τον φόβο του εγκλήματος. Το είδος της εγκληματικής πράξης και η κατάταξη των δραστών σε βίαιους και μη βίαιους (π.χ. λευκού κολλάρου) αποτελούν σημαντικούς παράγοντες καταγραφής υψηλότερων ή χαμηλότερων τιμωρητικών στάσεων. Άτυπη και επίσημη κοινωνική αντίδραση, όταν πρόκειται για βίαια και ειδικά εγκλήματα (λ.χ. σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκου), ευθυγραμμίζονται σιωπηρά για την αυστηρότερη αντιμετώπιση του δράστη σε ποινικούς όρους, χωρίς καμία ευαισθησία στα κατοχυρωμένα δικαιώματα και τις ελευθερίες του δράστη. Μέσα από νομότυπες διαδικασίες ικανοποιείται το λαϊκό περί δικαίου αίσθημα και εκτονώνεται η έκφραση των τιμωρητικών συναισθημάτων, ενώ συντηρείται παράλληλα η κοινωνική συνοχή και η εμπιστοσύνη στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Στις περιπτώσεις εγκλημάτων με ιδεολογικό πρόσημο δεν παρατηρείται αυτή η “αυτόματη” συναίνεση αφού οι ετερογενείς πληθυσμοί των σύγχρονων κοινωνιών δεν μοιράζονται τα ίδια αξιακά πρότυπα και δεν έχουν τις ίδιες ιδεολογικές καταβολές. Οι τιμωρητικές στάσεις δεν απαιτείται ότι πρέπει να εμφανίζονται με την ίδια ένταση σε όλες τις ποινικοποιημένες συμπεριφορές, αλλά διαμορφώνονται διαφορετικά στις κατηγορίες και τα είδη των εγκλημάτων. Η απόσταση που καταγράφεται στις τιμωρητικές στάσεις μεταξύ κατηγοριών εγκλημάτων όπως σεξουαλικά εγκλήματα σε ανήλικους, κακοποίηση ζώων, ενδοοικογενειακή βία, μόλυνση του περιβάλλοντος, και άλλων, το πιθανότερο να είναι αρκετά σημαντική.

Συγκεκριμένα τα πορίσματα της ερευνητικής εμπειρίας, κεντρικό συμπέρασμα είναι πως οι διαστάσεις της υποκειμενικής τιμωρητικότητας συναρτώνται τόσο με τη σχετική με το εγκληματικό φαινόμενο εμπειρία όσο και με το αξιολογικό πλαίσιο, στάσεις και αξίες που βρίσκονται πέραν του εγκλήματος και οι οποίες σχετίζονται, τόσο με το γενικότερο ιδεολογικό προσανατολισμό του ατόμου στην κοινωνία και τις κοινωνικές αξίες που έχει ενστερνιστεί, όσο και με τη συγκεκριμένη ιστορική και κοινωνική περίοδο. Ανάλογα την περίπτωση, η σχέση ανασφάλειας – τιμωρητικότητας νοηματοδοτείται διαφορετικά. Στην πρώτη περίπτωση, πρωταρχικούς και κυριότερους στόχους αποτελούν η μείωση της εγκληματικότητας και η ελαχιστοποίηση της πιθανότητας θυματοποίησης και ως εκ τούτου η τιμωρητικότητα συνδέεται με την ανασφάλεια και την ανεύρεση θεσμικών απαντήσεων που θα δείξουν αποτελέσματα στα προβλήματα της καθημερινότητας. Στη δεύτερη περίπτωση, το ζητούμενο είναι

επαναφορά της κοινωνικής ισορροπίας και η ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής που επηρεάστηκαν από το έγκλημα και ως εκ τούτου η τιμωρητικότητα συνδέεται με την εκδικητική ανταπόδοση του κακού που προξένησε ο δράστης. Σε αυτή την περίπτωση, ο φόβος και η ανασφάλεια γύρω από το εγκληματικό φαινόμενο και τις διαστάσεις του δεν αποτελεί κυρίαρχο εξηγητικό παράγοντα της τιμωρητικότητας και παραχωρεί τον ρόλο αυτό στις γενικότερες στάσεις ζωής και την κοσμοθεωρία των πολιτών (Ζαραφονίτου, 2011β:1836).

Με την υποχώρηση του κυριαρχικού ρόλου της παράδοσης οι κοινωνικοί θεσμοί προσλαμβάνονται ως επισφαλείς και οι πλέον ασφαλείς τόποι μέσα σε ένα ανασφαλές περιβάλλον λογίζονται η θρησκεία, η φυλή, η κοινωνική τάξη, το φύλο, μεταξύ άλλων και αποτελούν τους λόγους της δυσκολίας συμπερίληψης και της μη χάραξης φιλελεύθερων πολιτικών. Στην τιμωρητικότητα συνεισφέρει και ένας εγγενής, κατά μια έννοια, κοινωνικού χαρακτήρα συντηρητικός προσανατολισμός του ατόμου, που όμως δεν σχετίζεται με τα καθημερινά ζητήματα της εγκληματικότητας, παρά μόνο με αφηρημένα, όπως η θανατική ποινή, που συνεχίζουν να επηρεάζουν τις στάσεις του κοινού σε ιδεολογική βάση. Η τιμωρητικότητα του κοινού που πηγάζει κυρίως από το συντηρητικό του προσανατολισμό, ως ίδιον της προσωπικότητας, θεωρείται δομικό χαρακτηριστικό του ατόμου, εφόσον συνιστά τη βάση μιας ευρύτερης τοποθέτησής του στον κόσμο και, επομένως, λιγότερη ευμετάβλητη και υποκείμενη σε αλλαγές και μη συναρτώμενη με ποιοτικές ή ποσοτικές διακυμάνσεις του εγκληματικού ζητήματος, στο χώρο και τον χρόνο. Βάσει των ανωτέρω, η συνάρτηση της τιμωρητικότητας με παράγοντες που σχετίζονται με το έγκλημα, στο πλαίσιο μιας άμεσης και προφανούς συνάρτησης με την εργαλειακή θεωρητική προσέγγιση, καθίσταται ασθενέστερη έναντι της συμβολικής θεωρητικής προσέγγισης.

Οι δράσεις των κοινωνικών κινημάτων φαίνεται να ενισχύουν σε πολλές περιπτώσεις τις νέο-τιμωρητικές τάσεις. Ως εκφραστές και ταυτόχρονα παράγοντες κοινωνικής μεταβολής, μέσα από τη διάδρασή τους με τις ευρύτερες κοινωνικές δομές, νοηματοδοτούν και οριοθετούν εκ νέου τις καταστάσεις επηρεάζοντας τη διαδικασία δημιουργίας ποινικών διατάξεων, γεγονός που ενισχύει το επιχείρημα ότι το έγκλημα είναι μια κοινωνικά κατασκευασμένη έννοια που συνιστά πολιτικό ζήτημα και απορρέει από τις εκάστοτε κοινωνικές συγκρούσεις. Οι ιδεολογικές καταβολές των συλλογικών αυτών ομάδων και η ρητορική ηθικών σταυροφοριών για αυξημένο προστατευτισμό ανίσχυρων κοινωνικών ομάδων, είναι πολύ πιθανό να οδηγεί το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης στην αυστηροποίηση της νομοθεσίας, στην

αύξηση της καταστολής και σε έναν πληθωρισμό ποινικών διατάξεων εγκληματοποίησης και ποινικοποίησης νέων συμπεριφορών. Οι διεκδικήσεις των κοινωνικών οργανώσεων δεν απαιτείται να έρθουν σε πλήρη ρήξη με τους πολιτικούς θεσμούς, κυβέρνηση και αντιπολίτευση, δεδομένου ότι η αναγνώριση των αιτημάτων τους προϋποθέτει την υποστήριξη από αυτούς. Λίγο πριν ή μετά τις εκλογές, που η πολιτική συγκυρία ευνοεί, πραγματοποιούνται συνήθως νέες νομοθετικές ρυθμίσεις και σημαντικές τροποποιήσεις στον Ποινικό Κώδικα και Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Ακόμα και όταν δεν επιτυγχάνουν την αυστηροποίηση των ποινικών κυρώσεων προετοιμάζουν την πίεση που θα ασκηθεί στην επόμενη ευνοϊκή συγκυρία. Η πολιτεία προκειμένου να φαίνεται ότι συμπλέει με τα αιτήματα των συλλογικών αυτών ομάδων υιοθετεί κάποια από αυτά στο επίσημο πολιτικό χαρτοφυλάκιο των θεμάτων της. Βέβαια, χαρακτηριστικό των προωθούμενων νομοθετικών ρυθμίσεων δύναται να αποτελεί και η επιλεκτικότητα του νομοθέτη σε εκείνες τις ποινικές ρυθμίσεις που δεν πλήττουν τα συμφέροντα των ισχυρών ομάδων και δεν αμφισβητούν τα θεμέλια του ποινικού δικαίου. Εξετάζοντας το νομοθετικό πλαίσιο κάποιων ειδικότερων εγκλημάτων που ήταν προϊόν πίεσης συλλογικών ομάδων, όπως αυτά περιγράφονται σε προηγούμενο κεφάλαιο, οι νέο-τιμωρητικές τάσεις που αποτυπώνονται με τροποποιήσεις παλαιών και τη δημοσίευση νέων νομοθετημάτων δεν εμφανίζεται να στηρίζονται αποκλειστικά σε ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα επιστημονικών μελετών που να δικαιολογούν αυτή την εξέλιξη των ποινών, αλλά και σε λόγους ιδεολογικούς, στην προσπάθεια να επικρατήσει η μία άποψη πάνω από την άλλη. Εάν το επιθυμητό αποτέλεσμα ήταν η μείωση των εγκλημάτων, αυτό ίσως να μην επιτεύχθηκε, αλλά θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι η παιδευτική λειτουργία (educational function) της ποινής, που επιτελείται, αποτελεί έναν επιπλέον στόχο (Φαρσεδάκης, 2005:19), που αποβλέπει στην καλλιέργεια μιας συλλογικής συνείδησης σε μια κοινωνία, ειδικά για εγκληματικές πράξεις που ποινικοποιήθηκαν σχετικά πρόσφατα (π.χ. κακοποίηση ζώων). Οι αυστηρές ποινές που προβλέπονται για τα αδικήματα που παρατέθηκαν, εκτός από τον εκφοβισμό του κοινού και την αποτροπή μελλοντικών ανάλογων εγκληματικών πράξεων, εμπεριέχουν και έναν παιδαγωγικό χαρακτήρα. Τα παραδείγματα των εγκλημάτων που επιλέχθηκαν συνδέονται με μια αυξημένη τιμωρητικότητα, η οποία παρουσιάζεται ως αναγκαία λύση ακριβώς γιατί δεν έχει παγιωθεί μια συλλογική συνείδηση και δεν υπάρχει η ανάλογη κουλτούρα στην ελληνική κοινωνία. Ο ρόλος του νομοθέτη σε περιπτώσεις ανάδειξης νέων έννομων αγαθών (όπως η ευζωία των ζώων) είναι να βρίσκεται ένα βήμα μπροστά από την

κοινωνία διαμορφώνοντας το νομοθετικό πλαίσιο που θα διαπαιδαγωγήσει κατά μία έννοια το κοινό, θα υποδείξει την ορθή συμπεριφορά και θα αποτελέσει κριτήριο αξιολόγησης των ανθρωπίνων πράξεων (Λαμπροπούλου, 1994:46). Υπό αυτό το πρίσμα η ποινικοποίηση και εγκληματοποίηση νέων συμπεριφορών και η εντατικοποίηση και αυστηροποίηση των υφιστάμενων κυρώσεων είναι μορφές τιμωρητικότητας χρήσιμες για την εξισορρόπηση της κοινωνίας. Από μια άλλη σκοπιά και όσο αφορά εγκλήματα όπως είναι η ενδοοικογενειακή βία και οι “γυναικοκτονίες”, αυτά συνδέονται στενά με ιδεολογικές συνιστώσες και ρεύματα που σε συνδυασμό με την πολιτισμική ανάμειξη και την ετερογένεια κλονίζουν βαθιά τα μέλη της κοινωνίας και δημιουργούν πολλές αντιδράσεις. Μέχρι να ισορροπήσει η διαρρηγμένη κοινωνική συνοχή από τέτοιου είδους πράξεις, το ευρύ κοινό φαίνεται να ζητά την τιμωρητικότητα ως μέτρο ανάσχεσης της εγκληματικότητας, το οποίο όμως πολλές φορές αποβαίνει ατελέσφορο, αφού εντάσσονται ήδη σε κατηγορίες εγκλημάτων στις οποίες αντιστοιχούν οι βαρύτερες ποινές.

Τα κοινωνικά κινήματα αφυπνίζουν την κοινή γνώμη και παρεμβαίνουν στα κέντρα λήψης αποφάσεων συμβάλλοντας ουσιαστικά στην αλλαγή του κυρίαρχου πολιτισμικού πλαισίου και στην αναθεώρηση στάσεων και συμπεριφορών των πολιτών. Στο ποινικό πεδίο έχουν συμβάλει στην απεγκληματοποίηση συμπεριφορών όπως η μοιχεία και η άμβλωση, ενώ παράλληλα οδήγησαν σε αυστηρότερες ποινικές ρυθμίσεις για εγκλήματα βιασμού και σεξουαλικής παρενόχλησης. Βλέπουμε ότι κινήματα με διαφορετικές ιδεολογικές αφετηρίες ασκούν, μεν, κριτική για τις εξοντωτικές ποινές που προσβάλλουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και από την άλλη, δε, για άλλες μορφές αδικημάτων επιζητούν την αυστηροποίηση. Η υποχώρηση της επιρροής των επιστημονικών δεδομένων και η προτεραιοποίηση των κοινωνικών κινήματων ή του κοινού (μέσω κοινωνικής πίεσης ή δημοψηφίσματος) στις διαδικασίες νομοθέτησης το πιθανότερο είναι να έχουν ως αποτέλεσμα την αυστηροποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής. Η απουσία όμως της διάστασης των υψηλών δεικτών εγκληματικότητας ως παράγοντα διαμόρφωσης των στάσεων των πολιτών και της αντεγκληματικής πολιτικής κατ’ επέκταση καταδεικνύει ότι οι στάσεις αυτές είναι, κυρίως, παράλογες και εκδικητικές, και συνεπώς μιλάμε για την εγκαθίδρυση μιας κυρίαρχης ιδεολογίας που νομιμοποιεί την αυστηροποίηση των τιμωριών και την επέκταση του κοινωνικού ελέγχου.

Είναι γεγονός ότι στη σύγχρονη εποχή επικρατεί ένα ξεκάθαρα λαϊκιστικό ρεύμα στην ποινική πολιτική που διεκδικεί τη λαϊκή εξουσία χωρίς να ζητά, ούτε να

υπολογίζει τη γνώμη των εμπειρογνομόνων. Η προτεραιότητα δίνεται στην έκφραση του δημοσίου αισθήματος και τα αιτήματα των κοινωνικών κινημάτων, έναντι στη σημασία της επιστημονικής έρευνας που ολοένα υποβαθμίζεται. Οι νομοθετικές διατάξεις προς την κατεύθυνση της αυστηροποίησης των ποινών δεν προέρχονται από ουσιαστική μελέτη των φαινομένων, κάτι στο οποίο συνηγορεί και η ανεπάρκεια (ή απουσία) ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων της σχετικής εγκληματικότητας, ειδικά στη χώρα μας. Δικαιολογημένα δημιουργείται η εντύπωση ότι πρόκειται για νομοθεσία αποσπασματική και προσανατολισμένη στις εφήμερες ανάγκες της πολιτικής επικαιρότητας της εποχής και της πολιτικής συμφερόντων. Ο πολιτικός λόγος υπεισέρχεται να καλύψει την αδυναμία του κράτους άσκησης μιας ορθολογικής αντεγκληματικής πολιτικής και αναλαμβάνει να ικανοποιήσει τα αιτήματα του κοινού. Η συναισθηματική φόρτιση, όχι μόνο είναι επιθυμητή από το πολιτικό σύστημα, αλλά προάγεται, προκειμένου να καλυφθεί η ανορθολογική διαχείριση σημαντικών κοινωνικών ζητημάτων. Το πολιτικό ενδιαφέρον στρέφεται συνήθως με περισσότερη ευκολία στην υλοποίηση μέτρων που, χωρίς ιδιαίτερη επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού θα δείξουν άμεσα και εντός του χρόνου κυβέρνηση κάποιο αποτέλεσμα, έστω και προσωρινό και με περισσότερη δυσκολία προσανατολιζεται σε εύρεση μακροπρόθεσμων λύσεων που απαιτούν υψηλούς προϋπολογισμούς και οι καρποί τους γίνονται αντιληπτοί μετά από ικανό χρονικό διάστημα. Οι πολιτικοί δρουν εντός του χρονικού ορίζοντα που καθορίζεται από τον εκλογικό ανταγωνισμό και η δράση τους στηρίζεται πρωτίστως στη σφιγγομέτρηση της κοινής γνώμης, στην τακτική της αντιπολίτευσης και στις πολιτικές τους αξίες και δευτερευόντως στην κτηθείσα εμπειρία και τα λεπτομερή ερευνητικά ευρήματα. Η αντεγκληματική πολιτική ανατίθεται όλο και λιγότερο σε επαγγελματίες ειδικούς και έχει γίνει σημαντικό ζήτημα στον εκλογικό ανταγωνισμό, με τη δημόσια γνώμη να βρίσκεται πάνω από τις απόψεις των ειδικών και τα στοιχεία της έρευνας. Οι πολιτικές δεσμεύσεις τείνουν να λαμβάνονται κατόπιν εκτίμησης τυχόν πολιτικού πλεονεκτήματος και δημοτικότητας. Η πολιτικοποίηση των ζητημάτων του εγκληματικού φαινομένου αποτελεί σημείο πώλωσης κατά τις διαδικασίες χάραξης και εφαρμογής της αντεγκληματικής πολιτικής, ενώ ο λαϊκισμός λειτουργεί με πολύ διαφορετικό τρόπο, αναζητώντας μόνο εύκολο κοινό. Η ποινική πολιτική υφίσταται σημαντικές επιρροές λαϊκιστικής τιμωρητικότητας, που προκύπτουν από το ανικανοποίητο του κοινού και υπερκαλύπτουν τη φωνή των ειδικών και των επαγγελματιών του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης, αφού είναι δυνατόν να αγνοηθούν μόνο μερικώς. Το

ευρύ κοινό, όχι μόνο φαίνεται να μην αντιδρά αρνητικά σε νέο-τιμωρητικά μέτρα αντεγκληματικής πολιτικής, αλλά εκφράζει ανοιχτά πλέον την επιθυμία του για την επιβολή αυστηρότερων ποινών, θεωρώντας ότι αποτελούν αποτελεσματικές ποινικές πολιτικές μείωσης του εγκληματικού φαινομένου. Η τελευταία τροποποίηση του Ποινικού Κώδικα ανέδειξε μία θεαματική αύξηση των ποινών και την απειλή της ισόβιας κάθειρξης ως μόνης ποινής για σημαντικό αριθμό εγκλημάτων. Είναι προφανές ότι υπερίσχυσαν οι απόψεις που βασίζονται στον ποινικό λαϊκισμό και την επιβολή συναφών απόψεων σχετικά με το αναγκαίο ύψος των ποινών, αγνοώντας ηθελημένα τις βασικές αρχές που διέπουν ένα σύγχρονο ποινικό δίκαιο.

Προσφάτως η χώρα μας υποχώρησε από την 70^η στην 108^η θέση από τις 180 χώρες διεθνώς που συμπεριλήφθηκαν στη λίστα της ανεξαρτησίας των Μ.Μ.Ε. και της ελευθερίας του Τύπου (Σταμούλη, 2022). Ο μέσος ενημερωμένος πολίτης, που διαβάζει τις εφημερίδες ή παρακολουθεί τις ειδήσεις στην τηλεόραση και το διαδίκτυο, θεωρεί δεδομένη τη νέο-τιμωρητικότητα της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής, με την οποία έχει εξοικειωθεί και την κατανοεί εύκολα, όπως όλα όσα συμβαίνουν στην καθημερινότητά του. Η διαμεσολάβηση των Μ.Μ.Ε. και των ψηφιακών κοινωνικών δικτύων διαμορφώνει τις στάσεις και τις αντιλήψεις του κοινού για όλα τα κοινωνικά φαινόμενα και κατευθύνουν την πολιτισμική καλλιέργεια του κοινωνικού συνόλου μέσα από τη μακρόχρονη διαμόρφωση πεποιθήσεων για τον κόσμο. Φαίνεται ότι όσοι πιστεύουν ότι η πληροφόρηση από τα Μ.Μ.Ε. είναι έγκυρη, εκδηλώνουν συχνότερα τιμωρητικές στάσεις, γεγονός το οποίο υποδηλώνει, εν μέρει, την έκταση της επίδρασης των μεροληπτικών και επιλεκτικών παρουσιάσεων στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων. Τα νοήματα των όσων μεταδίδουν τα Μ.Μ.Ε. για το εγκληματικό φαινόμενο, την ασφάλεια, τη δημόσια τάξη και τον κοινωνικό έλεγχο δεν είναι αθώα, ούτε και αχρωμάτιστα. Η πληροφόρηση για το έγκλημα διαμορφώνεται με εξωλογικά κριτήρια και ιδιοτελή σκοπιμότητα πέρα και έξω από τις επιστημονικές αναλύσεις. Παρατηρείται μια εμμονή σε μεμονωμένα εγκλήματα σωματικής και άμεσης βίας, ενώ υποσκελίζονται περιπτώσεις που αναφέρονται στη θυματοποίηση ειδικών ομάδων πληθυσμού (π.χ. ηλικιωμένοι, εκδιδόμενες γυναίκες), τα οποία θεωρούνται ως υποδεέστερα αδικήματα και έχουν άλλη απαξία στην αντίληψη της κοινής γνώμης. Με αυτόν τον τρόπο επιλογής δημοσιοποίησης αναλυτικών στοιχείων για συγκεκριμένα εγκλήματα, η ανομοιομορφία των στατιστικών στοιχείων και η υποτιθέμενη ένταση που φτάνουν στο κοινό είναι συστηματική. Αυτή η ανομοιομορφία είναι ακριβώς που προσανατολίζει την προσοχή σε συγκεκριμένες κατηγορίες

εγκλημάτων οι οποίες αποδίδονται σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού, ενώ αποτρέπει εμβασύνσεις που αφορούν εγκλήματα άλλων ομάδων, οι οποίες στερεοτυπικά δεν ταυτίζονται με το κοινωνικό στίγμα. Η συμβολική πραγματικότητα των αναπαραστάσεων των Μ.Μ.Ε. καλλιεργεί εγκληματικούς μύθους γύρω από τα προφίλ των εγκληματιών και ιδεολογικές εικόνες για το έγκλημα και την τιμωρία, προωθώντας μια κατασκευασμένη ανάγκη κοινωνικού ελέγχου για ηθική κάθαρση, ενώ δεν λείπουν και οι στρατευμένες έρευνες με τις οποίες μετριέται η ηθική κατάσταση της κοινωνίας. Η δευτερογενής εγκληματοποίηση διαμορφώνεται και επηρεάζεται από την εικόνα του εγκληματικού φαινομένου που επικοινωνείται, με συνέπεια να εκφράζεται θετικά με προτάσεις εγκληματοποίησης νέων προβληματικών καταστάσεων που δημιουργούν ανησυχία (Δημόπουλος, 1990:47).

Αν ο τρόπος ζωής, οι αξίες και τα μέσα επίτευξής τους, οι ιδέες και πρακτικές μιας κοινωνίας επηρεάζονται μονοδρομικά από τα Μ.Μ.Ε. τούτο σημαίνει ότι οι πολιτιστικοί κανόνες υποτάσσονται πλήρως στις αναπαραστάσεις και στις εικόνες των Μ.Μ.Ε. Δημοσιοποιούνται αυθαίρετοι αριθμοί που τεκμηριώνουν τους ασαφείς δημοσιογραφικούς ισχυρισμούς και πυροδοτούν ηθικούς πανικούς, ενώ ταυτόχρονα διαμορφώνουν πεποιθήσεις και αντιλήψεις φόβου του εγκλήματος. Οι αριθμοί αυτοί συχνά χρησιμοποιούνται με στενό πολιτικό ορίζοντα για να κατευθύνουν την κυβερνητική ατζέντα. Επιπλέον, η ανωνυμία που προσφέρει το διαδίκτυο επιτρέπει ευκολότερα την ανάπτυξη ηθικών πανικών και διαμόρφωση κλίματος ανθρωποφαγίας από εργολάβους ηθικής (moral entrepreneurs), ενώ οι τεχνικές “clickbait” προσελκύουν το κοινό, με τακτικές κυμάτων εγκληματικότητας έχοντας ως γνώμονα το κέρδος. Μέσα από υπεραπλουστεύσεις και βολικές συσχετίσεις, χωρίς καμία εργώδη επιστημονική ανάλυση επικρατεί στο ευρύ κοινό η ομογενοποίηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του εγκληματικού φαινομένου (Ζαραφωνίτου, 2015). Η υπερβολή με την οποία προβάλλονται τα γεγονότα προκαλούν αντίστοιχα υπερβολή και στις αντιδράσεις. Καμία επιστημονική μελέτη και κανένας ορθολογισμός δεν στηρίζει το αφήγημα της οριζόντιας αυστηροποίησης των ποινών.

Κάθε φορά που ένα έγκλημα επιλέγεται από τα Μ.Μ.Ε. πραγματοποιείται αναφορά μόνο στα σοκαριστικά γεγονότα που συγκλονίζουν την κοινή γνώμη και αμέσως μετά, όταν έχει δημιουργηθεί το κατάλληλο περιβάλλον, ξεκινά η ρητορική της αυστηροποίησης των ποινών. Μπορεί, όμως, για παράδειγμα, οι λαϊκές πολιτικές υποστήριξης ζώων συντροφιάς να βρίσκουν υποστηρικτές τις κοινωνικές ομάδες

ομοειδούς ιδεολογίας αλλά δεν λειτουργεί το ίδιο και με άλλους συμπολίτες μας που η κοσμοθεωρία τους διαφοροποιείται.

“Χαλκίδα: Στον εισαγγελέα ο 30χρονος που κλώτσησε το αδέσποτο γατάκι σε ψαροταβέρνα στην Αιδηψό” (thetoc.gr, 2022).

“Θεσσαλονίκη: Φυλάκιση με αναστολή σε 50χρονο που αποκεφάλισε περιστέρι – φυλάκιση 12 μηνών και χρηματική ποινή 5000€, με τριετή αναστολή” (naftempoiki, 2022).

“Θεσσαλονίκη: Δικογραφία σε βάρος 75χρονης που πέταξε χωρίς λόγο τη μαγκούρα της σε αδέσποτο σκύλο” (news247, 2022).

Κάτω από τους τίτλους των ειδήσεων, οι δημόσιες εκφραστικές δηλώσεις του Υπουργού Προστασίας του Πολίτη και οι εντολές για ταχεία επέμβαση των Αρχών προς εύρεση των δραστών και την επιβολή πολύ αυστηρών ποινών, δείχνουν την προσαρμογή της πολιτικής στους τίτλους των Μ.Μ.Ε., προς ικανοποίηση βεβαίως σημαντικού αριθμού ατόμων και συλλόγων που συμμετείχαν στη διαβούλευση του σχετικού νομοσχεδίου και πρόσφατου ν.4830/2021 (ΦΕΚ 169^Α) περί ευζωίας των ζώων. Γίνεται φανερό ότι ο στόχος είναι πολιτικός και επικοινωνιακός, άνευ ουσίας σε πολλές από τις περιπτώσεις συμπεριφορών που μέχρι πρόσφατα δεν αποτελούσαν ποινικά αδικήματα. Στις περιπτώσεις αδικημάτων με ιδεολογικό πρόσημο το κοινό περί δικαίου αίσθημα ίσως να μην είναι και τόσο κοινό:

“Ξεσπά η μάνα του Μαντή: «Ο Θεοδωρικάκος ασχολήθηκε με την γάτα, αλλά ο δολοφόνος του γιου μου είναι ελεύθερος»” (newsbreak, 2022).

Η μετάδοση εγκληματικών περιστατικών από τα Μ.Μ.Ε. μπορεί να μην έχει την ίδια επίδραση σε όλους τους αποδέκτες. Για κάποιους η ζήτηση για σκληρά μέτρα θα πέσει σε γόνιμο έδαφος, άλλοι θα δείξουν αδιαφορία, ανοχή ή αδικία και για άλλους μπορεί ακόμη και να οδηγήσει σε μείωση της τιμωρίας. Αυτό συμβαίνει γιατί σε επίπεδο στάσεων, η τιμωρία είναι μια πολύ περίπλοκη έννοια αφού δεν καταγράφονται ενιαίοι παράγοντες που να διαμορφώνουν μια συνεπή κατασκευή και γι’ αυτό το λόγο δεν υπάρχει τιμωρία αυτή καθαυτή, αλλά μόνο διαφορετικές πτυχές της που μπορεί να αποκτήσουν διαφορετική σημασία σε διαφορετικούς τομείς εγκλήματος. Η προσπάθεια της ερευνητικής αποτύπωσης των στάσεων των πολιτών απέναντι στο εγκληματικό φαινόμενο στην τιμωρία είναι ιδιαίτερα σημαντική, διότι επιτελούν

συγκεκριμένες κοινωνικές λειτουργίες και ενέχουν σημαντική πολιτική και πολιτισμική σημασία.

Μέσα από τις νέο-τιμωρητικές ποινικές ρυθμίσεις φαίνεται να αναβαθμίζεται η θέση των θυμάτων σε έναν πιο ενεργό ρόλο σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας και μέχρι τη δικαστική απόφαση. Προσφέρεται σε αυτά εμπειριστατωμένη ενημέρωση και υποστήριξη από ειδικούς. Το θύμα δεν επιστρέφει απλά για να ικανοποιηθεί αστικά και ποινικά αλλά αναλαμβάνει μια πιο παρεμβατική διάσταση. Αίσθηση προκαλούν συχνά οι εκφραστικές μαζικές κινητοποιήσεις ατόμων και οργανώσεων υπέρ του θύματος όταν αυτό ανήκει σε ευάλωτη/ειδική/ευπαθής κοινωνική ομάδα (π.χ. ανήλικος) ή κοινότητα συγκεκριμένης ιδεολογικής κουλτούρας και προσανατολισμού (π.χ. ΛΟΑΤΚΙ/LGBTI). Πρόσφατα παραδείγματα στη χώρα μας αποτελούν οι περιπτώσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης ανηλίκων από γνωστό σκηνοθέτη και η ανθρωποκτονία ως αποτέλεσμα σωματικών βλαβών ενός ομοφυλόφιλου ακτιβιστή στο κέντρο της Αθήνας. Οργανώσεις και κοινωνικά κινήματα από την πρώτη στιγμή πραγματοποίησαν δημόσιες διαμαρτυρίες για την επιβολή των αυστηρότερων ποινικών κυρώσεων στους δράστες, με συνεχή παρουσία ακόμα και έξω από το Δικαστήριο την ώρα της ακροαματικής διαδικασίας. Η κοινωνική πίεση είχε δημιουργήσει ένα πολύ φορτισμένο κλίμα, στο οποίο η δικαστική εξουσία πρωτόδικα δεν θα μπορούσε να κάνει πολύ διαφορετικά από το να κρίνει ένοχους με βαριές ποινές τους δράστες. Θα έλεγε κανείς ότι μιλάμε για άλλου είδους εξουσία όμοια με αυτή που το πλήθος στις αρένες της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας με την κατεύθυνση του αντίχειρά του αποφάσιζε για την τύχη της ζωής του μονομάχου.

Συχνά η προβολή του θύματος, όμως, στην πραγματικότητα καταλήγει ως υποτιθέμενη υποστήριξη, με σκοπό, πρωτίστως, την πολιτική και εμπορική εκμετάλλευση και λιγότερο την προώθηση των δικαιωμάτων του. Η καθαγιασμένη περσόνα του θύματος ή/και των οικογενειών τους τοποθετούνται από τους πολιτικούς και τα Μ.Μ.Ε. στην επικαιρότητα ως νέες διασημότητες και προσκαλούνται να δράσουν ως ακτιβιστές κινήματων θυμάτων. Η συμβολική φιγούρα του θύματος εντάσσεται στο “δημόσιο συμφέρον” που καθοδηγεί τη δίωξη και τις ποινικές πρωτοβουλίες. Υπό αυτή την έννοια το θύμα είναι ο εκπρόσωπος, του οποίου η εμπειρία θα χρησιμοποιηθεί για την ενίσχυση της συλλογικότητας.

Ωστόσο, η νέο-τιμωρητικότητα δεν μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτική του συνόλου των δυτικών κοινωνιών. Οι εξελίξεις αυτές εμφανίστηκαν σε ένα αρκετά μεγάλο τμήμα του δυτικού πολιτισμού και, παρ’ όλες τις εθνικές ιδιαιτερότητες, οι

τιμωρητικές τάσεις επηρέασαν άμεσα ή έμμεσα, τη χάραξη και την εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής και στον υπόλοιπο κόσμο, δεδομένου ότι η μεταφορά των πολιτικών, σε πραγματικό αλλά και σε συμβολικό επίπεδο από το ένα κράτος στο άλλο, αποτελεί μία πραγματικότητα. Καθίσταται, βέβαια, εξαιρετικά δύσκολο να αποδειχθεί το μέγεθος της έκτασης της νέας τιμωρητικότητας αφού η προβολή στο μακροεπίπεδο, σχετίζεται, κυρίως, με τις πολιτικές του αγγλοσαξονικού χώρου, με αποτέλεσμα να υποσκελίζονται διαφοροποιημένες τάσεις της αντεγκληματικής πολιτικής άλλων χωρών και το ειδικό να προσλαμβάνεται ως γενικό και από την άλλη πλευρά, προσεγγίζοντας το φαινόμενο στο μικροεπίπεδο παρουσιάζονται αρκετές διαφοροποιήσεις και καταγράφονται παράλληλα και μη τιμωρητικές δράσεις. Κάθε γενικόλογη αναφορά σε ένα κατά βάση και εκ προοιμίου τιμωρητικό κοινό, είτε από τα Μ.Μ.Ε. είτε από τους πολιτικούς λειτουργούς, είναι υπερβολική και αναπόδεικτη. Στην ουσία συνιστά κοινωνική κατασκευή που αναπαράγει τις συνέπειές της τόσο μέσα από έναν επεκτεινόμενο λαϊκισμό όσο και μέσα από τη χρησιμοποίησή της ως πολιτειακό άλλοθι για την αυστηροποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής και τη διεύρυνση του ελέγχου του συνόλου των πολιτών. Το ζήτημα της τιμωρητικότητας αποτελεί την αιτιολογική υποστηρικτική βάση μιας αντεγκληματικής πολιτικής συγκεκριμένης κατεύθυνσης η οποία τις περισσότερες φορές έχει καταλήξει άστοχη και αποτυχημένη. Στη σύγχρονη ιστορική χρονική στιγμή εμφανίζεται να συνυπάρχουν διαδικασίες πολιτισμού και “αποπολιτισμού” (decivilizing), ταυτόχρονα, στην ίδια κοινωνία. Έχουν καταγραφεί πολλές αντιρρήσεις σχετικά με την οριζόντια αποτίμηση της κοινωνικής αντίδρασης ως τιμωρητικής και αυστηρής. Αυτό ενισχύεται από το γεγονός ότι τις τελευταίες δεκαετίες στο Ηνωμένο Βασίλειο και στις Η.Π.Α. υπήρχε ένας μεγάλος αριθμός ατόμων που καταδικάστηκαν σε εναλλακτικές κυρώσεις που αυξάνονται παράλληλα με τον ρυθμό επιβολής της ποινής φυλάκισης. Η αμφιθυμία της κοινωνικής αντίδρασης, στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες, συνιστά ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της πολιτισμικής προσέγγισης της τιμωρίας, κάτι που είναι έκδηλο στις μεικτές τάσεις που παρατηρούνται, με την ταυτόχρονη χάραξη προγραμμάτων και άσκησης πολιτικών που αφορούν τόσο τιμωρητικές κατευθύνσεις, όσο και εναλλακτικές. Από τη μία, βρίσκουμε μία ανεξάντλητη λίστα νέο-τιμωρητικών μέτρων και συνεχή αυστηροποίηση του νομικού πλαισίου και από την άλλη συναντούμε τη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική και την αποκαταστατική δικαιοσύνη. Οι εναλλακτικές, συμμετοχικού χαρακτήρα δράσεις της αντεγκληματικής πολιτικής, προϋποθέτουν και εμπεδώνουν παράλληλα, την υπευθυνοποίηση των πολιτών,

κάνοντας κατανοητό ότι η παραβατικότητα αφορά όλους τόσο ως προς τη γένεση όσο και ως προς την αντιμετώπισή της. Βασίστηκε στην ιδέα ότι οι απαντήσεις στο εγκληματικό φαινόμενο δεν αποτελούν μονοπώλιο του κράτους, αλλά υπόθεση ολόκληρου του κοινωνικού σώματος και διεταιρικότητας (Delmas-Marty, 1983:14 · Ζαραφωνίτου, 2008:13).

Έχει δημιουργηθεί, ίσως, μια μονόπλευρη και υπερβολική εστίαση στην τιμωρητικότητα που μειώνει την ανάπτυξη μιας προοδευτικής αντίληψης για την αντιμετώπιση του εγκλήματος, στη σύγχρονη εποχή. Οι προβληματισμοί που εγείρονται με την τιμωρητικότητα του κοινού είναι ότι ανατρέπει τις προοπτικές για ανάπτυξη ηπιότερων εναλλακτικών ποινών και συμβάλλει στην εμφάνιση επιφυλακτικών στάσεων απέναντι σε νεωτερικές μορφές συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής (όπως ο θεσμός των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης της Παραβατικότητας/Εγκληματικότητας¹⁸) και αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Για το ευρύ κοινό κάθε ποινή που δεν οδηγεί στη φυλακή δεν θεωρείται ποινή. Η εξίσωση μεταξύ τιμώρησης και φυλάκισης για πολλούς είναι τόσο ισχυρή ώστε το να παραμείνει ο παραβάτης στην κοινότητα είναι σαν να έχει αφεθεί ελεύθερος. Η τιμωρητικότητα του κοινού αποτελεί τροχοπέδη στην εφαρμογή εναλλακτικών μορφών αντιμετώπισης του εγκλήματος μειωμένου στιγματισμού και επιεικέστερου χαρακτήρα, τις οποίες δυσκολεύονται να εμπιστευτούν οι πολίτες, ενώ ακόμα και η πολιτεία δεν τις υιοθετεί εμπράκτως στην επίσημη ατζέντα της. Υπό αυτή την έννοια οι στάσεις του κοινού λαμβάνουν θέση ανασταλτικού παράγοντα για την περαιτέρω αποδοχή τέτοιου είδους μέτρων και μπορεί να οδηγήσουν ακόμα και στην κατ' ουσίαν μη εφαρμογή τους.

Παρ' όλες τις προσπάθειες να είναι η τιμωρία μια διαδικασια ορθολογική και χωρίς πάθος, τα τιμωρητικά συναισθήματα και η παθιασμένη αντίδραση συνεχίζουν να αποτελούν τη βάση της κοινωνικής απάντησης στο έγκλημα για την προστασία των ηθικών αξιών και της συλλογικής συνείδησης. Σε πολλές χώρες, αλλά και στην Ελλάδα είναι συχνό το φαινόμενο να ποδηγετούνται τα πορίσματα της επιστήμης και να οριοθετείται το πλαίσιο στο οποίο της επιβάλλεται να κινείται. Η δημαγωγία και ο λαϊκισμός της πολιτικής αξιοποιεί τα συμπεράσματα της επιστήμης μόνο όταν αυτά συμπίπτουν με τους προκαθορισμένους πολιτικούς στόχους. Μια ορθή πολιτική για το

¹⁸ Βλ. Ζαραφωνίτου, Χ. (2011). Τοπική κοινωνία και αντεγκληματική πολιτική. Όροι και προϋποθέσεις της συμμετοχής των πολιτών στις κοινοτικές μορφές πρόληψης της εγκληματικότητας. Στο Ε. Φασούλα & Φ. Μηλιώνη (Επιμ.), *Κοινωνία, Έγκλημα, Εθελοντισμός*, τ.25, 45-61. Αθήνα: Σάκκουλα · Ζαραφωνίτου, Χ. (2003). *Πρόληψη της Εγκληματικότητας σε Τοπικό Επίπεδο. Οι σύγχρονες τάσεις της εγκληματολογικής έρευνας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

ποινικοκατασταλτικό σύστημα οφείλει να σταθεί απέναντι στον ποινικό λαϊκισμό και να αναδείξει την πολιτική οικονομία του εγκλήματος και του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης, ως αντιπρόταση στη νεοφιλελεύθερη διαχειριστική αντίληψη για το έγκλημα. Δεν έχει αλλάξει μόνο το έγκλημα. Η κοινωνία έχει, επίσης, αλλάξει, και αυτός ο μετασχηματισμός έχει αναδιαμορφώσει την εγκληματολογική σκέψη, τη δημόσια πολιτική και την πολιτιστική έννοια του εγκλήματος και των εγκληματιών. Η επανατοποθέτηση θεμελιωδών ζητημάτων όπως τι είναι έγκλημα, πως κατασκευάζεται, ποιες πρέπει να είναι οι απαντήσεις κ.λπ., είναι ανάγκη να διαμορφωθεί επί μιας νέας βάσης κοινωνικής συναίνεσης στους νόμους και τους θεσμούς και ενός κράτους εγγυητή των δικαιωμάτων και εκφραστή της κοινωνίας. Στην κατεύθυνση ενός τέτοιου διαλόγου έχουν θέση πολιτικές που θα αποκαταστήσουν τη νομιμότητα στα σημεία που αυτή έχει διαρραγεί και θα προωθήσουν τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα της αντεγκληματικής πολιτικής.

Συμπερασματικά μπορούμε να συνοψίσουμε ότι οι τιμωρητικές στάσεις του κοινού συναρτώνται συνδυαστικά με τα προβλήματα, την έξαρση της εγκληματικότητας και τις νέες μορφές εγκλημάτων, και συγχρόνως με παράγοντες ιδεολογικούς και αξιακά πρότυπα, που βρίσκονται έξω και πέραν του εγκληματικού ζητήματος, που δύσκολα μεταβάλλονται και συμπεριλαμβάνουν μεταβλητές που ερμηνεύουν κοινωνικές στάσεις και πολιτισμικές αναπαραστάσεις των κοινωνικών μεταβολών και της αβεβαιότητας της ύστερης νεωτερικότητας. Η ολιστική αποσαφήνιση της έννοιας της τιμωρητικότητας του κοινού και των παραγόντων της είναι αναγκαία για τη χάραξη ορθολογικής αντεγκληματικής πολιτικής που οφείλει να ασκείται πέραν της επέκτασης της ποινικής καταστολής και της συνεχώς αναβαθμιζόμενης επιτήρησης, οι οποίες δικαιολογούνται ανορθόδοξα, παράδοξα και λαϊκιστικά ως απαίτηση των μελών της κοινωνίας. Υπάρχουν πολλές φωνές επιστημόνων και ειδικών της ποινικής δικαιοσύνης που συνηγορούν ότι η αυστηροποίηση της ποινικής νομοθεσίας δεν συνδέεται επιστημονικά με τη μείωση της εγκληματικότητας. Η ανταποδοτική και αντεκδικητική δικαιοσύνη δεν μπορεί να έχει θέση σε μια δικαιοκρατούμενη κοινωνία. Από πλευράς επιτέλεσης των σκοπών της ποινής, είναι αμφίβολο ότι μόνη η πρόβλεψη βαρύτατων ποινών στερητικών της ελευθερίας για όλες ανεξαιρέτως τις περιπτώσεις, έχει άνευ ετέρου να εισφέρει κάτι θετικό σε επίπεδο ειδικής και γενικής πρόληψης. Η διεύρυνση της αντικειμενικής υπόστασης συγκεκριμένων άρθρων του ποινικού κώδικα ώστε να περιλαμβάνει νέες μορφές δραστηριότητας ή το να διαχωρίζουμε τη βία κάνοντας επιμερισμούς και

ψάχνοντας νεολογισμούς και ορολογίες, παρόλο που μπορεί να επικροτείται από κάποιους, μας απομακρύνει από το βασικό στόχο.

Η Επιστήμη της Εγκληματολογίας μπορεί να συμβάλλει, μέσω των ειδικών επιστημονικών γνώσεων που προκύπτουν από τη θεωρία και την έρευνα, στην αναβάθμιση του πλαισίου και του περιεχομένου του δημόσιου διαλόγου για το εγκληματικό φαινόμενο, με προτεραιότητα σε μέτρα κοινωνικής πολιτικής. Η αντεγκληματική πολιτική αφορά το σύνολο των μελών της κοινωνίας, αφού συνδέεται άμεσα με την έκταση των ελευθεριών και την ποιότητα της ζωής τους. Το πρόβλημα της αντιμετώπισης του εγκληματικού ζητήματος δεν ανέχεται βέβαιες κρίσεις περί αβέβαιων γεγονότων. Για το λόγο αυτό είναι άκρως επικίνδυνο για τον άνθρωπο και τα δικαιώματά του, να αφηθεί η χάραξη της αντεγκληματικής πολιτικής σε διοικητικές εξ αποστάσεως διαδικασίες και στο στενό πλαίσιο μίας διαχειριστικής πολιτικής βασισμένης στην τιμώρηση και την καταστολή. Οι αλλεπάλληλες κρίσεις που βίωσε η κοινωνία τα τελευταία χρόνια είναι αναγκαίο να συμπεριληφθούν σε μία ολιστική προσέγγιση της εξέλιξης της εγκληματικότητας συνολικά, προς τον ορθολογικό σχεδιασμό ποινικών μέτρων, μακριά από την παρωχημένη αντίληψη της εκδίκησης και της ανταπόδοσης. Η ποινή είναι το έσχατο μέτρο και λογίζεται ως ισοδύναμο μέσο άσκησης έννομης βίας. Εάν τα δικαστήρια έπρεπε να επιβάλλουν την ποινή που απαιτεί η πολιτική εξουσία ή το δημόσιο περί δικαίου αίσθημα, αυτό θα αναιρούσε τις εγγυήσεις της ελευθερίας.

“I don’t want to pass a punitive law, or use politics as a vendetta ”

Romano Prodi

Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής 1999 - 2004
Πρωθυπουργός της Ιταλίας, 1996 – 1998 & 2006 - 2008
(quotefancy, n.d.)

Οι κοινωνίες της έκτακτης ανάγκης και της αβεβαιότητας της μετανεωτερικής εποχής ανέδειξαν ζητήματα ασφάλειας και ανασφάλειας, τα οποία νομιμοποίησαν τις νέες, ποινικές και μη, πολιτικές, που παρεκκλίνουν σε αρκετές περιπτώσεις από τη φιλελεύθερη έννομη τάξη, παραβιάζουν ανθρώπινα δικαιώματα και προσβάλλουν ατομικές ελευθερίες. Τα εν λόγω χαρακτηριστικά έχουν επιφέρει μεταβολές στο εγγυητικό και φιλελεύθερο χαρακτήρα του ποινικού δικαίου, έχουν συντελέσει στη δημιουργία ενός χώρου σοβαρής δοκιμασίας των δικαιωμάτων μέσα στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης, και στην υποβάθμιση εν γένει της ποινικής νομιμότητας. Τα μέτρα και οι πολιτικές αντιμετώπισης εγκληματικότητας αντλούν τη θεωρητική και ιδεολογική τους βάση από το πρότυπο της κοινωνικής άμυνας στην πλέον νεοφιλελεύθερη και συντηρητική μορφή του, με καταβολές στην αντεγκληματική πολιτική που έλαβε χώρα στη δεκαετία του 1960 και συνοδεύτηκε από την αποδόμηση του αναμορφωτικού προτύπου και την όξυνση της ποινικής καταστολής. Η έκφραση των νέο-τιμωρητικών τάσεων των πολιτών χρησιμοποιήθηκε ως υπόρρητη ή ρητή μορφή συναίνεσης για τη θεσμοθέτηση ανταποδοτικών και εκδικητικών μέτρων αντεγκληματικής πολιτικής. Από εκεί που για το μεγαλύτερο μέρος του εικοστού αιώνα η ανοιχτά ομολογημένη έκφραση της εκδίκησης θεωρούταν ταμπού, στη μετανεωτερική εποχή οι πρακτικές δημόσιας ντροπής και εξευτελισμού, που είχαν θεωρηθεί ως παρωχημένες και υπερβολικά εξευτελιστικές, πρωταγωνιστούν στον δημόσιο λόγο, με θιασώτες πολιτικούς και κοινό, ακριβώς λόγω της ξεκάθαρης νέο-τιμωρητικής τους κατεύθυνσης. Η πρόσφατη τιμωρητική στροφή χαρακτηρίζεται ως πολιτική προσαρμογή στα αιτήματα των πολιτών για ασφάλεια και των κοινωνικών κινημάτων για αυξημένη προστασία κοινωνικών ομάδων. Εν τη απουσία πρωτοβουλιών πρόληψης για την δημόσια ασφάλεια, ένα ευρύ αίτημα κουλτούρας ελέγχου του “επικίνδυνου άλλου” έρχεται να νομιμοποιήσει τις απαντήσεις στο εγκληματικό φαινόμενο που στηρίζονται στον στιγματισμό, την ανταπόδοση και τη συμβολοποίηση της φυλακής. Η τάση του ποινικού νομοθέτη περιγράφεται από την επιβολή αυστηρότερων ποινών και συσχετίζει την αύξηση των ποινών με την αποτρεπτική λειτουργία του ποινικού δικαίου, όπου το κύριο επιχείρημα που προβάλλεται είναι ότι η μεγαλύτερης διάρκειας παραμονή του δράστη στη φυλακή συνεπάγεται και περισσότερη εξασφάλιση της κοινωνικής ολότητας από την πηγή του κινδύνου, αγνοώντας τα σύγχρονα πορίσματα της ποινικής επιστήμης, βάσει των

οποίων η αύξηση των απειλούμενων ποινών δεν αυξάνει την οριακή αποτρεπτική επίδρασή τους. Νέες μορφές ποινικών κυρώσεων, προκειμένου να ικανοποιηθεί το κοινό αίσθημα, εμπεριέχουν, επίσης, στοιχεία στιγματισμού και διαπόμπευσης των καταδικασθέντων, τα οποία είναι ενδεικτικά της τιμωρητικότητας που τα διαπνέει. Η τιμωρία έχει γίνει ένα είδος θεραπευτικού θεάματος στο οποίο ο δράστης εκφράζει δημόσια αισθήματα πόνου και ηθικής ντροπής. Στην εποχή της νέας τιμωρητικότητας και της ποινικοποίησης των κοινωνικών “προβλημάτων” τα συμφέροντα του δράστη και τα νομικά του δικαιώματα αγνοούνται. Η κυρίαρχη κρατική στρατηγική, ως επίσημη αντίδραση στους δείκτες εγκληματικότητας, είναι ειδικά σχεδιασμένη στην κατεύθυνση της νέο-τιμωρητικότητας και του αποκλεισμού, με εφαρμογή μέτρων και χάραξη πολιτικών που αφορούν στον αυξημένο έλεγχο και στην εκφραστική τιμωρία. Επιβάλλονται εμφατικές τιμωρίες και ανάλογες κατασταλτικές πολιτικές, που χρησιμοποιούν τα σύμβολα της καταδίκης και της επιβολής πόνου και βασάνων για να επικοινωνήσουν το μήνυμα της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης, όχι μόνο στον δράστη, αλλά και στο κοινό, σχετικά με τη δημόσια ασφάλεια και προστασία του, σε μία κατά τα άλλα φαινομενική διαχείριση των συνθηκών διακινδύνευσης. Στα βασικά χαρακτηριστικά της στρατηγικής αυτής ενσωματώνονται ο λαϊκισμός και η πολιτικοποίηση του εγκλήματος καθώς και η κυρίαρχη θέση των θυμάτων, που τείνει να εκμηδενίζει το ενδιαφέρον για το δράστη.

Ουσιώδης στην πρόωθηση, χάραξη και εφαρμογή μέτρων πρόληψης και αντιμετώπισης του εγκλήματος είναι η διερεύνηση του ρόλου των κοινωνικών στάσεων και αντιλήψεων. Πρόκειται, ουσιαστικά, για τη σύνθετη σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ “υποκειμενικής” και “αντικειμενικής” τιμωρητικότητας. Προκύπτει αβίαστα ότι η θεωρητική οριοθέτηση της τιμωρητικότητας του κοινού διακρίνει δύο τάσεις διαφορετικής προέλευσης, με τη μία να αφορά τους προσδιοριστικούς παράγοντες που σχετίζονται άμεσα με το έγκλημα και εγκληματικές συμπεριφορές εμπειρία και την άλλη να συνδέεται με αξιακές συνιστώσες των υποκειμένων, στις οποίες αντανακλώνται στάσεις, πεποιθήσεις και αξίες για ευρύτερα κοινωνικά ζητήματα. Αυτοί οι παράγοντες δεν συνδέονται μονοσήμαντα με τη μία ή την άλλη προοπτική αλλά είναι ιδιαίτερα σύνθετοι και διαμορφώνονται σε συγκεκριμένο κάθε φορά ιστορικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Επομένως, η αντίληψη για το έγκλημα και τη βαρύτητά του σε κάθε κοινωνία και σε κάθε χρονική στιγμή προσδιορίζεται ιστορικά και κοινωνικά.

Οι σύγχρονες τάσεις της αντεγκληματικής πολιτικής προβάλλονται με τη μορφή απαντήσεων προς το θύμα και το κοινωνικό σύνολο και αντανακλούν συχνά εκδικητικές και ανταποδοτικές τάσεις, δημαγωγικό χαρακτήρα και λαϊκισμό. Ευκρινές καθίσταται ότι η αλλαγή πολιτικών για τον καθορισμό των συμπεριφορών που θα λογίζονται εγκληματικές είναι το αποτέλεσμα της διάδρασης που περιλαμβάνει τα κοινωνικά κινήματα, το κράτος, την κοινή γνώμη, τα Μ.Μ.Ε. κ.λπ. Τα αιτήματα και οι πρωτοβουλίες των πολιτών και των εκάστοτε συλλογικών ομάδων, που κινούνται ως αυτόκλητοι νομοδιδάσκαλοι, φέρονται, επίσης, ως καθοριστικός παράγοντας άσκησης πίεσης στον νομοθέτη και τείνουν να χαρακτηρίζουν συγκεκριμένες συμπεριφορές ως αποκλίνουσες και να απαιτούν την κατασκευή νέων εγκλημάτων και τη λήψη αυστηρών κατασταλτικών μέτρων. Το δικό τους μερίδιο ευθύνης στην ανάδυση τιμωρητικών στάσεων έχουν και τα Μ.Μ.Ε. που αναλαμβάνουν την τροφοδότηση κλίματος ηθικού πανικού στην κοινή γνώμη. Ως προς τον σχεδιασμό της αντεγκληματικής πολιτικής, η επίδραση των ομάδων πίεσης και των Μ.Μ.Ε., αποδεικνύεται σημαντική αφού με τις μεθόδους τους συμβάλλουν ουσιαστικά στην αλλαγή του κυρίαρχου πολιτισμικού πλαισίου και στην αναθεώρηση στάσεων και συμπεριφορών προσανατολίζοντας τις δράσεις στη νομοθετική διαδικασία και στο σύστημα δικαιοσύνης.

Είναι αδιαμφισβήτητη η ύπαρξη μιας διάχυτης απαίτησης για τη λήψη αυστηρότερων ποινικών μέτρων και εφαρμογής στρατηγικών ελέγχου, με κατεύθυνση από κάτω προς τα πάνω. Οι πολιτικοί εμπνευστές ισχυρίζονται ότι εκφράζουν το δημόσιο αίσθημα, στο οποίο δίνουν προτεραιότητα, έναντι των κρίσεων και των απόψεων των επιστημόνων και των ειδικών του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Οι πολιτικές επιλογές, που δεν στηρίζονται στην επιστημονική θεωρία και έρευνα, λειτουργούν επιδερμικά και αποσπασματικά και συνήθως, αποσκοπούν στον καθησυχασμό των κοινωνικών αντιδράσεων. Ο ανορθολογισμός και η κοινωνική πίεση υπονομεύουν την ελεύθερη ανταλλαγή απόψεων με στόχο τη διανοητική παραγωγή νέας επιστημονικής γνώσης προς όφελος της κοινωνικής ευημερίας. Η αυστηροποίηση της “κρατικής τιμωρίας”, πλέον συμβολοποιείται ιδεολογικά και εκφράζει τη “συλλογική ηθική” της οργανωμένης κοινωνίας. Οι αναρίθμητες τροποποιήσεις και συμπληρώσεις των νομοθετημάτων και Κωδίκων οφείλονται σε αυτού του είδους την πολιτική και δεν συμβαδίζουν με την ορθολογική προσαρμογή στις κοινωνικές μεταβολές. Η αντεγκληματική πολιτική ετεροκαθορίζεται από ανορθολογικές κραυγές των Μ.Μ.Ε., των “αγανακτισμένων” πολιτών και των

κοινωνικών κινημάτων που απαιτούν εκδίκηση, ανταπόδοση και διαρκώς αυστηροποίηση της νομοθεσίας. Η πολιτική εξουσία που αυξάνει συνεχώς τις ποινές με τρόπο δυσανάλογο δείχνει την έλλειψη σεβασμού στην ποινή, αφού πλέον αυτή εκλαμβάνεται ως άδικη και δυσανάλογη, με μοναδικό στόχο τη σκληρή μεταχείριση των κατηγορουμένων. Η επίκληση στην αυστηροποίηση της ποινικής νομοθεσίας δεν αποτελεί πανάκεια, ενώ ενίοτε αποδεικνύεται ατελέσφορη, όπως στα παραδείγματα του αγγλοσαξωνικού χώρου και κυρίως στις Η.Π.Α., όπου οι τιμωρητικές πολιτικές, δέχτηκαν έντονες κριτικές για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ η αποτελεσματικότητά τους μόνο παροδική υπήρξε. Καθίσταται σαφές ότι το έγκλημα αποτελεί ένα σύνθετο φαινόμενο που δεν αντιμετωπίζεται με άμεσες λύσεις, αλλά απαιτεί συνθετικές και διεπιστημονικές προσεγγίσεις. Οι τυχαίες και ασυνεχείς ποινικές πολιτικές στην αντιμετώπιση του εγκλήματος, λόγω απότομων κοινωνικών αλλαγών δεν σχετίζονται με την αντεγκληματική πολιτική.

Ο πολιτισμός μας με την αναγνώριση των οικουμενικών και πανανθρώπινων δικαιωμάτων, διατηρεί την αξία του ανθρώπου ως κυρίαρχη και θέτει τις εγγυήσεις και τα όρια που επιτρέπουν την απαραίτητη ισορροπία μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας, καθώς και τις ορθολογικές διαδικασίες επίτευξής της. Η καθολική ισχύς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί τη λυδία λίθο για την αποτίμηση των ποινικών αδικημάτων και την αναλογικότητα των ποινικών κυρώσεων. Το επίπεδο ανθρωπισμού και ορθολογισμού κάθε κοινωνίας είναι ένα διαρκές ζητούμενο αλλά και ένα διακύβευμα που συνδέεται με τις θεωρήσεις περί τιμωρίας. Η έννοια της νέο-τιμωρητικότητας, ως υπέρβαση του κανόνα, επικεντρώνεται για μια μεγάλη κατηγορία εγκλημάτων στην επιδίωξη της τιμωρίας πέρα από αυτό που είναι απαραίτητο, αποκλίνοντας από την αρχή της αναλογικότητας, αποτελώντας πρόκληση για μια αντεγκληματική πολιτική, που σχεδιάζεται με επιστημονικότητα και οριοθετείται μέχρι το σημείο που διασφαλίζονται τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η ισορροπία αυτή προσδίδει ορθολογικό χαρακτήρα στην αντεγκληματική πολιτική, η εφαρμογή της οποίας αξιολογείται και εξελίσσεται βάσει των κοινωνικών αναγκών, αποστασιοποιούμενη από μη δημοκρατικά ψευδοδιλήμματα της μορφής “ασφάλεια ή ελευθερία”, εφόσον και η ασφάλεια και η ελευθερία είναι συστατικά στοιχεία της ποιότητας ζωής των πολιτών σε μια δημοκρατική κοινωνία. Η ανάγκη για τη δημιουργία πλαισίου μιας ορθολογικής, επιστημονικής αντεγκληματικής πολιτικής, βασισμένης στην ολιστική προσέγγιση του συνολικού εγκληματικού φαινομένου, στην ενίσχυση της πρόληψης και στην εμπέδωση της συνεργασίας

μεταξύ αρμόδιων φορέων, δεν μπορεί να περιμένει κάποια συγκυρία που θα θεωρηθεί ευνοϊκή, αλλά κρίνεται άμεση και επιβεβλημένη.

- Ancel, M. (1995). *Η νέα κοινωνική άμυνα*. (Μτφρ. Η.Σαγκουνίδου-Δασκαλάκη) Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Bauman, Z. (2002). *Η μετανεωτερικότητα και τα δεινά της*. (Μτφρ. Μπαμπασάκης, Γ.Ι., Λυκιαρδόπουλος, Γ. επιμ.), Αθήνα: Ψυχογιός
- Bauman, Z. (2007). *Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty*. Cambridge: Polity Press.
- Beccaria, C. (1764). *Dei delitti e delle pene*. Milan: Self-published.
- Becker, H. (1966). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.
- Berman, G. & Feinblatt, J. (2002). Problem-solving Courts: A Brief Primer. *Law & Policy*, 23(2), 125-140.
- Besserer, S. (2002). Attitudes toward sentencing in nine industrialized countries. In Nieuwbeerta (Ed.), *Crime victimization in comparative perspective. Results from the International Crime Victims Survey, 1989-2000* (391-409). Den Haag: Boom Juridische uitgevers
- Blomberg, T. & Lucken, K. (2006). *American Penology: A History of Control*, N. Brunswick and London: Aldine Transaction.
- Blummer, H. (1995). Social Movements. In M. Lyman (Ed.), *Social Movements, Critiques, Concepts, Case-studies* (60-83). MacMillan Press.
- Bottomley, K. (2002). Έγκλημα και ποινική δικαιοσύνη στο ξεκίνημα του 21ου αιώνα: Αυστηροί με το έγκλημα - Αυστηροί με τα αίτια του εγκλήματος;. (Μτφρ. Γ. Καρανικόλα), *Ποινική Δικαιοσύνη*, 6, 640-646.
- Bottoms, A. (1995). The Philosophy and Politics of Punishment and Sentencing. In C. Clarkson, & R. Morgan (Eds), *The Politics of Sentencing Reform* (17-49). Oxford: Clarendon Press.
- Braithwaite, J. (1999). Restorative justice: Assessing optimistic and pessimistic accounts. *Crime and Justice*, 1-127.
- Brillon, Y. (1984). Attitudes du public face á la justice pénale et vision du monde. *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*, 479-488.
- Brown, D. (2014). Penal Modernism in Theory and Practice. *Virginia Public Law and Legal Theory Research Paper*, 42.
- Brown, E. (2006). The dog that did not bark: punitive social views and the 'professional middle class'. *Punishment and society*, 8(3), 287-312.
- Caplow, T., & Simon, J. (1999). Understanding Prison Policy and Population Trends. In M. Tonry & J. Petersilia (Eds), *Prisons* (63-120). Chicago: University of Chicago Press.
- Christie, N. (1986). Images of man in modern penal law. *Contemporary Crises*, Vol. 10, 95-106.
- Christie, N. (1994). *Crime Control as Industry. Towards Gulags, Western Style* (2nded.). London: Routledge.
- Cohen, S. (1972). *Folk devils and moral panics*. London: MacGibbon and Kee.

- Craib, I. (2011). *Σύγχρονη Κοινωνική Θεωρία. Από τον Πάρσονς στον Χαμπερμας*. (Μτφρ. Μ. Τζιαντζή - Π. Λέκκας) Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Delmas-Marty, M. (1983). *Modeles et mouvements de politique criminelle*. Paris: Economica
- Dittmer, J. & Dodds, K. (2008). Popular Geopolitics Past and Future: Fandom, Identities and Audiences. *Geopolitics* 13(3), 437-457.
- Dowler, K. (2003). Media consumption and public attitudes toward crime and justice: The relationship between fear of crime, punitive attitudes, and perceived police effectiveness. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, 10(2), 109-126.
- Duff, R. (2001). *Punishment, Communication, and Community*. Oxford: Oxford University Press.
- Duff, R. (2005). Punishment. In *The Oxford handbook of practical ethics* (331-357). Oxford: Oxford University Press.
- Durkheim, E. (1912). *Les formes élémentaires de la vie religieuse*. Paris: Alcan.
- Durkheim, E. (1984). *The Division of Labour in Society*. (Trans. W. Halls), A. Giddens (ed.), London: MacMillan.
- Edwards, I. (2004). An Ambiguous Participant: The Crime Victim and Criminal Justice Decision-Making. *The British Journal of Criminology*, 44(6), 967-982.
- Elias, N. (1997). *Η διαδικασία του πολιτισμού - Μια ιστορία της κοινωνικής συμπεριφοράς στη Δύση. Κοινωνιογενετικές και ψυχογενετικές έρευνες* (Τόμ. Ι). (Μτφρ. Θ. Λουπασάκης & Κ. Λιβιεράτος, Επιμ.), Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Erikson, K. (1966). *Wayward puritans. A study in the sociology of deviance*. Wiley: Prentice Hall.
- Erickson, R. (1991). Mass media, Crime, Law, and Justice: An Institutional Approach. *The British Journal of Criminology*, 31(3), 219-249.
- Farrall, S., Gray, E. & Jackson, J. (2007). Theorizing the fear of crime: The Cultural and Social Significance of Insecurities about Crime, Experience and Expression in the Fear of Crime-Working Paper No. 5, London: London School of Economics. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1012393
- Feely, M., & Simon, J. (2003). The new penology. In E. McLaughlin, J. Muncie & G. Hughes (Eds), *Criminological Perspectives: Essential Readings* (434-446). London: Sage.
- Fishman, M. (1978). Crime waves as ideology. *Social Problems*, 25(5), 531-543.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*. (Trans. A. Sheridan) London: Penquin Books.
- Furstenberg, F. (1971). Public Reaction to Crime in the Streets. *American Scholar*, 40(4), 601-610
- Garland, D. (1990a). Frameworks of inquiry in the sociology of punishment. *The British journal of sociology*, 41(1), 1-15
- Garland, D. (1990b). *Punishment and modern society: A Study in Social Theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Garland, D. (1991). Sociological perspectives on punishment. *Crime and Justice*, 14, 115-165.

- Garland, D. (1996). The limits of the sovereign state. *British Journal of Criminology*, 36(4), 445-471.
- Garland, D. (2001). *The culture of control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity.
- Giddens, A. (2002). *Κοινωνιολογία*. (Μτφρ. Δ. Τσαούσης), Αθήνα: Gutenberg.
- Gramatica, F. (1963). *Principles of Social Defense*. Paris: Editions Cujas
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks*. (Trans. & eds Q. Hoare, G. Smith) New York: International Publishers.
- Halas, E. (2002). Symbolism and Social Phenomena: Toward the Integration of Past and Current Theoretical Approaches. *European Journal of Social Theory*, 5(3), 351-366.
- Harcourt, B. (2007). *Against Prediction: Profiling, Policing, and Punishing in an Actuarial Age*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hinds, L. (2005). Crime control in Western countries, 1970 to 2000. In J. Pratt, D. Brown, M. Brown, S. Hallsworth, & W. Morrison. *The new punitiveness: trends, theories, perspectives* (47-65). Devon: Willan Publishing
- Hobsbawm, E. (2008). Παγκοσμιοποίηση, δημοκρατία και τρομοκρατία (Β' εκδ.). (Μτφρ. Ν. Κούρκουλος) Αθήνα: Abacus.
- Hudson, B. (1996). *Understanding justice: an introduction to ideas, perspectives and controversies in modern penal theory*. Buckingham: Open University Press.
- Kant, I. (1972). Justice and Punishment. (Trans. W. Hastie) In *Philosophical Perspectives on Punishment*. Ezorsky, G. (ed). (102-106). Albany: State University of New York Press.
- Killias, M. (2001). *Precis de Criminologie*. Berne: Staempfli Eds.
- Kury, H., & Oberfell-Fuchs, J. (2006). Zur Punitivität in Deutschland. *Soziale Probleme*, 17(2), 119-154.
- Kury, H., & Smartt, U. (2003). Attitudes to punishment: international comparisons. Στο Α. Μαγγανάς (Επιμ.), *Δικαιώματα του ανθρώπου - Έγκλημα - Αντεγκληματική Πολιτική. Τιμητικός τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου* (Τόμ. Α', 721-745). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Kury, H., Ferdinand, N., & Oberfell-Fuchs, J. (2003). Does severe punishment mean less criminality? *International Criminal Justice Review*, 13(1), 110-147.
- Landreville, P. (2005). Από την κοινωνική ένταξη στη διαχείριση των κινδύνων; Οι πολιτικές και οι πρακτικές στο κεφάλαιο των ποινών. (Μτφρ Α. Μαγγανάς) *Ποινική Δικαιοσύνη*, 12, 1461-1468.
- Landreville, P. & Lemire, G. (1985). Les mesures penales. In Szabo, D. & LeBlanc, M. (eds) *La criminologie empirique au Quebec*, 325-353, Montreal: Les presses universitaires de Montreal.
- Lapinski, M., & Rimal, R. (2005). An Explication of Social Norms. *Communication Theory*, 15(2), 125-147.

- Larousse, L. (1973). *Επίτομον Πάπυρος Λαρούς: Πλήρες Εγκυκλοπαιδικόν και Ερμηνευτικόν Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*. Ε. Πουρνάρα (Επιμ.). Αθήνα: ΠΑΠΥΡΟΣ ΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ Α.Ε.
- LeBouedec, G. (1995). Προσφορά στη μεθοδολογία μελέτης των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Στο Σ. Παπαστάμου & Α. Μαντόγλου (Επιμ.), *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις*. (276-306). Αθήνα: Οδυσσέας
- Lupton, D., & Tulloch, J. (1999). Theorizing fear of crime: Beyond the rational/irrational opposition. *British Journal of Criminology*, 50(3), 507-523.
- Makkai, T., & Braithwaite, J. (1994). Reintegrative shaming and compliance with regulatory standards. *Criminology*, 32(3), 361-385.
- Maruna, S., & King, A. (2009). Once a criminal, always a criminal? 'Redeemability' and the Psychology of Punitive Public Attitudes. *European Journal of Criminal Policy and Research*, 15(9), 7-24.
- Maruna, S., Matravers, A., & King, A. (2004). Disowning our shadow: a psychoanalytic approach to understanding punitive public attitudes. *Deviant Behavior*, 277-299.
- Mathiesen, T. (1990). *Prison on trial: A critical assessment*. London: Sage.
- Matthews, R. (2005). The myth of punitiveness. *Theoretical Criminology*, 9(2), 175-201.
- Matthews, R. (2013). Punitiveness. In E. McLaughlin & J. Muncie (Eds), *The Sage Dictionary of Criminology* (3rd ed.). London: Sage.
- Mead, G. (1918). The Psychology of punitive justice. *American Journal of Sociology*, 23(5): 577-602
- Melossi, D. (1985). Punishment and social action: changing vocabularies of punitive motive within a political business cycle. *Current Perspectives in Social Theory*, 6, 169-197.
- Moscovici, S. (1961). *La psychanalyse, son image et son public*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Mouffe, C. (2004). *Το δημοκρατικό παράδοξο*. (Μτφρ. Α. Κιουπκιολής) Αθήνα: Πόλις.
- Muncie, J. (2013). Net-widening. In E. McLaughlin & J. Muncie (Eds), *The Sage Dictionary of Criminology* (3rd ed.). London: Sage.
- Murji, K. (2013). Moral Panic. In E. McLaughlin & J. Muncie (Eds), *The Sage Dictionary of Criminology* (3rd ed.). London: Sage.
- Nelken, D. (2005). When a society is non-punitive? The Italian case. In Pratt, J., Brown, D., Brown, M., Hallsworth, S., & Morrison, W. (eds). *The new punitiveness: trends, theories, perspectives*. 218-237. Devon: Willan Publishing.
- Newburn, T. (2007). *Criminology*. Cullompton: Willan Pub.
- Orfali, B. (2000). Les représentations sociales: un concept essentiel et une théorie fondamentale en sciences humaines et sociales. *L'Année Sociologique*, 50(1):235-254
- Parsons, T. (1951). *The social system*. London: The Free Press of Glencoe.
- Pillsbury, S. (1995). Why are we ignored? The Peculiar Place of Experts in the Current Debate About Crime and Justice. *Criminal Law Bulletin*, 31(4), 305-336.
- Pollock, M. (2016). *Ethical dilemmas and decisions in criminal justice*. Boston: Wadsworth Publishing.

- Pratt, J. (1999). Sex crime and the new punitiveness. *Paper presented at the History of Crime, Policing and Punishment Conference convened by the Australian Institute of Criminology in conjunction with Charles Sturt University*. Canberra.
- Pratt, J. (2000). The return of the wheelbarrow men or the arrival of postmodern penalty? *British Journal of Criminology*, 40, 127-145.
- Pratt, J. (2002). *Punishment and civilization: penal tolerance and intolerance in modern society*. London: Sage.
- Pratt, J., Brown, D., Brown, M., Hallsworth, S., & Morrison, W. (2005). *The new punitiveness: trends, theories, perspectives*. Devon: Willan Publishing.
- Price, V. (1996). *Κοινή γνώμη*. (Επιμ. και Πρόλογος Ν. Δεμερτζής), Αθήνα: Οδυσσέας
- Quinney, R. (1970). *The Social Reality of Crime*. Boston: Little, Brown & Company
- Reiman, J. (1994). *The Rich Get Richer and the Poor Get Prison: Ideology, Class and Criminal Justice* (4thed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Ritzer, G. (2012). *Σύγχρονη Κοινωνιολογική Θεωρία - 7^η εκδ.* (Ι.Καυτανζόγλου, Επιμ., & Γ.Χρησιτίδης, Μτφρ.) Αθήνα: Κριτική.
- Roberts, J., Stalans, L., Indermaur, D., & Hough, M. (2003). *Penal populism and public opinion: lessons from five countries*. New York: Oxford University Press.
- Romagnosi, G.D. (1791). *Genesi del diritto penale*. Pavia: Stamperia del R.I. Monast. di S. Salvatore
- Rousseau, J. (2004) *Το κοινωνικό συμβόλαιο ή Αρχές πολιτικού δικαίου*, (Μτφρ. Β. Γρηγοροπούλου, Α. Σταϊνχάουερ). Αθήνα: Πόλις.
- Sampson, R., & Raudenbush, S. (1999). Systematic social observation of public spaces: A new look at disorder in urban neighborhoods. *American Journal of Sociology*, 105(3), 603-651
- Schumaker, P. (1975). Policy Responsiveness to Protest-Group Demands. *The Journal of Politics*, 37, 488-521.
- Serrano-Maillo, A., & Kury, H. (2008). Insecurity feelings and punitivity: relationship in a national sample of adolescents and young adults in Spain. In H.Kury (Ed.), *Fear of crime – punitivity: new developments in theory and research, crime and crime policy* (Vol.3, 321-348). Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer.
- Shaw, S. (1985). Reflections on short, sharp shock. *Youth and Policy*, no 13.
- Simon, J. (2001). Entitlement to Cruelty: Neo-Liberalism and the Punitive Mentality in the United States. In K.Stenson & R.Sullivan (Eds), *Crime Risk and Justice* (125-143). Cullompton: Willan.
- Simon, J., & Feeley, M. (1995). True crime: The new penology and public discourse on crime. In T.Blomberg & S.Cohen (Eds), *Punishment and social control: Essays in honour of Sheldon Messinger* (147-180). New York: Aldine de Gruyter.
- Simon, J., & Feeley, M. (2017). The Form and Limits of the New Penology. In T.Blomberg & S.Cohen (Eds), *Punishment and Social Control* (2nd ed., 75-116). London: Routledge.
- Skogan, W., & Maxfield, M. (1981). *Coping with crime: Individual and neighbourhood reactions*. London: Sage Publications

- Snacken, S. (2010) Resisting punitiveness in Europe?, *Theoretical Criminology*, 14(3), 273-292
- Tsoukala, A. (2009). Football hooliganism in Europe. Security and Civil Liberties in the Balance, Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Valier, C. (2007). *Theories of Crime and Punishment*. Harlow: Pearson Education
- Vold, G., Bernard, T., & Snipes, J. (2002). *Theoretical Criminology*. New York: Oxford University Press.
- von Hirsh, A. (1992). Proportionality in the philosophy of punishment. *Crime and Justice*, 16, 55-98.
- Wacquant, L. (2001). *Οι φυλακές της μιζέριας*. (Μτφρ. Κ. Διαμαντάκου), Αθήνα: Πατάκη.
- Young, J. (1999). *The Exclusive Society: Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity*. London: Thousand Oaks.
- Young, J. (2003). Merton with Energy, Katz with Structure: The Sociology of Vindictiveness and the Criminology of Transgression. *Theoretical Criminology*, 7(3), 388-414.
- Αλεξιάδης, Σ. (2004). *Εγκληματολογία* (4^η εκδ.). Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Γαρδίκας, Κ. (2001). *Εγκληματολογία: Σωφρονιστική* (3^η εκδ., Τόμ. Γ'). Αθήνα: Σάκκουλα.
- Δασκαλάκης, Η. (1973). *Η λειτουργία της ποινής, υπό το φώς των δεδομένων της Εγκληματολογίας*. Αθήνα: Τυπογραφείον Κουλουφάκου.
- Δασκαλάκης, Η. (1985). *Μεταχείριση Εγκληματία*. Αθήνα: Σάκκουλα.
- Δημητράκος, Δ. (1958). *Μέγα λεξικόν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*. (Τόμ. Θ'). Αθήνα: Δημητράκος - Ρεβεζίκας.
- Δημόπουλος, Χ. (1990). *Abolitionism*. Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Ζαραφονίτου, Χ. (1991). Οι (ανα)παραστάσεις του κοινού για το εγκληματικό φαινόμενο. Στο *Αφιέρωμα για τη μνήμη του Ηλία Δασκαλάκη* (201-217). Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Ζαραφονίτου, Χ. (2001). Ο φόβος του εγκλήματος, ενδοαστιακή κατανομή της εγκληματικότητας και κοινωνικές αναπαραστάσεις του φαινομένου στο εσωτερικό της ελληνικής πρωτεύουσας. *ΠοινΔικ* 2/2001.
- Ζαραφονίτου, Χ. (2002). *Ο φόβος του εγκλήματος: Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*. Αθήνα: Σάκκουλα.
- Ζαραφονίτου, Χ. (2004). Ανασφάλεια και επέκταση του κοινωνικού ελέγχου: Ποινικοποίηση των "αντικοινωνικοτήτων" και της "αταξίας". *Ποινικός Λόγος*, 4, 2049-2059.
- Ζαραφονίτου, Χ. (2008). *Τιμωρητικότητα: Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*. Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ζαραφονίτου, Χ. (2011α). Από την ανταποδοτική στην αποκαταστατική δικαιοσύνη: τιμωρητικότητα ή άμβλυνση των συγκρούσεων; Στο Α.Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (Επιμ.), *Η Εγκληματολογία απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις. Επετειακό Συνέδριο για τα 30 χρόνια της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογίας* (115-129). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

- Ζαραφονίτου, Χ. (2011β). Τιμωρητικότητα, ανασφάλεια και κοσμοθεωρία. Στο Α. Χαλκιά (Επιμ.), *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας. Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη*, (Τόμ. ΙΙ, 1823-1836). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ζαραφονίτου, Χ. (2015). Κριτική προσέγγιση ηθικών πανικών. Στο Β. Καρύδης -Α. Χουλιάρας (Επιμ.), *Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα. Σύγχρονες Προσεγγίσεις*, (141-144), Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Ζαραφονίτου, Χ., Κουράκης, Ν. & Συνεργάτες (2009). *(Αν)ασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματική πολιτική, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, Τμήμα Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών*. Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλα.
- Θεολόγη, Β. (2011). *Εγκληματικότητα και ΜΜΕ*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Κουράκης, Ν. (2009). *Ποινική Καταστολή* (5^η εκδ.). Αθήνα: Σάκκουλα.
- Λαμπροπούλου, Ε. (1994). *Ο κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Μαγγανάς, Α., Λάζος, Γ., & Σβουρδάκου, Δ. (2008). *Η Εγκληματολογία από τα Κάτω*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Μαγκάκης, Γ.-Α. (1979). *Ποινικό δίκαιο: διάγραμμα γενικού μέρους*. Τεύχ. Α'. Αθήνα: Παπαζήση.
- Μανωλεδάκης, Ι. (1998). *Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του ποινικού δικαίου*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Μανωλεδάκης, Ι. (2005). Δημοκρατία-Ελευθερία-Ασφάλεια. Το τρίπτυχο της ιδανικής πολιτείας. Στο *Δημοκρατία - Ελευθερία - Ασφάλεια. Τιμητικός Τόμος για τον Ι.Μανωλεδάκη, Τόμος Ι*, 49-67. Αθήνα : Σάκκουλα.
- Νικολόπουλος, Γ. (1997). Η προοπτική του ποινικού καταργητισμού. Στο L. Hulsman, & J. Bernat de Celis, *Άστοχες ποινές. Το ποινικό σύστημα υπό αμφισβήτηση* (Μτφρ. Γ. Νικολόπουλος). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Πανούσης, Ι. (2016). Τα σύγχρονα Μέσα Επικοινωνίας και Ενημέρωσης στη διαχείριση της διαφθοράς. Στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχές κρίσης-Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Τόμ. Α'), 735-748. Αθήνα: Σάκκουλα.
- Συκιάτου, Α. (2016). Παγκοσμιοποίηση και Αντεγκληματική Πολιτική. Στο Μ.Γασπαρινάτου (επιμ.), *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης*, 182-213 (202). Αθήνα: Σάκκουλα.
- Τσουκαλάς, Κ. (2010). *Η επινόηση της ετερότητας. «Ταυτότητες» και «Διαφορές» στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Φαρσεδάκης, Ι. (1990). *Η εγκληματολογική σκέψη: απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Φαρσεδάκης, Ι. (1991). *Η Κοινωνική Αντίδραση στο Έγκλημα και τα Όρια της: Μερικές Ιστορικές, συγκριτικές, Θεωρητικές και Πρακτικές Επισημάνσεις*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Φαρσεδάκης, Ι. (2005). *Στοιχεία Εγκληματολογίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Φυτράκης, Ε. (2016). Σεξουαλικότητα και ποινικό δίκαιο: σύγχρονες τάσεις. Στο Μ.Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης -*

Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη (Τόμ. Α', 1525-1541).
Αθήνα:Σάκκουλα.

- Χαλκιά, Α. (2012). *Η τιμωρητικότητα του κοινού σε περιοχές με διαβάθμιση εγκληματικότητας στην Αθήνα και οι στάσεις του απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική*. Διδακτορική διατριβή, Παντείο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας - Τομέας Εγκληματολογίας, Αθήνα.
- Χαλκιά, Α. (2015). Τάσεις και όψεις της τιμωρητικότητας του κοινού στην Ελλάδα και στην Ευρώπη: ευρήματα από την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα 2010. *The art of crime*, 27. Ανάκτηση την 15-07-2022 από: https://e-keme.gr/wp-content/uploads/HALKIA_TIMORITIKOTITA.pdf
- Χαλκιά, Α. (2017). Αντεγκληματική πολιτική και συμμετοχή των πολιτών. *Εγκληματολογικές μελέτες*, 4. Ανάκτηση την 22-05-2022 από: <https://criminology.panteion.gr/attachments/article/452/Criminological%20studies%20Vol%204.pdf>

Πηγές - Διαδικτυακοί τόποι

- Council of Europe, (2011). *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, Ανάκτηση την 16-06-2022 από: <https://rm.coe.int/168046031c>
- Ertnews, (10-12-2021). *Γυναικοκτονίες στην Ελλάδα το 2021: Μια μαύρη λίστα που τελειωμό δεν έχει*. (Σκαλιώνη, Δ. επιμ.). Ανάκτηση την 28-05-2022 από: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/mono-sto-ertgr/oi-gynaikoktonies-stin-ellada-to-2021-mia-mayri-lista-poy-teleiomo-den-echei/>
- EUICS report (2005), *The Burden of Crime in the EU: A comparative Analysis of the European Survey of Crime and Safety (EU ICS)*, Ανάκτηση την 29-05-2022 από: <https://www.cdeunodc.inegi.org.mx/unodc/wp-includes/js/doc/Europa/AUSTRIA/2/2005/Research%20paper%20-%20The%20Burden%20of%20Crime%20in%20the%20EU%20-%20A%20Comparative%20Analysis%20of%20the%20European%20Crime%20and%20Safety%20Survey.pdf>
- European Observatory on Femicide, Ανάκτηση την 25-07-2022 από: <http://eof.cut.ac.cy/>
- European Social Survey, Ανάκτηση την 18-06-2022 από: <http://www.europeansocialsurvey.org/>
- Lifo, (26-07-2021). *Αλλάζει ο Ποινικός Κώδικας: Ισόβια για βιασμό ανηλίκου – Αυξάνονται τα όρια αποφυλάκισης*. Ανάκτηση την 12-05-2022 από: <https://www.lifo.gr/now/greece/poinikos-kodikas-isobia-gia-biasmo-anilikoy-kai-ayxisi-orion-gia-apofylakisi-oles-oi>
- McLarin, K. (30-08-1994). Trenton Races To Pass Bills On Sex Abuse. *The New York Times*. Ανάκτηση την 12-07-2022 από: <https://www.nytimes.com/1994/08/30/nyregion/trenton-races-to-pass-bills-on-sex-abuse.html>

- Naftemporiki, (05-05-2022). *Θεσσαλονίκη: Φυλάκιση με αναστολή σε 50χρονο που αποκεφάλισε περιστέρη*. Ανάκτηση την 08-05-2022 από: <https://m.naftemporiki.gr/story/1859788?>
- Newsbreak, (03-05-2022). *Ξεσπά η μάνα του Μαντή: «Ο Θεοδωρικάκος ασχολήθηκε με την γάτα, αλλά ο δολοφόνος του γιου μου είναι ελεύθερος*. Ανάκτηση την 10-05-2022 από: <https://www.newsbreak.gr/ellada/326820/xespa-i-mana-toy-manti-yroyrgos-асholithike-me-tin-gata/>
- News247, (11-08-2022). *Θεσσαλονίκη: Δικογραφία σε βάρος 75χρονης που πέταξε χωρίς λόγο τη μαγκούρα της σε αδέσποτο σκύλο*. Ανάκτηση την 11-08-2022 από: https://www.news247.gr/koinonia/thessaloniki-dikografia-se-varos-75chronis-poy-petaxe-choris-logo-ti-magkouyra-tis-se-adespoto-skylo.9723031.html?utm_term=Autofeed&utm_campaign=eb&utm_medium=referral&utm_source=Facebook#Echobox=1660234061
- Quotefancy, Ανάκτηση την 08-05-2022 από: <https://quotefancy.com/quote/1736309/Romano-Prodi-I-don-t-want-to-pass-a-punitive-law-or-use-politics-as-a-vendetta>
- Quote Master, Ανάκτηση την 25-07-2022 από: <https://www.quotemaster.org/q6ad4b6be1011c0ee5cfdd990d429b1ea>
- Spotlight Initiative, Ανάκτηση την 23-06-2022 από: <https://www.spotlightinitiative.org/>
- THETOC, (03-05-2022). *Χαλκίδα: Στον Εισαγγελέα ο 30χρονος που κλώτσησε το αδέσποτο γατάκι σε ψαροταβέρνα στην Αιδηψό*. Ανάκτηση την 07-05-2022 από: <https://www.thetoc.gr/koinwnia/article/xalkida-ston-eisasggelea-o-30xronos-pou-klotsise-to-adespoto-gataki-se-psarotaberna-stin-aidipso-binteo/>
- United Nations Economic and Social Council, (01-02-2013). *Vienna Declaration of Femicide*. Commission on Crime Prevention and Criminal Justice, 22nd session. World crime trends and emerging issues and responses in the field of crime prevention and criminal justice, Vienna. Ανάκτηση την 10-06-2022 από: https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/CCPCJ_Sessions/CCPCJ_22/_E-CN15-2013-NGO1/E-CN15-2013-NGO1_E.pdf
- United Nations Office on Drugs and Crime (03-11-2014). *Information on gender-related killing of women and girls provided by civil society organizations and academia. Expert Group on gender-related killing of women and girls*, Bangkok. Ανάκτηση την 15-06-2022 από: <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/UNODC-CCPCJ-EG.8.2014.CRP.2.pdf>
- ΑΘΗΝΑΪΚΟ – ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟ ΕΙΔΗΣΕΩΝ, (23-11-2019). *Αυξημένη η ενδοοικογενειακή βία – Ενημερωτικά έντυπα από την ΕΛ.ΑΣ*. Ανάκτηση την 12-06-2022 από: <https://www.amna.gr/macedonia/article/410493/Auximeni-i-endooikogeneiaki-bia-panelladika--Enimerotika-entupa-apo-tin-EL-AS>
- ΑΘΗΝΑ9.84, (15-04-2020). *Αύξηση στα καταγγελλθέντα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας*. Ανάκτηση την 03-06-2022 από: <https://athina984.gr/2020/04/15/ayxisi-sta-katagelthenta-peristatika-endooikogeneiakis-vias/>
- Ανδρέου, Α. (2018). *Ανάλυση Θεμάτων Ενδοοικογενειακής Βίας*. Εισήγηση της Αντεισαγγελέως Πρωτοδικών Θεσσαλονίκης για την ενδοοικογενειακή βία στις 12-01-2018 στην επιστημονική εκδήλωση στο Αστυνομικό Μέγαρο Θεσσαλονίκης. Ανάκτηση την 15-07-2022 από Εισαγγελία Πρωτοδικών Θεσσαλονίκης: <https://ppothess.gr/athlitiki-via/>

- Βαγιάνου, Β. & Τζάνη, Δ. (2017). *Ενδοοικογενειακή βία: μύθοι και αλήθειες για το φαινόμενο της διπλανής πόρτας*. Τ.4. *Crime Times*. ΚΕ.Μ.Ε. Ανάκτηση την 25-05-2022 από: <https://www.crimetimes.gr/%CE%B5%CE%BD%CE%B4%CE%BF%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%B3%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE-%CE%B2%CE%AF%CE%B1-%CE%BC%CF%8D%CE%B8%CE%BF%CE%B9-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B1%CE%BB%CE%AE%CE%B8%CE%B5/>
- ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, (2006). *Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας»*. Ανάκτηση την 10-05-2022 από: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/g-oikovia-eis.pdf>
- ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, (2021). *Σχέδιο Νόμου – Νέο πλαίσιο για την ευζωία των ζώων συντροφιάς*. Ανάκτηση την 06-05-2022 από: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/11723722.pdf>
- Διότιμα - Κέντρο για τα έμφυλα δικαιώματα και την ισότητα, (10-01-2022). *Γυναικοκτονία: Η πιο ακραία μορφή έμφυλης και σεξιστικής βίας*. Ανάκτηση την 16-05-2022 από: <https://diotima.org.gr/gynaikoktonia-i-proti-aitia-Thanatoy/>
- Ελληνική Αστυνομία, Ανάκτηση την 03-06-2022 από:
- <http://www.astynomia.gr/images/stories/2021/files21/16062021endooikogerneiakiivia.pdf>
 - <http://www.astynomia.gr/images/stories/2021/files21/05062021statistika.pdf>
 - <http://www.astynomia.gr/images/stories/2022/files22/epetirida2021.pdf>
- Εφημερίδα των Συντακτών, (28-02-2022). *Κατατέθηκε το νομοσχέδιο για την οπαδική βία*. Ανάκτηση την 10-05-2022 από: https://www.efsyn.gr/politiki/boyli/334023_katatethike-nomoshedio-gia-tin-opadiki-bia
- Ζαραφονίτου, Χ. (20-07-2021). Πρόληψη μέσω της παιδείας. Στο άρθρο της Ηλιάνας Μάγρα «Οι γυναικοκτονίες στο μικροσκόπιο των ειδικών – Πέντε επιστήμονες μιλούν στην «Κ»». Ανάκτηση την 17-09-2022 από: <https://www.kathimerini.gr/society/561439621/oi-gynaikoktonies-sto-mikroskopio-ton-eidikon-pente-epistimon-es-miloun-stin-k/>
- Μάνδρου, Ι. (20-09-2021). Ποινικός Κώδικας: Τι αλλάζει για βαριά και σεξουαλικά εγκλήματα. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Ανάκτηση την 25-05-2022 από: <https://www.kathimerini.gr/politics/561503956/poinikos-kodikas-ti-allazei-gia-varia-kai-sexoyalika-egklimata/>
- Μάνδρου, Ι. (13-01-2022). Σημαντική πρόταση 118 ευρωβουλευτών για Επίτροπο αρμόδιο για τα ζώα. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Ανάκτηση την 20-06-2022 από: <https://www.kathimerini.gr/society/561667474/simantiki-protasi-118-eyrovoyleyton-gia-epitropo-armodio-gia-ta-zoa/>
- Ματσκίδου, Ο. (2021). «Γυναικοκτονία»: έννοια νομική ή όρος συμβολικής σημασίας; Ανάκτηση την 15-09-2022 από The Art of Crime: https://theartofcrime.gr/wp-content/uploads/2016/10/Teuxos_11_SELIDOPOISHSH_final.pdf

- Πετρόπουλος, Β. (2017). *Η βία με αφορμή αθλητικές εκδηλώσεις. Παρατηρήσεις στις σχετικές ποινικές διατάξεις*. Ανάκτηση την 19-07-2022 από The Art of Crime: <https://theartofcrime.gr/%ce%bc%ce%b5%ce%bb%ce%ad%cf%84%ce%b7-%cf%80%ce%b5%cf%84%cf%81%cf%8c%cf%80%ce%bf%cf%85%ce%bb%ce%bf%cf%85/>
- Σταμούλη, Ν. (08-08-2022). *How Greece became Europe's worst place for press freedom*. Ανάκτηση την 20-08-2022 από Politico: <https://www.politico.eu/article/greece-became-europe-worst-place-press-freedom/>
- Σωτηρίου, Κ. (11-07-2018). *Η κακοποίηση ζώων από εγκληματολογική σκοπιά*. Ανάκτηση την 03-06-2022 από Zoosos: <https://www.zoosos.gr/kakopoiisi-zoon-egklimatologikiskopia/#axzz7bU9ZSQNR>
- Τσόγκας, Λ. (2017). *Κατηγοριοποίηση και Θεωρητική-Νομολογιακή Ανάλυση Αδικημάτων Αθλητικής Βίας*. Εισήγηση του Εισαγγελέως Πρωτοδικών Θεσσαλονίκης στο Επιστημονικό Συνέδριο Ένωσης Εισαγγελέων Ελλάδος, Σπέτσες 2017 Ανάκτηση την 15-07-2022 από Εισαγγελία Πρωτοδικών Θεσσαλονίκης: <https://rprothess.gr/athlitiki-via/>
- Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, Ανάκτηση την 17-07-2022 από: http://www.minocp.gov.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=7463&Itemid=723&lang=
- #METOOGREECE, Ανάκτηση την 24-06-2022 από: <https://metoogreece.gr>

Νομοθεσία

- ν.1646/1986 (ΦΕΚ 138^Α)
- ν.2725/1999 (ΦΕΚ 121^Α),
- ν.3057/2002 (ΦΕΚ 239^Α)
- ν.3262/2004 (ΦΕΚ 173^Α)
- ν.3472/2006 (ΦΕΚ 135^Α)
- ν.3500/2006 (ΦΕΚ 232^Α)
- ν.3708/2008 (ΦΕΚ 210^Α)
- ν.4039/2012 (ΦΕΚ 15^Α)
- ν.4049/2012 (ΦΕΚ 35^Α)
- ν.4531/2018 (ΦΕΚ 62^Α)
- ν.4830/2021 (ΦΕΚ 169^Α)
- ν.4908/2022 (ΦΕΚ 52^Α)
- π.δ.22/2022 (ΦΕΚ 62^Α)
- Αριθ.2005/2022 (ΦΕΚ 2932^Β) Απόφαση του Πρωθυπουργού
- ΥΠΟΠΑΙΘ/ΓΔΥΑ/ΔΤΥ/ΤΜΑΕ/229158/12878/1281/237 (ΦΕΚ 1802^Β/2015)

Ευρωπαϊκή Συνθήκη για τη βία των θεατών στις αθλητικές εκδηλώσεις και ειδικότερα στους ποδοσφαιρικούς αγώνες (1985)

Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης

Ποινικός Κώδικας

Το Σύνταγμα της Ελλάδος